

UNIVERZITET U BEOGRADU
STUDIJE PRI UNIVERZITETU
TERORIZAM, ORGANIZOVANI KRIMINALITET I BEZBEDNOST

Master rad:
UNUTRAŠNJI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI
REPUBLIKE SRBIJE

Mentor:
prof. dr Dragan Simeunović

Student:
Milan Rabrenović
br. ind. 21/11T2

Beograd, 2015.

*U znak zahvalnosti,
mojoj porodici ocu Luki, majci Obreniji i bratu Dragiši.*

Milan Rabrenović

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	4
2.1 PREDMET RADA.....	4
2.2 METODE RADA.....	7
2.3 POJAM I KARAKTERISTIKE BEZBEDNOSTI.....	7
2.4 POJAM I KARAKTERISTIKE UGROŽAVANJA.....	10
2.5 POLITIKA UNUTRAŠNJE BEZBEDNOSTI.....	12
2.6 TERITORIJA REPUBLIKE SRBIJE I ZEMLJE U OKRUŽENJU.....	13
2.7 KLASIFIKACIJA UNUTRAŠNJIH OBLIKA UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE.....	15
3. TEHNIČKO - TEHNOLOŠKI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE (OPŠTI PRIKAZ).....	18
4. PRIRODNI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE.....	22
4.1 ZEMLJOTRESI.....	24
4.2 SUŠE.....	26
4.3 POPLAVE.....	28
4.4 GRAD (LED).....	29
4.5 ODRONI I KLIZANJE ZEMLJIŠTA.....	30
4.6 OLUJNI VETROVI.....	31
4.7 POŽARI.....	33
5. DRUŠTVENI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE.....	36
5.1 KRIMINALITET.....	36
5.2 KORUPCIJA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	40
5.3 PRANJE NOVCA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	43
5.4 NARKOMANIJA I TRGOVINA NARKOTICIMA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	46
5.5 TRGOVINA LJUDIMA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	50
5.6 KOMPIJUTERSKI KRIMINALITET I PEDOFILIJA NA INTERNETU KAO OBLIK UGROŽAVANJA.....	54
5.7 SOCIOPATOLOŠKE POJAVE (ALKOHOLIZAM, KOCKANJE I PROSTITUCIJA) KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	58
5.8 NASILJE (HULIGANIZAM) NAVIJAČKIH GRUPA NA SPORTSKIM PRIREDBAMA U REPUBLICI SRBIJI.....	63
5.9 TERORIZAM KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI.....	66
5.10 DESTRUKTIVNE SEKTE KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI DRŽAVE I DRUŠTVA.....	71
5.11 UGROŽAVANJE BEZBEDNOSTI DRUMSKOG SAOBRAĆAJA.....	74
5.12 ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE KAO OBLIK UGROŽAVANJA EKOLOŠKE BEZBEDNOSTI.....	78

5.13 POSLEDICE NATO BOMBARDOVANJA KAO OBLIK UGROŽAVANJA EKOLOŠKE BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE.....	82
5.14 LAŽNI AZILANTI KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDOSTI.....	88
 6. ZAKLJUČAK.....	 89
 7. LITERATURA.....	 92

1. UVOD

Mesto i uloga bezbednosti, kao značajne funkcije društva, predstavlja jedan od najvažnijih činilaca za opstanak i razvoj svake države. Bezbednost Republike Srbije predstavlja deo državne politike i sprovodi se kroz utvrđen program aktivnosti, koje država preduzima radi dostizanja ciljeva politike državne bezbednosti. Ostvarivanjem unutrašnje bezbednosti stvaraju se preduslovi za socijalni, politički, ekonomski, kulturni i sveukupni društveni razvoj. Osnovni interesi većine država, a time i Republike Srbije su, pre svega, suverenitet i teritorijalni integritet, nezavisnost, ljudska prava i slobode, jednakost, sloboda, izgradnja i očuvanje mira, demokratija, socijalna pravda, rasna i verska ravnopravnost, kao i ravnopravnost polova, nepovredivost imovine i očuvanje životne sredine. Unutrašnja bezbednost štiti suverenitet države i njenih subjekata od svih antidruštvenih pojava, odnosno od svih pojava kojima se ugrožava društveno uređenje. Unutrašnja bezbednost podrazumeva takvo stanje društvenih (ekonomskih, političkih, pravnih, socijalnih i dr.) odnosa koji nisu ugroženi, niti im pretilo ugrožavanje, nekim od oblika ugrožavanja.

Bez pretenzija da uobličimo sopstvenu definiciju pojma nacionalne bezbednosti, izdvojićemo nekoliko osnovnih karakteristika koje zastupa većina autora i koje mogu biti uvodna osnova za sveobuhvatno sagledavanje unutrašnjih oblika ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije. Nacionalna bezbednost podrazumeva sposobnost nacije da zaštiti svoje unutrašnje vrednosti od svih spoljnih i unutrašnjih pretnji. Suština bezbednosti jeste da društvo preko nje ostvaruje određeni cilj, koji se, prvenstveno, sastoji u zaštiti sopstvenog opstanka i kontinuiranog razvitka.

Unutrašnju bezbednost u Republici Srbiji u zanatnoj meri su poremetile posledice nastale nakon građanskog rata vođenog na prostorima nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Značajan doprinos na unutrašnju bezbednost za sobom su ostavile i posledice međunarodne izolacije („sankcije“) i NATO bombardovanja, kao i upćljivi problemi tranzicije. Republika Srbija je, kao i mnoge druge zemlje u okruženju, suočena sa raznim pojavnim oblicima oraganizovanog kriminaliteta, korupcijom, mnogobrojnim oblicima ispoljavanja prana novca, nelegalnom trgovinom narkoticima, destruktivnim delovanjem pojedinih verskih sekti, trgovinom ljudima i oružjem, terorizmom, zloupotrebama službenih položaja i dr. Na povećanje broja bezbednosnih rizika na globalnom nivou u znatnoj meri su doprinele, pre svega, velike razlike u stepenu ekonomskog i kulturnog razvoja, čija su posledica siromaštvo i socijalna ugroženost.

2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Kada želimo postići određeni rezultat u istraživanju datog problema, neophodno je, da u istraživanje uđemo sa postavljanjem cilja.

Osnovni cilj rada "Unutrašnji oblici ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije" jeste da se pomoću odgovarajućih metoda istraživanja što temeljnije istraže i prouče pojavni oblici koji dovode do ugrožavanja kako ljudske imovine, ljudskih prava, ljudskih života, ugrožavanja ekonomije, ugrožavanja životne sredine, materijalnih vrednosti, tako i unutrašnjeg sistema bezbednosti Republike Srbije.

Istraživanjem pojava oblika koji ugrožavaju seveukupnu bezbednost Republike Srbije, utvrdiće se i odgovarajuće mere za sprečavanje njihovog delovanja od strane države. Ukazivanjem na ovaj problem daje se određeni doprinos teoriji o postajanju problema i njegovih opasnosti po bezbednost. Takođe, naučni cilj je da se sažeto prikaže koliko i na koji način, sa elementima naučnog objašnjenja je ugrožena bezbednost Republike Srbije. Zatim, kako i na koji način, kojim metodama i sredstvima indetifikovati pojavne oblike ugrožavanja bezbednosti.

Osnovni rezultat ovog istraživanja bio bi dolaženje do određenog fonda saznanja o bezbednosti RS, oblicima njenog ugrožavanja i merama njihovog sprečavanja, što bi, pored saznanja, imalo i praktičnu vrednost.

2.1 PREDMET RADA

Predmet rada je prikaz unutrašnjih oblika ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije, što nameće potrebu potpunijeg sagledavanja postojeće politike, određenih mera i delovanja koje nadležene institucije i organi preduzimaju na državnom i međunarodnom nivou, kao odgovor na oblike ugrožavanja. Posebna pažnja će se obratiti na socijalne, ekonomske, privredne, ekološke aspekte ali i na sve druge činioce koji podstiču ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije.

2.2 METODE RADA

Uzimajući u obzir specifičnosti proučavanja oblika ugrožavanja bezbednosti, a i da bi se zadovoljili osnovni metodološki zahtevi – objektivnost i sistematičnost u radu će se koristiti različite metode. Teorijsko istraživanje zasnivaće se na pregledu relevantne teorijske literature i istraživačkih radova iz oblasti bezbednosti, analiza različitih stanovišta i definicija, utvrđivanje društvenih uslova koji dovode do ugrožavanja bezbednosti, analiziranje posledica, analiza zakonskih određenja bezbednosti/ugroženosti.

Statistički podaci daće uvid o učestalosti pojava oblika ugrožavanja bezbednosti u vremenskoj dimenziji, koji su konkretno zastupljeni u Republici Srbiji. U radu će se koristiti zvanični statistički podaci dobijeni na osnovu pozitivnog Zakona o slobodnom pristupu informacija od javnog značaja „Službeni glasnik RS“, broj 120 od 5. HI 2004., od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Sektora za analitiku, telekomunikacije i informacione tehnologije, Uprave za Analitiku.

2.3 POJAM I KARAKTERISTIKE BEZBEDNOSTI

Savremeni svet je u traganju za novim sadržajima i formama sopstvene bezbednosti i egzistencije. To se različito manifestuje u pojedinim oblastima, ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života. Opšta je tendencija ka napredku i poboljšanju životnih uslova i aktivnosti ljudi na planeti, ali se to ne događa ravnomerno na svim kontinentima, regionima i državama. Uspeh zavisi od različitih ekonomskih, društveno – istorijskih, geografskih i bezbednosnih činilaca. U pojedinim zemljama promene se događaju brže, a u nekim sporije.

Bezbednost sveta je u žiži svetskih zbivanja. Brojni razlozi utiču na tokove ljudske civilizacije, na društvene i državne institucije. Na samom početku 21. veka, ljudi su zainteresovani i zabrinuti za svoju bezbednost. Objektivno se postavlja pitanje: Da li je ugrožena bezbednost sveta, pojedinih država, naroda i ljudi?. Odgovori na ovo pitanje se razlikuju zavisno od položaja, moći i uticaja svetskih faktora u izazivanju i rešavanju kriza. Akteri „novog svetskog poretka“ predlažu i nude globalizaciju po meri, težnjama i ciljevima najmoćnijih sila. To, međutim, izaziva nove regionalne i globalne podele i konfrontacije. O sudbini savremenog sveta postoje mnoge pesimističke ocene i nerazumevanja globalnih pojava i procesa u društvenom razvitku. Na istorijskoj prekretnici su velike i moćne sile, kao i male države i njihovi narodi.

Sa „zebnjom“ i strahom se očekuju promene kako u načinu života i organizovanja država i nacija, tako i u ostvarivanju ljudskih sloboda, demokratije i bezbednosti.

Analizirajući mišljenja pojedinih autora, za bezbednost možemo reći da je nastala kada i živi svet, tj. čovek. Preokupacija u životu svakog živog bića je kako se razvijati i kako obezbediti nastavak svoje vrste. Nakon prolaska mnogo hiljada godina, oblast bezbednosti se proširila na bezbednost čitave društvene zajednice, da bi danas shvatanje bezbednosti bilo mnogo širi pojam. U teoriji bezbednosti postoje mnogobrojna tumačenja ovog pojma, zbog toga što je njegovo određenje veoma složeno. Bezbednost kao pojam ima više značenja, iz tog razloga može se posmatrati sa više ratličitih aspekata. Tumačenjem najčešće korišćenog pojma bezbednosti polazi od konstantacije da se pod tim terminom podrazumeva odrđena funkcija, stanje, organizacija ili sistem.

Prema mišljenju Ivana Joksića, „bezbednost predstavlja vrednost (državnu, nacionalnu, političku, moralnu, ekonomsku, ličnu i td.) i to instrumentalnu vrednost koja se objašnjava kao način da se nešto postigne, a ne samo pojava (stanje) samo za sebe“¹. Takođe, bezbednost nije samo odsustvo ugrožavanja, već i prisustvo pravde, morala i kulture. Može se (teorijski) živeti u bezkonfliktnoj sredini bez pravde, ideologije, obrazovanja i morala, za to stanje se ne može reći da je bezbedno. Navedeno upućuje na zaključak, da bi se moglo reći, da smo bezbedni nije dovoljno odsustvo nekog ili nečeg što nas ugrožava, već se mora živeti u društvu koje obiluje pravdom, moralom i kulturom, tj. društvu koje stalno unapređuje svoje vrednosti. U tom smislu, bezbednost treba shvatiti i kao uslov opstanka i razvoja (države, društava, nacije i td.). Važna je činjenica da bezbednost sama po sebi ništa ne stvara, nego samo omogućava uslove za bolji život, zdravlje, slobodu i sl. „Dakle, bezbednost je veoma složen i kompleksan društveni fenomen. Kroz istoriju, pod pojmom bezbednosti su se podrazumevali razni sadržaji“².

Kao prilog tumačenja pojma bezbednosti navodimo definiciju studije UN o bezbednosti koja je rađena 1986. godine : „Bezbednost je stanje u kome države smatraju da nema opasnosti od vojnog napada, političkog pritiska ili ekonomske prisile, tako da mogu slobodno da se razvijaju i napreduju“³.

¹ Joksić I., (2013), Vojno delo, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, str. 58.

² Gaćinović R., (2008), Bezbednost, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd, str. 5.

³ Stajić Lj., Savić A. (2006), Osnovi civilne bezbednosti, USEE, Novi Sad, str. 24.

Ako bi smo želeli da upotpunimo i proširimo ovu definiciju, bezbednost država mogla bi da bude ostvarena ako države imaju realnu osnovu da smatraju da nisu izložene opasnostima oružanog napada, ni bilo kakvom mešanju u njihove unutrašnje poslove, subverzivnim ili destabilizujućim uticajima sa strane. U tom kontekstu, iz okvira nacionalne bezbednosti mogu se izvući nivoi bezbednosti čiji su protagonisti državni akteri i institucije (na primer: državna, javana bezbednost), kao i niži nivoi bezbednosti (na primer: civilna, društvena, lična i druge bezbednosti), čiji su akteri prvenstveno nedržavni. Drugim rečima, nacionalna bezbednost je osnovni okvir iz koga proizilaze nivoi bezbednosti ka spolja (regionalnoj, međunarodnoj) i prema unutra (društvenoj, pojedinačnoj i civilnoj bezbednosti). Pre svega, „bezbednost je atribut svake države; to je funkcija države i može se posmatrati sa više aspekata. U zavisnosti od objekta zaštite, bezbednost možemo podeliti na: globalnu, međunarodnu, regionalnu, nacionalnu, društvenu, ličnu, civilnu, korporativnu i brojne druge. Suština bezbednosti jeste da društvo preko nje ostvaruje određeni cilj, koji se, prvenstveno, sastoji u zaštiti sopstvenog opstanka i progresivnog razvitka u skladu sa mogućnostima“⁴. Kao funkcija bezbednost je danas mnogo šira, jer delatnost organa bezbednosti podrazumeva i određenu delatnost društvenih subjekata kojima bavljenje ovim poslovima nije osnovni i primaran zadatak.

Prema mišljenju prof. dr Ljubomira Stajića, bezbednost „predstavlja svojstvo nekog realnog društvenog, prirodnog ili tehničkog subjekta (biće, tvorevine ili stvari), ispoljena kao uspostavljeno, održano ili unapređeno stanje i(li) vrednost, a koja se izražava kroz ispunjenost minimuma određenih (bezbednosnih) standarada svojstvenih tom subjektu, a što mu omogućava realnu osnovu za opstanak, rad, rast i razvoj bez obzira na nosioce, oblike, vreme i mesto ugrožavanja“⁵. Nasuprot stanju bezbednosti, nalazi se stanje ugroženosti, kao činjenica društvenog i političkog karaktera, koja se posebno utvrđuje, jer zavisi od mnogih okolnosti. Stanje ugroženosti egzistira istovremeno sa stanjem bezbednosti, zbog čega stanje bezbednosti, predstavlja zamišljen standard, koji se ne može nikad potpuno ostvariti, jer je podlozan promenama. Stanje bezbednosti nije statično, jer podrazumeva stalnu aktivnost radi otklanjanja opasnosti koje takvo stanje ugrožavaju. Stanje bezbednosti se uvek ostvaruje u odnosu na stanje ugroženosti. Što je ono povoljnije, to je stanje ugroženosti manje i obrnuto.

⁴ Stajić Lj., Pajković D. (2008), Sistem zaštite ličnosti i objekata, Pravni fakultet, Novi Sad, str. 13 – 16.

⁵ Isto, str. 27.

2.4 POJAM I KARAKTERISTIKE UGROŽAVANJA

Suština pojma ugrožavanja jeste u tome da ugrožavanje bezbednosti predstavlja pojavu koja je suprotna od bezbednosti. Dakle reč je pojavama koje su destruktivne po vrednosti i interese, jer onemogućavaju ili otežavaju njihovo dostizanje i razvoj. U raznim naukama ugrožavanje se različito određuje i tumači. Kada se dovodi u pitanje postojanje, ispoljavanje i uživanje onog što je vrednosno i značajno, odnosno kada se na pojedinim vrednostima javljaju ili se mogu javiti neželjene promene, može se reći da postoji ugrožavanje bezbednosti.

Posmatrano sa krivično-pravne tačke gledišta „pod ugrožavanjem se podrazumeva opasnost“⁶. Analizirajući ovo mišljenje, možemo zaključiti da se opasnost određuje kao manja ili veća mogućnost uništenja nekog dobra, vrednosti ili ugrožavanje života i zdravlja ljudi. Sociološki pristup ugrožavanju podrazumeva vezivanje ovog pojma za društvene sukobe i protiv društvena ponašanja i one se ne mogu unapred predvideti. Fenomenima ugrožavanja društva, nastalim delovanjem prirode (polplave, zemljotresi, suše i dr.), pretežno se bave prirodne nauke, dok se društvenom stranom ugrožavanja, u širem smislu, bave socijologija, psihologija, pravo, etika, istorija.

Savremeni sistemi bezbednosti predstavljaju oblik organizovanja određenog društva u zaštiti njegovih vitalnih vrednosti. „Njihovo organizovanje polazi od dva osnovna pitanja:

- a) od kojih oblika i nosilaca treba štititi to društvo; i
- b) na koji način trebaju da deluju elementi sistema bezbednosti da bi se ostvarijo osnovni cilj njegovog uspostavljanja“⁷.

Davanje odgovor na ova pitanja predstavlja osnovu za sva druga delovanja u bezbednosnom smislu, jer se preko njih definiše i objašnjava nastanak, trajanje i delovanje štetnih pojava. Tu se, pre svega, misli na prepoznavanje raznih oblika i izvora društvenih sukoba, raznih društvenih delovanja, kao i svih društvenih, prirodnih i tehničkih pojava, koje u različitim varijantama i oblicima nastaju u svim društvima, a odnose se na ugrožavanje bezbednosti društva. Pojava ugrožavanja društva javljaju se još od njegovog nastanka. Sva društva su kroz istoriju bila manje - više izložena ugrožavanju u različitom obimu i obliku. Kod nas, trenutno, u pravnim dokumentima nisu rangirani, stepenovani i grupisani izvori i oblici ugrožavanja.

⁶ <http://www.defendologija.com>: datum pristupa 04.02.2014. godine.

⁷ Stajić Lj., Savić A. (2006), Osnovi civilne bezbednosti, USEE, Novi Sad, str. 66.

U većini slučajeva, u pitanju je samo njihova indetifikacija, pri čemu se najčešće ističe stepen njihove opasnosti, kao i potreba organizovanja društva u njihovom suzbijanju. Treba reći da ne postoji saglasnost o definiciji pojma, jer se ovaj pojam različito upotrebljava. Kod većine pojmova ugrožavanja, mogu naći određene zamerke koje su posledica uopštavanja da bi se lakše odredila suština ove pojave.

Posmatrano sa stanovišta predmeta i uzimajući u obzir gore navedene činjenice, „pojomom ugrožavanja obuhvata društvene pojave ili ponašanje nastalo delovanjem čoveka (pojedinačno ili grupno), prirode ili tehničkih sistema, u dužem periodu, koje su značajnog obima, pri čemu nastaju ili mogu nastati štetne posledice po integritet čoveka, njegovu slobodu, imovinu i zdravlje, kao i po integritet, suverenitet, ustavni poredak i pravo države, naroda, nacija, društvenih grupa i pojedinaca“⁸.

Pitanje ugrožavanja u uskoj je vezi sa pojmom ugrožavanja, odnosno davanjem odgovora na pitanje šta se to ugrožava. Nakon toga sledi određivanje društvenih vrednosti koje su predmet zaštite. Kao pojava ugrožavanja može delovati ili uticati na imovinu, teritoriju, život i zdravlje ljudi, pri čemu svako društvo izdvaja samo one elemente koji čine vitalan interes. Dakle, ugrožavanje možemo definisati „kao svaku vrstu društvene, prirodne i tehničke opasnosti kojom se ugrožavaju integritet, sloboda imovina ili zdravlje ljudi, kao i teritorijalni integritet, suverenitet, ustavni poredak i pravo države, naroda, nacije ili društvenih grupa i pojedinaca“⁹.

Iz navedene definicije vidimo da se konstantno u svim društvima pojavljuju kao objekti zaštite, pre svega život čoveka, njegova prava i slobode, materijalna dobra društva, odnosno društvene institucije, društveno i državno uređenje, teritorija i slično. Pojave ugrožavanja koje prete razvoju skoro svakog društva neminovno se javljaju i u našem društvu, što kao odgovor ima stvaranje odgovarajućeg zaštitnog sistema bezbednosti. Međutim, njihov negativan uticaj oseća se i pored svih preduzetih mera, što upućuje na zaključak da se izvori ovih pojava nalaze izvan uticaja društvenih subjekata koji su zaduženi za njihovo suzbijanje.

⁸ <http://studenti.rs/skripte/pravo/oblici-ugrozavanja-bezbednosti>: datum pristupa 09.11.2014. godine.

⁹ <https://www.google.rs/#q=pojam+ugro%C5%BEavanje>: datum pristupa 05.02.2014. godine.

2.5 POLITIKA UNUTRAŠNJE BEZBEDNOSTI

Veoma značajan cilj i opšti interes države je postojanja i funkcionisanja sistema bezbednosti. Interesi Republike Srbije proizilaze iz najviših vrednosti koje su utvrđene Ustavom. Osnovni državni interesi Republike Srbije su: nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet, jednakost, očuvanje mira, vladavina prava, demokratija, socijalna pravda, rasna i verska ravnopravnost, nepovredivost imovine i očuvanje životne sredine.

Politikom unutrašnje bezbednosti, obezbeđuje se zaštita političkog sistema, ljudskih prava i sloboda, javnog reda i mira, imovinske sigurnosti i drugih društvenih vrednosti. „Na ostvarivanju politike unutrašnje bezbednosti, zajednički učestvuju i doprinose izvršni i sudski organi, uz efikasnu politiku u privrednoj, socijalnoj i zdravstvenoj oblasti, kao i u drugim oblastima od značaja i uticaja na unutrašnju bezbednost“¹⁰. Bitan i neophodan faktor za ostvarivanje zaštite života i imovine građana, ljudskih i manjinskih prava čine saradnja državnih organa sa drugim subjektima recimo iz privatnog obezbeđenja. Takođe, važnu ulogu imaju: lokalna samouprava, razna strukovna udruženja, crkva, mediji, organizacije civilnog društva.

Za ostvarivanje unutrašnje bezbednosti neophodna je izgradnja i jačanje modernog i sistema zaštite i spasavanja. „Unapređenjem i razvijanjem odgovarajućih kapaciteta društva za upravljanje krizama i organizovanjem građana, kao i efikasnim sistemom informisanja stvaraju se uslovi za efikasnu zaštitu života, zdravlja i imovine građana i očuvanje životne sredine“¹¹. Pripreme za delovanje u vandrednim situacijama, za slučaje požara, elementarnih nepogoda, tehničkih i tehnoloških nesreća i drugih sličnih stanja su takođe neophodni. Nakon predhodno navedenog sledi efikasan rad pravosudnog sistema u smislu procesuiranju svih vrsta krivičnih dela, posebno onih krivičnih dela kojima se ugrožavaju ustavni poredak i sistem zemlje.

Osim navedenog, ekonomska stabilnost je takođe, bitan preduslov za realizaciju ciljeva politike bezbednosti. Primarni zadatak ekonomske politike jeste održivi razvoj sa tendencijom ekspanzivnog razvoja i visoka stopa privrednog rasta, kao značajna mera podrške jačanju privredne i ekonomske stabilnosti.

¹⁰ Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 88. od 28. oktobra 2009. godine, str. 22.

¹¹ Isto, str 23.

2.6 TERITORIJA REPUBLIKE SRBIJE I ZEMLJE U OKRUŽENJU

Položaj Republike Srbije zauzima centralni deo Balkanskog poluostrva. „Najvažniji putni pravci koji povezuju Evropu i Aziju zauzimaju površinu od 88.407,00 kvadratna kilometra“¹². Ona je i zapadnoevropskoj vremenskoj zoni. Severni deo Republike Srbije obuhvata Vojvodinu sa pretežno ravničarskim predelima, dok su centralni i južni delovi brdoviti i planinski. U Panonskoj niziji su ravnice i njenim obodnim delovima prostiru se: Mačva, Posavina, Pomoravlje, Stig i Negotinska krajina u istočnoj Srbiji. Republika Srbija predstavlja bezbednosno interesantno područje iz ralog a što se nalazi na raskrsnici Evrope. „Međunarodni putevi i železničke pruge, koji prolaze dolinama njenih reka, čine najkraću vezu između zapadne i centralne Evrope, s jedne, i Bliskog istoka sa druge strane. Ovi putevi prate pravac doline reke Morave, koji se kod Niša razdvaja na dva kraka. Jedan prati Južnu Moravu i Vardarsku dolinu do Soluna, a drugi reku Nišavu prema Sofiji i Instambul“¹³.

Region zapadnog Balkana obuhvata sve nekadašnje republike SFRJ, osim Slovenije, tj. Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru, Makedoniju i Albaniju. Možda baš, upravo zahvaljujući svom karakterističnom geostrateškom položaju u centralnom delu jugoistočne Evrope, na ovim prostorima, kroz istoriju, a i danas, konstantno su se ukrštale interesne svere Zapada i Istoka, što je često dovodilo do sukoba različitih vrsta i interesa.

Raspadom bivše Jugoslavije i stvaranjem šest novih država, stvoreno je „oko 5.000,00 kilometara novih međunarodno priznatih državnih granica“¹⁴. Ove granice trebalo bi efikasno kontrolisati, a u isto vreme omogućiti da se preko njih nesmetano putuje i trguje. Međutim, zbog svoje prozornosti, ove granice su danas postale nova interesna sfera, ali ovaj put za delatnost prekograničnih, najčešće organizovanih kriminalnih grupa. „Iz tog razloga kako bi sprečili „prelivanje“ organizovanih kriminalnih delatnosti, na svoju teritoriju, Evropska Unija je uložila i ulaže značajna sredstva u kadrovske i infrastrukturne kapacitete subjekata bezbednosti, kako na svojim spoljnim granicama, tako i na granicama u regionu zapadnog Balkana“¹⁵.

Kako bismo u daljem izlaganju govorili o teritoriji na kojoj se prostire granična linija Republike Srbije neophodno je odrediti pojam državne granice.

¹² <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=36>: datum pristupa 10.11.2014. godine.

¹³ <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/cms/view.php/1017.print.html>: datum pristupa 10.11.2014. godine.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Milošević M., Dostić S. (2009), Saradnja graničnih policija zemalja evropske Unije – primer SR Nemačke i Poljske, MUP Republike Srbije, Beograd, str. 255.

Prema Zakonu o zaštiti državne granice Republike Srbije „državna granica je zamišljena vertikalna ravan koja se graničnom linijom prostire po Zemljinoj površini i odvaja prostor Republike Srbije, njegov kopneni deo, unutrašnje vode, vazdušni prostor i prostor ispod površine zemlje od prostora susednih država“¹⁶. Takođe, u istom zakonu navodi se da zaštita državne granice podrazumeva kontrolu prelaženja državne granice, kao i obezbeđenje državne granice u cilju obezbeđenja nepovredivosti državne granice, sprečavanja i otkrivanja kažnjivih dela i počinitelaca tih dela, zaštita života i zdravlja ljudi i životne sredine, sprečavanje ilegalnih migracija i td.

Mesta preko kojih se odvija prelazak putnika ili robe nazivaju se granični prelazi. „Granica kao geografski pojam označava liniju između dve države, ali i drugih oblasti, teritorija, regija i slično. Prema opštim karakteristikama granica može biti: prirodna, politička, etnička, religijska..., a na nivou državnog uređenja se dele na državne, republičke, pokrajinske, regionalne, okružne, opštinske i td“¹⁷.

Republika Srbija, posmatrajući sa geopolitičkog aspekta, graniči se sa osam država. Postoji uslovna podela na „stare“ granice, nasleđene od predhodne Jugoslavije i „nove“ nastale nakon formiranja i međunarodnog priznanja novih država od bivših jugoslovenskih republika Makedonije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Ukupna dužina državne granice Republike Srbije, prema susednim državama, iznosi „2.351,8 km. Od toga prema Mađarskoj iznosi 174,7 km, prema Rumuniji 547,9 km, prema Bugarskoj iznosi 360,4 km, prema Albaniji iznosi 113,5 km, prema Makedoniji iznosi 283,1 km, prema Bosni i Hercegovini iznosi 363,2 km, prema Hrvatskoj iznosi 259,3 km i prema Crnoj Gori iznosi 249,5 km“¹⁸. Jako je bitno za tezu koju obrađujemo istaći da kroz teritoriju Republike Srbije protiču tri međunarodno plovne reke: Dunav, Tisa i Sava. Dunav bi trebalo posebno napomenuti jer predstavlja međunarodni plovni put od čega kroz Srbiju protiče u dužini od „591 km i plovao je celim svojim tokom, od 1433 plovnog kilometra (Bezdan), do 850. plovnog kilometra (Prahovo). Od ušća reke Nere do tromedje Srbije, Rumunije i Bugarske, u dužini od 230 km, reka Dunav čini granicu između Srbije i Rumunije. Od Neštinske ade (1.295 plovnih km), do Bezdana (1.425 km), u dužini od 13 km, Dunav čini aproksimativnu granicu sa Hrvatskom“¹⁹.

¹⁶ Zakon o zaštiti državne granice, Službeni glasnik RS, br. 97/2008.

¹⁷ Isto.

¹⁸ <http://www.mup.gov.rs>: datum pristupa 10.01.2014. godina.

¹⁹ Isto.

Ukupna dužina granice Bosne i Hercegovine „iznosi 1.551 km, od toga 594. km prema Srbiji i Crnoj Gori i 957. km prema Republici Hrvatskoj. Granica prema susednim državama sastoji se od kopnenog dela, koji je u najvećem procentu zastupljen, rečnog dela (tokom reke Save) i morskog dela (Neum). Na državnoj granici, prema susednim državama, nalazi se 88 graničnih prelaza, od čega 55. međunarodnih, te 34. granična prelaza za pogranični promet“²⁰.

Dužina granice Republike Hrvatske „iznosi 3.332 km, od čega kopnenu granicu čine 1.669,5 km, rečnu granicu 1021,5 km i morsku granicu 950. kilometara. Republika Hrvatska je prema zemljama u okruženju uspostavila ukupno 189. graničnih prelaza, od toga 118. međunarodnih, 60. pograničnih i 11 međudržavnih“²¹.

Republika Makedonija prema susednim državama „iznosi 766. km, od čega je kopnena granica u dužini od 717 km, dok „plava granica“ Makedonije iznosi 49. km“²², i obuhvata površinu tri jezera: Ohridskog, Prespanskog i Dojranskog.

Državna granica Albanije „iznosi 1.094 km, od čega kopneni deo granice čine 626 km, morski 316. km, rečni 78. km, dok je na 73. km državna granica na jezerima. Republika Albanija prema susednim zemljama uspostavila 24. međunarodna granična prelaza, i to: 18. na kopnu, 5. na moru i jedan granični prelaz na aerodromu (Tirana)“²³.

Ukupna dužina granice Crne Gore „iznosi 782, km, od čega na kopneni deo otpada 534. km, na more 170. km, na jezera 50,5 km i na rekama 28. km“²⁴.

2.7 KLASIFIKACIJA UNUTRAŠNJIH OBLIKA UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE

U današnjim okolnostima gotvo da nema zemlje koja, iz „ovih ili onih razloga“, nije u većoj ili manjoj meri ugrožena delovanjem različitih snaga, bilo spolja ili iznutra. „Neki od razloga za postojanje te ugroženosti su, između ostalog, u njihovom međunarodnom ili geopolitičkom položaju, hegemoniji velikih sila, unutrašnjoj nestabilnosti, nerazvijenosti demokratskih institucija, raznim suprotnostima interesa, postojanju separatističkih i seccionističkih težnji nacionalnih manjina kod višenacionalnih država i dr“²⁵.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ <http://www.scribd.com/doc/115664207/Untitled>: datum pristupa 11.11.2014. godine.

Sa ugrožavanjem, kao tehničko – tehnološkom pojavom, prirodnom ili društvenom pojavom, susreću se skoro sve države i narodi, pa možemo reći da je reč o konstantnoj pojavi.

Republika Srbija ulaže određene napore u cilju jačanja njenog bezbednosnog položaja, ali bez obtira na te napore i dalje postoje vidljivi izazovi, rizici i pretnje po njenu bezbednost. Na sveukupnu situaciju u znatnoj meri su uticale posledice nastale nakon višegodišnjeg građanskog rata vođenog na prostorima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, međunarodne izolacije Savezne Republike Jugoslavije, NATO bombardovanja i izraženi problemi tranzicije. „Izazovi, rizici i pretnje bezbednosti Republike Srbije imaju kompleksan karakter, pa se sa sličnim sadržajem, obimom i intenzitetom mogu ispoljiti na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Polazni kriterijum u razmatranju i navođenju unutrašnjih oblika ugrožavanja jeste težina posledica po bezbednost Republike Srbije koje bi mogle da nastanu u slučaju njihovog ispoljavanja”²⁶.

Pojave ugrožavanja koje prete razvoju skoro svakog društva, neminovno se javljaju i u našem društvu, što kao odgovor ima stvaranje odgovarajućeg zaštitnog sistema bezbednosti. Kao što smo već naveli, njihov negativan uticaj oseća se i pored svih preduzetih mera, pa to upućuje na zaključak da se oblici ugrožavanja nalaze izvan uticaja društvenih subjekata koji su zaduženi za njihovo suzbijanje. Republika Srbija je u značajnoj meri suočena sa unutrašnjim oblicima ugrožavanja njene bezbednosti.

Unutrašnja bezbednost štiti suverenitet države i njenih subjekata od svih pojava kojima se ugrožava društveno uređenje. S obzirom na elemente koji sačinjavaju društveno uređenje često se unutrašnja bezbednost poistovćuje sa zaštitom ekonomske, političke, pravne i socijalne sigurnosti građana. Unutrašnju bezbednost možemo odrediti kao stanje društvenih (političkih, ekonomskih i dr.) odnosa koji nisu ugroženi, nit im pretilo ugrožavanje, nekim od oblika ugrožavanja.

U domaćoj literaturi koja se bavi problematikom bezbednosti u znatnoj meri su izražena dosta slična mišljenja, a koja se odnose na klasifikaciju unutrašnjih oblika ugrožavanja bezbednosti. U zavisnosti od primenjenih kriterijuma, oblike ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije možemo podeliti na: tehničko- tehnološke, prirodne i društvene oblike ugrožavanja.

²⁶ Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 88. od 28. oktobra 2009. godine, str. 17-18.

„Tehničko - tehnološki oblici ugrožavanja su:

- postojanje i razvijenost tehničko – tehnoloških postrojenja, tj. nosilaca ugrožavanja ljudi, njihovog zdravlja, kao i životne sredine²⁷.

„Prirodni oblici ugrožavanja su:

- klima;
- teritorija;
- geografski položaj; i
- prirodne nepogode: zemljotresi, suše, poplave, grad (led), odroni i klizanje zemljišta, olujni vetrovi i požari²⁸.

Društveni oblici ugrožavanja su:

- kriminalitet;
- korupcija;
- pranje novca;
- narkomanija i trgovina narkoticima;
- trgovina ljudima;
- kompjuterski kriminalitet i pedofilija na internetu;
- razne sociopatološke pojave (alkoholizam, kockanje, prostitucija i dr);
- nasilje (huliganizam) navijačkih grupa na sportskim priredbama;
- terorizam;
- delovanje pojedinih destruktivnih sekti;
- ugrožavanje bezbednosti drumskog saobraćaja;
- zagađivanje životne sredine;
- posledice NATO bombardovanja;
- lažni azilanti.

²⁷ <http://www.wbrc.rs/wp-content/uploads/2012/11/Etiologija-i-prevenција-pojava-ugrozavanja-bezbednosti>: datum pristupa 11.11.2014. godine.

²⁸ Isto.

3. TEHNIČKO TEHNOLOŠKI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE (OPŠTI PRIKAZ)

Kao što smo već naveli, pod tehničko tehnološkim oblicima ugrožavanja podrazumeva se postojanje tehničko – tehnoloških postrojenja tj. nosilaca ugrožavanja života ljudi, njihovog zdravlja i životne sredine. Tu se, pre svega, misli na: „velike hemijske komplekse, udesu u hemijskim industrijama, nesreće u proizvodnim pogonima i skladištima, kao i u prevozu opasnih hemijskih materija, nuklearne elektrane i druga nuklearna postrojenja, zatim probne nuklearne eksplozije i nezgode sa nuklearnim oružijem, odlaganje radioaktivnih otpada i materijala i namerno i neoprezno rukovanje tim materijalima i komplekse industrije koji se javljaju kao veliki zagađivači prirode“²⁹. Postoje slučajevi u kojima razvijene zemlje rigoroznim standardima u razvoju i radu navedenih postrojenja, kao i načina skladištenja i prerade njihovih otpada, štite bezbednost svojih građana, dok istovremeno zastarelu tehnologiju i razne vrste otpadnih materija za „malo novca poveravaju na čuvanje“ siromašnim zemljama, koje ne razmišljajući mnogo o tome, kontinuirano i na duže vreme ugrožavaju sopstvenu životnu sredinu i populaciju.

Tehničko tehnološki akcidenti obuhvataju ljudske aktivnosti koje nastaju aljkavošću, namerom i nepažnjom prilikom rada sa sredstvima u industrijskim postrojenjima, kao i prilikom postupanja sa opasnim materijama u proizvodnji, upotrebi, prometu i odlaganju sredstava i materija. Takođe, tehničko tehnološki udesi nastaju i na sredstvima, postrojenjima i istraživačkim aktivnostima usled tehničkih nedostataka, zamora, materijala, spajanja zapaljivih materija sa visokim temperaturama, usled kojih dolazi do tehničkih kvarova, eksplozija i udesa. Međutim, i u ovim situacijama ljudski faktor ima svoju ulogu zbog nekvalitetnih uređaja na postrojenjima, neredovnih kontrola i zamene pokvarenih uređaja, kao i neodgovornog i nestručnog pristupa opasnim, zapaljivim i eksplozivnim materijama. Iz navedenog vidi se da ljudski faktor može doprineti nastanku udesa i nesreća u industrijskim postrojenjima, sredstvima, opremi i materijalima. Time se dodatno povećava opasnost po bezbednost ljudi, materijalnih sredstava i životne sredine.

Svaki tehnički i tehnološki napredak je zahvat koji se dobrim delom odražava na životnu sredinu, koji prouzrokuje mnoge štetne posledice i efekte, od kojih se neki mogu pojaviti tek nakon dužeg vremena.

²⁹ <http://www.ilo.org>: datum pristupa 19.03.2014. godine.

„Aktivnost koja utiče na životnu sredinu jeste svaki zahvat (stalni ili povremeni) kojim se menjaju i/ili mogu promeniti stanja i uslovi u životnoj sredini, a odnose se na: korišćenje resursa i prirodnih dobara, proces proizvodnje i prometa, distribuciju i upotrebu materijala, ispuštanje (emisiju) zagađujućih materija u vodu, vazduh i zemljište, upravljanje otpadom i otpadnim vodama, hemikalijama i štetnim materijama, buku i vibracije, jonizujuće i nejonizujuće zračenje i udese“³⁰.

Proizvodnja nafte, gasova, ulja i sličnih derivata jedan je od najvećih zagađivača životne sredine, zbog njihovog sagorevanja. Sagorevanjem tih derivata pojavljuju se razna zagađenja sumporom, ugljen oksidom i slično. Neracionalna proizvodnja i potrošnja ovih proizvoda dovodi do velike kontaminacije životnog prostora. „Pored navedenih derivata, vodu, zemljište pa delimično i vazduh zagađuju veštačka đubriva i pesticidi, koji se koriste u velikim količinama u proizvodnji žitarica, povrća i drugih namernica. Sve više se javljaju potrebe za povećanjem proizvodnje energetskih materija, a time se sve više stvaraju štetni zagađivači kao što su ugljen monoksid, sumpor dioksid i kisele kiše. Navedeni gasovi svojim prisustvom u neželjenim količinama dovode do promena u atmosferi (u ozonskom omotaču), kao i do zagađenja voda, vazduha i zemljišta“³¹. Proizvodnja različitih derivata u petrohemiji, crnoj metalurgiji, hemijsko prerađivačkoj industriji i sličnim industrijskim postrojenjima, takođe dovodi do porasta hemijskih materija kao što su hlorfluorokarbonat, čađi, nitrogen-oksidi, ugljen sulfat, hlorovodonik, fotohemijska jedinjenja i dr.

Hemijski otpad može da izazove narušavanje zdravlja stanovništva, iz razloga što njegovo ne adekvatno uništavanje ili skladištenje dovodi do teških oblika destrukcije životne sredine. U savremenim procesima proizvodnje ovu vrstu otpada proizvodi skoro svaki vid industrijske proizvodnje, recimo u proizvodnji gde postoje male količine hemijskog otpada koriste se proizvodi velikih generatora ovog vida zagađenja, što opet povećava njihov doprinos ugrožavanju životne sredine. „Evo primera: industrija kompjuterskog softvera proizvodi vrlo malo hemijskog otpada ali proizvodnja računarskog hardvera uključuje mnoge industrijske procese. Proizvodnja jedne obične štampane ploče sastoji se od primene, kada za metaliziranje u kojima se nalaze metalne soli, dok se u proizvodnji čipova koriste kiseline, kaustične hemikalije i rastvarači.

³⁰ Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004.

³¹ Ćirković M. M., Bostron N. (2012), Rizici globalnih katastrofa, Heliks, Beograd, str. 226-229.

Drugi vidovi hemijskog otpada nastaju u proizvodnji fiberoptičkih i bakarnih kablova za elektronski prenos, kao i u proizvodnji magnetnih diskova, papira za tehnička uputstva, fotografije za ambalažu, publikacije i slično³².

Direktnu pretnju po bezbednost zdravlja ljudi i svih drugih živih bića predstavlja nerazvijena industrijska proizvodnja plastičnih materija, derivata, boja, lakova, organskih rastvarača, deterdženata, kozmetičkih proizvoda, kao i visokotoksičnih materija koje se koncentriše u vazdušnom i zemljišnom prostoru. „Hemijska industrija predstavlja opasnost po bezbednost zaposlenih, kao i bezbednost okruženja, a često predstavlja opasnost i po životnu sredinu. Prilikom proizvodnog procesa u fabričkim pogonima i postrojenjima gde se prerađuje amonijak u nitratnu kiselinu mogu se pojaviti velike opasnosti za zagađenje životne sredine. Tokom proizvodnje amonijaka ili drugih supstanci i mešavina sa amonijakom često dolazi do neželjenog ili nekontrolisanog prolivanja amonijaka koji se sliva u slobodan prostor i zagađuje životnu sredinu. Amonijačke pare su teže od vazduha i padaju na zemljište i dugo vremena ostaju aktivne. Uticaj industrije na okolinu u Srbiji nije jasan. To je posledica mnoštva istovremenih pojava³³. Analizirajući sadašnju situaciju u Republici Srbiji, dolazimo do zaključaka koji na žalost nisu sajamni. Često se dešava da institucije, koje su zadužene za zaštitu životne sredine nisu uvek dobro definisane, a evidentna je i činjenica da industrija nema sopstveni monitoring niti izveštavanje.

Svoj doprinosu u ugrožavanju životne sredine imaju i industrijski udesi i rizici. „Pod industrijskim udesima i rizicima podrazumevaju se nekontrolisani događaji koji nastaju prilikom procesa proizvodnje, transporta ili skladištenja, a u kojima je došlo do oslobađanja određenih količina hemijskih opasnih materija u vazduhu, vodi i zemljištu, i na različitim teritorijama, što za posledicu može imati ugrožavanje života i zdravlja ljudi, materijalnih dobara i posledice po životnu sredinu³⁴. Nekontrolisanim udesima smatraju se akcidenti nastali usled iznenadnih prirodnih pojava na koje čovek često ne može da utiče. Pored nekontrolisanih udesa, postoje i oni koji mogu nastati namernim putem usled sabotaza ili diverzija. Bez obzira o kojim aktivnostima i akcidentima se radi, svaka od njih ljudima nanosi posledice koje se ogledaju u gubitku života i zdravlja, kao i ugrožavanju i uništavanju materijalnih vrednosti.

³² http://ekospark.com/info/09_hemija/hemijski_otpad/hemijski_otpad.html: datum pristupa 11.11.2014. godine.

³³ Đurković R., Pejanović Lj. (2011), Vanredne situacije – pretnje i zaštita, USEE, Novi Sad, str. 56 – 57.

³⁴ <http://www.eko.vojvodina.gov.rs>: datum pristupa 11.11.2014. godine.

Osim navedenih oblika ugrožavanja energetske sektor je takođe, jedan od velikih zagađivača u Republici Srbiji, uglavnom zato što koristi goriva koja su zagađivači (domaći lignit) i sagoreva ih koristeći zastarelu opremu bez tehnologije za ublažavanje štetnog dejstva. „Tokom 2005. godine Srbija je recimo proizvela 65,5% svoje električne energije iz elektrana koje koriste lignit, 33% iz hidroelektrana i 1,5% iz elektrana sa kogeneracijom i ostalih elektrana. Oko 39% domaćinstava u Srbiji koristi ugalj kao osnovni izvor zagrevanja, dok 33% koristi električnu energiju, 7% drvo, 7% prirodni gas, a 14% energiju iz toplana. Četrdeset pet gradova ima sisteme toplana, koje karakteriše loša efikasnost, kao i proizvodni i distributivni gubici koji prelaze 20% proizvodnje“³⁵. Kotlarnicama i komunalnim objektima ili nedostaju sistemi za uklanjanje suspendovanih čestica ili su oni neadekvatno održavani tako da emisije suspendovanih čestica često prelaze maksimalne dozvoljene koncentracije. Takođe, postrojenja za proizvodnju energije proizvode ogromne količine pepela, koji se odlaže na deponije. „Procenjuje se da deponije u Srbiji sadrže oko 170 miliona tona pepela, koji pokriva oblast od 1.800 ha. Ne samo da je energetske sektor značajan zagađivač, već se i proizvedena energija ne koristi efikasno, a i intenzitet energije je veoma visok“³⁶.

Problemi sa radioaktivnim otpadom se nagomilavaju, iz razloga što je problem smeštanja radioaktivnog otpada danas postao skuplji od samog dobijanja nuklearne energije. „Radioaktivni otpad predstavlja otpadne materije nastale nuklearnim reakcijama ili materije kontaminirane radionukleidima i izvor su jonizujućeg zračenja. Radioaktivni proizvodi ili otpatci su radioaktivni materijal koji je nastao u procesu proizvodnje, ili korišćenja nuklearnog goriva, ili drugi materijal koji je postao radioaktivan zbog toga što je bio izložen zračenju emitovanom u toku tog procesa, isključujući radioizotope koji su nastali u završnoj fazi proizvodnje“³⁷. Usled udesa na ovakvim objektima, najčešće dolazi do isticanja velike količine radioloških, hemijskih, bioloških i nuklearnih goriva, koji imaju visok stepen radioaktivnosti.

Svaki dodir tih materijala (materija) sa organizmima živih bića uzrokuje ozračenja, a nakon toga i oboljenja od kancerogenih i mnogih drugih bolesti. U našem okruženju postoje takve centrale u Bugarskoj i na granici Hrvatske sa Slovenijom, a na prostoru Beograda nalazi se institut „Vinča“ koji takođe može predstavljati veliku pretnju ako bih došlo do udesa. Tehničko tehnološke izvore ugrožavanja, detaljnije ćemo predstaviti u delu koji će se odnositi na zagađivanje i ugrožavanje ekološke bezbednosti Republike Srbije.

³⁵ <http://www.unecem.org>; datum pristupa 18.03.2014. godine.

³⁶ Isto.

³⁷ Tomić N. M., (2003), Nuklearna energija – rizici i kontrola, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 15.

4. PRIRODNI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE

Prirodni elementi i njihov uticaj na razvoj i bezbednost društva bili su predmet razmatranja u mnogim društvenim razdobljima. Priroda je bila predmet mnogobrojnih istraživanja još u antičko vreme. Među najčešćim razmatranjima antičkih filozofa, pominju se klima, geografski prostor, karakteristike teritorije i slično. „Jedan od najvećih mislilaca tog doba, Aristotel je zastupao mišljenje da klima predodređuje neke važne osobine nacionalnog karaktera, ljudske, emocionalne energije i intelekta“³⁸. Analizirajući ovakva mišljenja dolazimo do zaključka da se kao prirodni oblici ugrožavanja javljaju: klima, teritorija i položaj zemlje.

Kao prirodni oblik ugrožavanja bezbednosti, klima svojim karakteristikama utiče na mogućnosti zadovoljavanja ljudskih potreba u vodi i hrani, i dr. potreba, čime zadovoljava ili nezadovoljava životne interese. Nemogućnost zadovoljavanja navedenih potreba često je bio razlog sukoba u krajevima gde je klima svojim delovanjem izazivala oskudicu. To dalje znači upućivanje na međunarodnu razmenu koja rađa druge oblike nejednakosti i druge protivrečnosti kao oblike ugrožavanja bezbednosti. Iz navedenog vidi se da klima može biti ozbiljan bezbednosni problem, ukoliko svojim karakteristikama izaziva stalne ili povremene štete. „Klima utiče na formiranje i sastav zemljišta, u velikoj meri uslovljava bogatstvo vode na kopnu, utiče na formiranje nekih oblika reljefa (rečnih, kraških, ledničkih i td.) i na celokupni živi svet biljke, životinje i ljude“³⁹.

Kao važan prirodni činilac teritorija ima, ne samo ekonomske i vojnostrateške već i moralne, estetske i psihološke efekte. „Teritorija je deo kopnene površine sa prirodnim i antropogenim svojstvima i resursima (položajem, površinom, infrastrukturnim objektima i dr.) koji čine prostornu bazu društvene delatnosti“⁴⁰. Najbitnija teritorijalna jedinica, posmatrano sa geografskog i bezbednosnog stanovišta jeste država. „Kao elemenat prirodnog činioca teritorija svojim oblikom, reljefom, veličinom i drugim geografskim faktorima olakšava ili otežava nastajanje ili sprovođenje drugih pojava ugrožavanja“⁴¹.

³⁸ Tešić V., (2005), Etiologija i prevencija pojava ugrožavanja bezbednosti, Istraživački centar za pitanjabezbednosti Zapadnog Balkana, Beograd, str. 8.

³⁹ <http://georgije.ekof.bg.ac.rs>: datum pristupa 15.02.2014. godina.

⁴⁰ Tešić V., (2005), Etiologija i prevencija pojava ugrožavanja bezbednosti, Istraživački centar za pitanjabezbednosti Zapadnog Balkana, Beograd, str. 9.

⁴¹ <http://www.wbrc.rs>: datum pristupa 16.02.2014. godine.

Na primer velike teritorije su sa raznovrsnijim i bogatim prirodnim resursima, ali je teže kontrolisati teritorijalnu celovitost i postoje teškoće u saobraćaju, ili drugim svakodnevnim potrebama neophodnim za normalno funkcionisanje. Sa druge strane, prednosti malih država su u homogenijoj i operativnijoj društvenoj strukturi, većem stepenu komunikativnosti, dok recimo imaju problema sa ograničenošću resursa, prenaseljenošću i dr.

Geografski položaj, takođe, može biti izvor ugrožavanja bezbednosti. Istorijska iskustva pokazuju da su države i narodi koji su živeli na prostorima gde se ukrštaju međunarodni, teritorijalni ili pomorski putevi bili ugroženiji, naročito pri težnji drugih naroda da ovladaju tim putevima, kako bi na taj način stekli dominaciju nad drugima.

Kao što smo već naveli, klima može biti ozbiljan bezbednosni problem ukoliko svojim karakteristikama izaziva stalne ili povremene štete, iz tog razloga u narednom izlaganju, posebnu pažnju posvetićemo prirodnim nepogodama, kao potencijalnim nosiocima ugrožavanja unutrašnje bezbednosti Republike Srbije.

Prirodne pojave ili elementarne nepogode oduvek su predstavljale opasnost za ljude i njihova materijalna dobra, kao i druge vrednosti. „Pod prirodnim oblicima ugrožavanja ljudi, materijalnih i drugih vrednost, a time i bezbednosti jedne zemlje smatraju se moguće i nastale pretnje izazvane prirodnim nepogodama“⁴², kao što su: zemljotresi, klizišta, padavine, poplave, požari i eksplozije, zagađivanje životne sredine i dr. U prošlosti je zabeležen veliki broj elementarnih nepogoda, kao što su manji, srednji i katastrofalni zemljotresi, poplave, klizanja terena, požari, razorni vetrovi i slično. Mnoge od njih su prouzrokovale veliki broj ljudskih žrtava i ogromne materijalne gubitke.

Naše prostore su takođe, ugrožavale navedene nepogode. U novije doba zabeleženi su mnogobrojni zemljotresi u okruženju: zemljotresi u Skoplju, Mađarskoj, Slavonskom Brodu, Banja Luci, Dalmatinskoj Zagori, Crnoj Gori i dr., kao i razoran zemljotres koji se dogodio u našoj zemlji, na teritoriji Kraljeva, dana 03.10.2010. godine, u kome je život izgubilo dvoje ljudi i koji je prouzrokovao ogromne materijalne gubitke i uništio infrastrukturne objekte. „Svaka od prirodnih nepogoda na svoj način predstavlja opasnost po živi svet i svaka od njih uzrokuje posledice po ljudske živote i uništenje prirodnih i drugih vrednosti“⁴³.

⁴² <http://www.academia.edu>: datum pristupa 29.11.2014. godine.

⁴³ Đurković R., Pejanović Lj. (2011), Vanredne situacije – pretnje i zaštita, USEE, Novi Sad, str. 65.

4.1 ZEMLJOTRESI

Kao jedna od prirodnih pojava koja se oduvek dešavala i neretko rezultovala velikim žrtvama, zemljotresi su oduvek okupirali čoveka. Glavni razlog za to je verovatno što ljudska rasa do današnjeg dana nije našla efikasan odgovor na sprečavanje nastanka te pojave i „verovatno“ nikada neće. Jednostavno, zemljotresi se dešavaju kao prirodni procesi, a na čoveku je da im se prilagodi koliko je to u njegovoj moći. Ipak, civilizacija je našla način da štetu od zemljotresa svede na najmanju moguću meru. Postoje uređaji koji na vreme mogu upozoriti građane na nastanak zemljotresa. „Zemljotres ili potres nastaje usled pomeranja tektonskih ploča, kretanja zemljine kore ili pojave udara, a posledica je podrhtavanje zemljine kore zbog oslobađanja velike energije“⁴⁴. Zemljotresi nastaju usled zaglavljivanja tektonskih ploča, pri čemu dolazi do naprezanja stenske mase i onog trenutka kada natezanje postane toliko da ga stene ne mogu izdržati dolazi do lomljenja i klizanja. Karakteristika zemljotresa, kao prirodnog fenomena, jeste da se javlja iznenadno, nakon čega ljudi imaju jako malo mogućnosti za reagovanje ili bekstvo iz ugroženog područja.

Većina zemljotresa vezan je za granice litosfernih ploča, pa samim tim najjači zemljotresi generišu se u zonama sučeljavanja ploča, u prostoru gde se jedna ploča podvlači pod drugu. „Najizrazitija takva zona je u vatenom delu Pacifika gde se dogodi 53 % svih potresa, druga po redu zona, po broju potresa je mediteransko – alpsko himalajsko područje. Zemlje u kojima se događa najviše potresa su Čile, Japan i Indonezija“⁴⁵. Zemljotresi mogu nastati prirodno ili kao rezultat ljudske aktivnosti. Manji zemljotresi mogu takođe biti izazvani vulkanskom aktivnošću, klizanjem tla, eksplozijama i nuklearnim probama.

Najznačajniji zemljotres koji se dogodio na teritoriji Republike Srbije desio se „1922. godine u Lazarevcu, njegova jačina bila je 5,9 stepeni Rihterove skale. Zemljotresi jačine 5,7 stepeni Rihterove skale pogodili su Kopaonik i 1927. godine Vitinu, 1927. godine Rudnik, 1980. godine Kopaonik i 1988. godine Mionicu“⁴⁶. U Srbiji se najjači zemljotresi kreću od „pet do sedam stepeni na Rihterovoj skali. Nismo u opasnosti od jakog zemljotresa koliko naši susedi poput Bugarske, Albanije i nekih bivših jugoslovenskih republika, kao što su Hrvatska i Bosna i Hercegovina“⁴⁷.

⁴⁴ <http://www.seismo.gov.rs>: datum pristupa 20.01.2014. godine.

⁴⁵ <http://www.meteoplaneta.rs>: datum pristupa 20.01.2014. godine.

⁴⁶ <http://www.portalanalitika.me>: datum pristupa 23.01.2014. godine.

⁴⁷ Zbornik (1987), Elementarne nepogode i katastrofe, Organizacioni odbor jugoslovenskog savetovanja, Beograd, str 132.

U vremenskom periodu od 1998. pa do 2008. godine u Srbiji se dogodilo više zemljotresa koji su prouzrokovali veliku materijalnu štetu, o učestalosti ove prirodne pojave najbolje nam govore sledeći podaci: „30.04.1999. godine na području mioničke opštine dogodio se zemljotres koji je ošteti oko 12.000,00 objekata, 01.07.1999. godine zemljotres od 5 stepeni Rihterove skale pogodio je područje Trstenika, 21.02.2001. godine zemljotres 4,6 stepeni Rihterove skale pogodio je centralni deo Srbije, 28.02.2001. godine zemljotres jačine četiri stepena Merkelijeve skale zabeležen je u regionu grada Prokuplja, 25.05.2002. godine zemljotres od 4,5 stepeni Merkelijeve skale zabeležen je u regionu Veliko Gradište – Golubac, 24.04.2002. godine dogodi se zemljotres 5,1 stepeni po Rihterovoj skali u dolini Binačke Morave, između Gnjilana i Preševa, osetio se na širem području južnog Balkana. Takođe, 08.07.2002. godine zemljotres manjeg inteziteta 3,7 stepeni Rihterove skale pogodio je područje Raške, 02.08.2002. godine zemljotres 4 stepena po Rihteru oseti se u Beogradu i centralnom delu Srbije, 27.07.2003. godine zemljotres jačine 3,2 stepena Rihterove skale registrovan je na području Kopaonika, 15.05.2004. godine zemljotres jačine 3,7 stepeni Rihterove skale pogodio je područje Vranja, 21.11.2005. godine zemljotres jačine 3,9 stepeni Rihterove skale pogodio je Kopaonik, 22.03.2006. godine zemljotres jačine 4,5 stepeni Rihterove skale registrovan je u regionu Mionice, 11.05.2006. godine zemljotres jačine 4,3 stepena po Rihteru na padinama Maljena, 28.07.2006. godine zemljotres jačine 3,2 stepena Rihterove skale osetio se u okolini Golupca, 21.11.2006. godine zemljotres jačine 4,8 stepeni Rihterove skale pogodio je područje Paraćina, 08.2007. godine zemljotres jačine 3,2 stepena Rihterove skale pogodio je područje jugozapadno od Kraljeva, 15.02.2008. godine epicentar zemljotresa jačine 4,5 stepeni po Rihteru u regionu Čačka, osetio se u većem delu Srbije“⁴⁸.

Dana 03.11.2010. godine u Kraljevu dogodio se zemljotres jačine 5,4 stepeni po Rihterovoj skali u kojem su poginule dve osobe, a više od 50 je povređeno, zemljotres je uzrokovao ogromnu materijalnu štetu na objektima i infrastrukturi.

Iz navedenog može se zaključiti da su posledice jačih zemljotresa uvek katastrofalne: ruše se objekti, ginu ljudi, uništava se biljni i životinjski svet, te materijalna sredstva. Pored rušenja i razaranja objekata i brana, nastaju poplave, požari i eksplozije koji dodatno nanose materijalne štete. Prilikom rušenja objekata dolazi do izlivanja i isticanja gasova, otrovnih materija, zapaljivih i eksplozivnih sredstava, što predstavlja dodatno ugrožavanje. Prema tome, zemljotresi predstavljaju jednu od velikih pretnji i opasnosti po ljudske živote, materijalne vrednosti i životnu sredinu.

⁴⁸ <http://www.seismo.gov.rs>: datum pristupa 17.02.2014. godina.

4.2 SUŠE

Za mnoga područja suša je uobičajena pojava i njene karakteristike variraju od regiona do regiona. Definisanje i određivanje pojma suše je teško i zavisi od regionalnih različitosti i potreba, ali i od perspektive iz koje se ovaj fenomen posmatra. Suša je prirodna nepogoda koja u različitoj meri pogađa delova sveta skoro svake godine. Nasuprot svim drugim prirodnim fenomenima suša je okarakterisana akumuliranim nedostatkom vode. Za razliku od poplava suša ne nastaje iznenada poput udara vetra, to je fenomen koji se polako razvija i zahvata određena područja. Ako sušan period potraje posledice su često dramatičnog ishoda. Čak i ako suše ne predstavljaju pretnju za život u industrijalizovanim zemljama, svest o ranjivosti ljudi kada su suše u pitanju je sve veća, najviše usled ekonomskih posledica suša. „Pod opštim pojmom suše podrazumeva se nedostatak padavina u dužem vremenskom periodu“⁴⁹. Analizirajući navedeni pojam dolazi se do zaključka da suša predstavlja uslove pri kojima je prisutan značajan deficit vlage koji se može nepovoljno odraziti na vegetaciju, životinje, ljude i dr. Prema mišljenju Ljube Pejanović „suša se može razmatrati sa četiri aspekta (meteorološki, hidrološki, poljoprivredni, socio-ekonomski)“⁵⁰.

„**Meteorološka suša** se javlja kao posledica nedostatka ili potpunog izostanka padavina u toku dužeg vremenskog perioda na određenom prostoru“⁵¹. Pomenuti nedostatak može se sagledati kao odstupanje količine padavina od normalne, tj. od proseka za određenu oblast i godišnje doba.

„**Poljoprivredna suša** povezuje različite karakteristike meteorološke (ili hidrološke) suše sa njihovim uticajem na poljoprivrednu proizvodnju, fokusirajući se na smanjenje padavina, razlike između stvarne i potencijalne evapotranspiracije, deficit vlage u zemljištu, smanjenje nivoa podzemnih voda i td“⁵². Potrebe biljke za vodom zavise od vremenskih uslova, karakteristika biljke, faze razvoja, kao i fizičkih i bioloških karakteristika zemljišta. „Deficit vlage u površinskom sloju zemljišta u vreme setve može da oteža klijanje, dovodeći do smanjenog broja biljaka po jedinici površine, a time i do smanjenja prinosa.

⁴⁹ Pejanović Lj., Đurković R. (2011), Vanredne situacije – pretnje i zaštita, USEE, Novi Sad, str. 80.

⁵⁰ <http://www.hidmet.gov.rs>: datum pristupa 12.02.2014. godina.

⁵¹ Pejanović Lj., Đurković R. (2011), Vanredne situacije – pretnje i zaštita, USEE, Novi Sad, str. 80-82.

⁵² Isto.

Ipak, ako je sadržaj vlage u površinskom sloju zemljišta dovoljan za normalan rast i razvoj biljke u početnim fazama vegetacije, deficit vlage u dubljim slojevima u ovim fazama neće uticati na prinos u vreme žetve ukoliko se ove zalihe vlage nadoknađuju tokom vegetacionog perioda ili ako padavine zadovoljavaju potrebe biljaka za vlagom⁵³. Do poljoprivredne suše dolazi kada su vlažnost zemljišta i padavine ne adekvatne tokom vegetacione sezone da zadovolje potrebe optimalnog rasta useva do sazrevanja. Smanjenje prinosa u odnosu na godine sa povoljnom količinom padavina, prema slobodnoj proceni iznosi od nekoliko do 50%, a u godinama sa ekstremnom sušom kod pojedinih biljnih vrsta smanjenje iznosi od 80-100%.

Hidrološka suša je povezana sa pojavom i efektima manjka padavina u nadzemnim i podzemnim akumulacijama. „Frekvencija i intenzitet hidrološke suše se često definiše na nivou nekog sliva. Iako uzrok suše uvek leži u manjku padavina, hidrologe mnogo više zanima kako će se ovaj manjak odraziti na celokupni hidrološki sistem. Pojava hidrološke suše je često fazno pomerena, tj. javlja se sa značajnim kašnjenjem u odnosu na meteorološku i hidrološku sušu⁵⁴. Naime, potrebno je duže vreme da se efekti manjka padavina ispolje u okviru elemenata hidrološkog sistema u vidu smanjenja sadržaja vlage u zemljištu, smanjenog nivoa vode u rekama, nadzemnim i podzemnim akumulacijama. Iz tog razloga se i ekonomski efekti hidrološke suše u svim sferama osećaju nakon onih koje izaziva meteorološka suša.

Socio-ekonomska suša se određuje kao događaj kada su potrebe za vodom veće od mogućnosti da se ona obezbedi tehničkim merama. Pomenuti koncept suše odražava jaku povezanost između suše i ljudskih aktivnosti.

U sušnom periodu, sektor poljoprivrede je, obično, prvi na udaru zbog njegove zavisnosti od sadržaja vlage u zemljištu koja može da se smanjuje velikom brzinom ukoliko sušni period duže traje. „Ukoliko se produži trajanje deficita padavina, onda će i drugi sektori koji zavise od raspoloživih vodnih resursa biti na udaru⁵⁵.

Iz nevedenog može se zaključiti da suše imaju višestruke posledice, uništenje flore i faune, što ugrožava život ljudi i životinja. Pored uništenja prirodnog sveta, suše uzrokuju požare i požarne stihije, koji takođe dovode do ugrožavanja prirodnih i društvenih vrednosti. Osim toga, svaki nedostatak vode i vlage izvan utvrđenih normi i potrebnih količina vlage označava se kao elementarna nepogoda u obliku suše.

⁵³ <http://www.meteoplaneta.rs>: datum pristupa 11.02.2014. godine.

⁵⁴ <http://klima.hr/SPI/info>: datum pristupa 11.02.2014. godine.

⁵⁵ <http://www.hidmet.gov.rs>: datum pristupa 20.02.2014. godine.

4.3 POPLAVE

Kao prirodni fenomen poplave retko mogu nastati iznenada, one se skoro uvek mogu predvideti. Da bi došlo do poplava potrebne su velike količine padavina u dužem vremenskom periodu. Iznenadne poplave mogu se desiti i izuzetnim slučajevima, na primer pucanje brane na akumulacionim jezerima.

Poplava predstavlja, delimično ili kompletno plavljenje suve površine zemlje usled: prelivanja reka, potoka, kanala, jezera, obilnih atmosferskih padavina, poplavnog olujnog talasa, rečnih ili morskih talasa i td. „Poplave nastaju kao rezultat prelivanja vode izvan prirodnih ili veštačkih granica, odnosno kada dotok vode premašuje kapacitet prirodnog retenziranja (zadržavanja) ili infiltracije“⁵⁶.

Najveći značaj za obrazovanje poplava imaju padavine. „Dugotrajnim i većim obimom padavina dolazi do zasićenosti zemljišta vodom. Kiša odmah dovodi do porasta vodostaja, a sneg tek prilikom otapanja. Na visinu poplavnog talasa, na prvom mestu, utiču količine padavina i veličina sliva zahvaćenog njima

Poplave rezultiraju velikim materijalnim štetama i predstavljaju pretnju po ljudske živote, bezbednost zdravlja i ugrožavanje životne sredine. Porastom nivoa vode i izlivanjem reka nastaju potopi zemljišta, usled čega se javljaju erozije i klizišta, odroni zemljišta, delova brda, brana, nasipa i slično, što dovodi do rušenja mnogobrojnih objekata. Naročitu opasnost predstavlja rušenje objekata u kojima su smeštena opasna, otrovna, eksplozivna sredstva i materije koje se mešaju sa vodom, a potom dolazi do isparavanja pare koja se mešaja sa vazduhom. Nabujale reke i narasli vodotoci plave i nose sve što im se nađe na putu, pa i septičke jame, vode iz kanalizacija, prljavi otpad sa deponija, razne vrste biološkog i industrijskog otpada koji se nezakonito skladišti po šumama, klisurama i usecima skoro na čitavoj teritoriji Republike Srbije i na taj način zagađuje nabujale reke, često sve do njihovog ušća. Prema tome, poplave predstavljaju veliku opasnost po bezbednost živog sveta i uništenje drugih materijalnih vrednosti.

Koliku opasnost i pretnju predstavljaju najbolje nam pokazuje primer poplava koje su se dogodile tokom maja meseca 2014. godine na teritoriji 24 opštine u Republici Srbiji. „Usled ovih poplava oko 32.000,00 ljudi je evakuisano iz svojih domaćinstava, od kojih je 25.000,00 iz Obrenovca. Kao rezultat ovih poplava, ukupno 1,6 miliona ljudi je direktno ili indirektno pogođeno u čitavoj zemlji.

⁵⁶ Pogačnik B., (2007), Poplave, Mladinska knjiga, Banja Luka, str 51.

Poplave i klizišta si izazvele smrt 51 lica, od kojih se 23 udavilo. Procenjuje se da je ukupna vrednost uništenih dobara i dr. gubitaka oko 1,525 miliona evra. Ova cifra predstavlja oko 3 % ukupnog bruto domaćeg proizvoda čitave zemlje, a i pruža uvid u razmere katastrofe koje su izazvale poplave i klizišta⁵⁷.

4.4 GRAD (LED)

U našoj zemlji poljoprivreda trpi ogromne štete od grada, jer se uglavnom javlja krajem proleća i traje sve do početka jeseni, odnosno u onom periodu kada je za poljoprivredne proizvode najštetniji. Većina poljoprivrednih kultura su gotovo sve vreme razvojnog perioda izložene gradu. Pojava grada u najvećem broju slučajeva je veoma kratka, ali je sa druge tačke gledišta dovoljno svega nekoliko minuta da budu uništeni poljoprivredni usevi na području zahvaćenim padavinom. Ova vrsta padavina biljkama nanosi mehaničke povrede i oštećenja, a u pojedinim slučajevima na biljkama može izazvati pojavu bolesti.

Grad je oblik padavina, koji u vidu ledenih komadića, najčešće prečnika između 5 i 50 mm, pada iz oblaka i ujedno predstavlja najkrupniju padavinu koja dolazi iz atmosfere. „Proces stvaranja ledenih zrna u oblacima odvija se tako što se topao i vlažan vazduh uzdiže i hladi, pa se oko pogodnih jezgara vrši sublimacija vodene pare u kristale leda. Ovi kristali povećavajući svoju veličinu i trenje, počinju da padaju prema zemlji⁵⁸. Brzina kretanja grada u zavisnosti od drugih vremenskih okolnosti „iznosi između 50 i 100 km/h, dok je pravac kretanja najčešće pravolinijski, mada, pod uticajem vetra može biti i izlomljen, na ovoj putanji izlučuje se grad i ostavlja za sobom takozvana grad oštećenja⁵⁹. Što se tiče širine traga, ona najčešće odgovara veličini oblaka nepogode i kreće se od nekoliko stotina matara pa čak i do desetak kilometara.

U Republici Srbiji sistem protivgradne zaštite ne obezbeđuje dovoljnu zaštitu zbog nedostatka obučenog ljudstva, nedovoljnog broja protivgradnih stanica i nedostatka protivgradnih raketa, iz tih razloga ova prirodna pojava predstavlja izvor i oblik ugrožavanja pre svega u poljoprivrednoj proizvodnji, a što se kasnije na mnoge načine odražava i na ekonomsku situaciju zemlje.

⁵⁷ <http://www.obnova.gov.rs/doc:> datum pristupa 29.11.2014. godine.

⁵⁸ <http://www.planeta.rs:> datum pristupa 29.02.2014. godine.

⁵⁹ Isto.

4.5 ODRONI I KLIZANJE ZEMLJIŠTA

Nakon dužeg kišnog i vlažnog perioda pojavljuju se klizišta, koja su česta i na žalost široko poznata pojava na teritoriji Republike Srbije. Predstavljaju jedan od vidova erozije i podrazumevaju stenovitu ili rastresitu masu koja je odvojena od podloge, pod uticajem gravitacije. „Pod opštim pojmom klizišta podrazumeva se svako mesto na Zemljinoj površini, gde se javlja sporo, postepeno ili relativno brzo i iznenadno kretanje (cepanje, obrušavanje) površinskih rastresitih i neotpornih slojeva“⁶⁰. Pomenuto kretanje vrši se pod uticajem Zemljine teže, kao aktivne sile. Brzina kretanja klizišta obično je mala, „prema osmatranjima može dostići oko 30 cm do 50 cm na dan“⁶¹, mada postoje slučajevi gde kretanje može biti veoma brzo sa štetnim posledicama.

U većini slučajeva klizišta su posledica neke neravnoteže tj. nestabilnosti unutar tla i ona predstavljaju „pokušaj“ tla da dođe u stabilno stanje. Dva najbitnija faktora za nastanak klizišta su padina i voda. Međutim, ako postoji padina natopljena vodom ne znači da će obavezno doći do nastanka klizišta. Na nastanak klizišta utiču brojni faktor, kao što su: sastav tla, nagib padine, nivo podzemnih voda, stepen oštećenja tla, ljudske aktivnosti, zemljotresi, životinjski i biljni svet i dr.

S obzirom na veoma složenu geološku građu i raznovrsnost morfoloških oblika, hidrološke, klimatske i druge oblike, na teritoriji Republike Srbije su zastupljeni različiti vidovi klizišta i odrona. „Nestabilnost terena sa pojavom klizišta, odrona i obrušavanja rečnih korita, različitih dimenzija i aktivnosti, zastupljena je na oko 25-30 % terena teritorije Republike Srbije“⁶². Prema podacima Ministarstva životne sredine, rudarstava i prostornog planiranja zastupljenost klizišta u odnosu na ukupnu teritoriju Srbije iznosi 20 – 25 %. Pojave nestabilnosti terena u vidu odrona zastupljene su u klisurastim dolinama rečnih tokova, kao i u neobezbeđenim kosinama u zoni saobraćajnica. Dubine klizišta najčešće se kreću od 5 do 10 metara.

Odroni se najčešće pojavljuju u proleće i jesen kada su povećane padavine, te otapanje snežnih nanosa koji uzrokuju poplave, a potom i pomeranje terena

⁶⁰ <http://www.geologija.org>: datum pristupa 01.03.2014. godina.

⁶¹ <http://www.eco-ist.rs/Ekoloska%20Istina%2007%20-%20Zbornik%20radova.pdf>: datum pristupa 04.12.2014. godine

⁶² <http://www.vecernji.hr>: datum pristupa 01.03.2014. godine.

„Odroni su najčešće vezani za klisuraste doline, odnosno za polomljenu stensku masu, uglavnom krečnjačka i serpentinata (Đerdapska klisura, klisure Ibra, Nišave, Jereme, Lima, Drine, Zapadne Morave). Najintenzivnija erozija sa bujičnom aktivnošću u našoj zemlji je po obodu vrnjačke kotline, u dolini Pčinje, u Grdaličkoj klisuri, u slivu Vlasine, gornjeg toka Ibra i u brdskim područjima Šumadije“⁶³.

Klizišta ili erozije zemlje predstavljaju veliku pretnju i problem po bezbednost stanovništva i materijalnih dobara u Republici Srbiji. Prilikom sleganja, klizanja i odrona dolazi do preprečavanja reka, usled čega nastaju izlivi iz rečnih korita. Nakon pomeranja zemljišta i povlačenja vode sa prostora obuhvaćenog erozijom, to zemljište najčešće postaje neplodno za poljoprivrednu proizvodnju. Voda se u svoja korita vraća zagađena i puna prljavih materija. Prema tome iz navedenih i drugih razloga, klizanje i odroni zemljišta predstavljaju opasnost po zagađenje životne sredine, pretnju po ljude, životinje i biljke, kao i uništenje materijalnih vrednosti.

4.6 OLUJNI VETROVI

Vetar predstavlja važan klimatski elemenat, koji takođe može da utiče na druge klimatske uslove. Predstavljaju jedna od prirodnih nepogoda praćenih talasnim udarima kišama i poplavama. Jaki olujni vetrovi mogu predstavljati opasnost i rizik po bezbednost većeg broja ljudi i uništenje materijalnih vrednosti. Ova prirodna pojava može samo u jednom naletu na određenom prostoru izazvati mnogobrojne probleme, a ako takvih naleta bude više mogu nastati katastrofalne posledice. „Vetar je horizontalno ili približno horizontalno kretanje vazdušnih masa usled nejednakog vazdušnog pritiska na raznim tačkama zemljine površine izazvanog nejednakim zagrevanjem vazduha“⁶⁴. Iz navedenog pojma vidi se da vetar predstavlja kretanje vazduha od polja visokog pritiska prema poljima niskog pritiska. „Vazduh nastavlja da se kreće sve dok se ne eliminiše razlika u pritisku i dostigne ravnoteža“⁶⁵. Pomenute razlike povezane su sa meteorološkim sistemima velikih razmera. Kao klimatski element vetar ima određenu ulogu i u određivanju ostalih klimatskih elemenata. Promena pravca vetra može za vrlo kratko vreme da dovede do promene i ostalih klimatskih elemenata, pre svega temperature, vlažnosti, oblačnosti, padavina i td.

⁶³ <http://www.vesti.rs>: datum pristupa 01.03.2014. godine.

⁶⁴ <http://www.meteoplaneta.rs>: datum pristupa 01.03.2014. godine.

⁶⁵ Isto.

Karakteristika vetar je da donosi sa sobom odlike one klime odakle duva. Pored toga što vetar utiče na druge klimatske elemente, on ima neposredan uticaj i na čoveka i njegove delatnosti, kao i na vegetaciju.

Na teritoriji Republike Srbije najčešće se javljaju sledeći vetrovi: košava, severac, južni vetar, zapadni vetar, moravac i jugozapadni vetar. „Od navedenih vetrova prva četiri su karakteristična za AP Vojvodinu“⁶⁶. Severac je hladan i suv vetar koji dolazi sa severa. „Južni vetar je u narodu poznat i kao „Jugovina ili Jug“, topao i suv, mada u retkim slučajevima može biti i vlažan. Duva dolinom Južne i Velike Morave sve do Vojvodine, gotovo isključivo se javlja za vreme trajanja talasa sa Bliskog istoka. Zapadni vetar je hladan i relativno vlažan vetar, koji dolazi sa bosanskih planina. Duva zapadnom Srbijom i ponekad dolazi do Pomoravlja ili Savom do južnog srema i Beograda. To je vatar koji najčešće sa sobom donosi padavine, kišu ili sneg. Moravac je hladan i suv vetar, koji duva sa sevara dolinom Velike i Južne morave“⁶⁷.

Pored toga što predstavljaju bitan klimatski elemenat, vetrovi mogu predstavljati veliku opasnost. Olujni vetrovi mogu da odnesu veliki broj ljudskih žrtava i da izazovu ogromne materijalne gubitke, recimo u poljoprivredi, a tiime i ekonomiji države. Za razliku od ostalih vremenskih nepogoda, olujni vetrovi su specifični iz razloga što je na neki način jedina zaštita od njih blagovremena evakuacija stanovništva. Iz navedenih razloga potrebno je da sistem zaštite i evakuacije stanovništava bude funkcionalan. Osim navedenog, snažni vetrovi uzrokuju oštećenja objekata i predstavljaju pretnju po bezbednost ljudi u ugroženim objektima ili u njihovoj blizini. Pored rušenja objekata, dolazi do čupanja i lomljenja drveća, što dodatno ugrožava bezbednost ljudi, vozila koja su parkirana ili prolaze u blizini tih objekata.

Konkratan primer u našoj zemlji je recimo, u periodu od 30. januara do 03. februara 2014. godine, kada su ekstremni vremenski uslovi i jak oljni vetar u košavskom području stvorili smetove i snežne nanose i do nekoliko metara koji su blokirali drumski i železnički saobraćaj. Veliki broj ljudi ostao je zavejan na putnim pravcima u Srednjobanatskom, Južnobanatskom i Braničevskom okrugu. Tokom navedenog perioda intezitet vetra kretao se od 60 m/s, pa čak u pojedinim delovima Vršca i do 165 m/s.

⁶⁶ <http://www.meteoplaneta.rs>: datum pristupa 06.12.2014. godine.

⁶⁷ <http://www.zzps.rs>: datup pristupa 01.03.2014. godine.

4.7 POŽARI

Požari, kao prirodni i veštački oblik ugrožavanja životne sredine, javljaju se kao direktna ili indirektna posledica prirodnih pojava, tehničkih kvarova i ljudskih aktivnosti. Usled prirodnih pojava javljaju se različite posledice koje predstavljaju opasnost po ljude i materijalne vrednosti. „Požar je proces nekontrolisanog sagorevanja kojim se ugrožavaju život i zdravlje ljudi, materijalna dobra i životna sredina“⁶⁸.

Požari se smatraju jednom od najvećih prirodnih katastrofa. Kada nastane brzo se širi, uništava ogroman broj materijalnih dobara, zemlje, šuma, prirodnih lepota, ali i nažalost ljudske živote. Ukoliko je izazvan silama prirode, udar munje u stablo, drvo kao goriv materijal, vrlo brzo podleže vatri čiji plamen za samo nekoliko trenutaka zahvata čitavaprostranstva. „Požari godišnje nanesu neprocenjive štete našoj zemlji. Problem pojave požara je globalan, i u svetu svake godine strada oko 350 miliona hektara šuma. Svedoci smo i velikih klimatskih promena, koji direktno utiču na povećanje opasnosti izbijanja požara. 2000. godina je ostala upamćena, jer je u našoj zemlji izbio 339 požara, a izgorelo je oko 13.200 hektara šuma i šumskog obraslog zemljišta. Međutim, naša zemlja ni tada, kao ni sada, nije raspolagala dovoljnim brojem letilica za gašenje požara, pa su za površine obuhvaćene vatrom, angažovani samo helikopteri Vojske Srbije, koji su radili maksimalnim kapacitetima“⁶⁹. Tako je za stravične požare koji su 2007. godine zahvatili veliku površinu naše zemlje, pomoć dobijena od Rusije. Te godine vatra je buktala na Staroj planini i Deliblatskoj peščari, u okolini Pirota i Niša. „Požari su lokalizovani zahvaljujući angažovanju ruskog aviona Il 76. Ipak, na Staroj planini je nešto duže gorelo, jer su u prilog vatri išle visoke temperature, jak vetar, i nepristupačan teren. Posle osmodnevne borbe vatrogasaca, vojske, policije i lokalnog stanovništva u svim krajevima Srbije, širenje požara je konačno zaustavljeno. Ovi požari, kojih je bilo oko 800, poprimili su dimenzije prirodne katastrofe“⁷⁰. Uzrok za nastajanje ovih požara nije utvrđen, „iako je u 90% slučajeva inicijator čovek što je malo ili skoro ne dokazivo“⁷¹. Prema tome, šumski požari predstavljaju veoma ozbiljan i nažalost uvek aktuelan društveni i privredni problem. Posledice šumskih požara su višestruke, menja se sastav biljnih vrsta, pretvarajući šume u poseban oblik vegetacije koja za duži period može biti bez ikakvog ekonomskog i zaštitnog značaja.

⁶⁸ Zakon o zaštiti od požara, Službeni glasnik RS, br. 111/2009.

⁶⁹ <http://krize.medijskestudije.org>: datum pristupa 01.03.2014. godine.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Kleut N., (2013), Požari i njihova dejstva, AMG Knjiga, Beograd, str 42.

Pored navedenog, dim kao produkt sagorevanja takođe ima određene posledice. Dimovi sadrže čestice i otrovne sastojke koji se mešaju sa vazduhom i padaju na zemljište, što predstavlja potencionalnu opasnost po bezbednost zdravlja ljudi. Dimovi nastali gorenjem drveta ne predstavljaju toliku opasnost po zdravlje ljudi, koliku opasnost predstavljaju dimovi nastali gorenjem lako zapaljivih i opasnih materija, koje u sebi sadrže otrovne sastojke. Gusti crni dimovi koji se u vazдушnom prostoru zadržavaju duži period mogu predstavljati opasnost i pretnju po bezbednost vazdušnog i kopnenog saobraćaja.

Prema izvedenim zaključcima u Strategiji zaštite od požara u RS za period od 2012. do 2017. godine, opšta ocena je, da je stanje u oblasti zaštite od požara u našoj zemlji nezadovoljavajuća. Iz tog razloga, sistem zaštite od požara je potrebno unaprediti angažovanjem svih subjekata zaštite od požara, kroz razmenu informacija od značaja i usklađivanje aktivnosti radi pravovremene zaštite od požara.

U pomenutoj strategiji kao najvažniji uočeni problemi u oblasti zaštite od požara se navode sledeći faktori i uzroci:

- „mnogi objekti su izgrađeni u blizini stambenih zona, bez zaštitnih pojaseva u odnosu na objekte u blizini, sa malim skladišnim prostorima i neadekvatnim pristupom za vatrogasna vozila;
- saobraćajna infrastruktura je nezadovoljavajuća;
- municija, eksploziv, eksplozivne materije, kao i hemikalije i opasni otpad, nepravilno se skladište;
- nedovoljna pripremljenost subjekata zaštite od požara za sprovođenje preventivnih mera;
- pristup većini višespratnih stambenih zgrada i velikim kompleksima šuma je otežan ili nemoguć usled nedovoljne putne mreže;
- električne i dimovodne instalacije nepropisno se održavaju, oštećuje se i otuđuje oprema i sredstva za gašenje;
- nelegalan promet pirotehničkih sredstava;
- nerazminiran deo teritorije Republike Srbije od kasetne municije;
- lociranje, otkopavanje, deaktiviranje i vađenje avionskih bombi - raketa;
- problem raznih vrsta neeksplozivnih ubojitih sredstava;
- sistem meteoroloških osmatranja u šumskim područjima, kao i metodologija za prognozu indeksa opasnosti od pojave šumskih požara potrebno je unaprediti;
- planovi za upravljanje rizikom ne postoje;

- kapacitet javne vodovodne mreže su ne zadovoljavajući;
- pojačana bezbednost naftovoda, gasovoda, dalekovoda i rezervoara zapaljivih materija zbog mogućnosti jakih oštećenja kao posledice zemljotresa;
- zdravstveni sistem je potrebno proceduralno urediti u ovoj oblasti, popuniti ljudstvom, opremiti medikamentima i sanitetskim materijalom za pružanje hitne medicinske pomoći u slučajevima požara, kao i adekvatnom opremom i vozilima, proporcionalno u svim zdravstvenim ustanovama na teritoriji Republike Srbije;
- bezbednosna kultura građana je nedovoljna;
- nerešeni imovinsko-pravni odnosi vlasnika šuma i neažurnosti katastarskih podataka uzrokuju da se ne zna pravi vlasnik šuma;
- otežana komunikacija sa vlasnicima šuma, imajući u vidu da su, saglasno propisima, dužni sami da štite svoju imovinu;
- nedovoljna popuna vatrogasno-spasilačkih jedinica kvalitetnim, stručnim i psihofizičkim osposobljenim ljudskim resursima za obavljanje poslova zaštite;
- broj vatrogasaca - spasilaca je ispod evropskih standarda;
- oprema i vozila, posebno ona koja su neophodna za tehničke intervencije sa opasnim materijama, ne pokrivaju adekvatno teritoriju Republike Srbije⁷².

O učestalosti požara na teritoriji Republike Srbije najbolje nam svedoče statistički podaci, koji su predstavljeni u tabeli br. 1 i br. 2.

„Tabela 1: “⁷³ Kratanje broja požara u periodu od 1991. do 2000. godine.

Period (godina)	Ukupan broj požara i eksplozija	Broj požara na građevinskim objektima	Broj požara u oblasti industrije i rudarstva	Broj požara na otvorenom prostoru	Broj požara na saobraćajnim sredstvima	Broj požara izazvanih nehatom i nepažnjom
1991	4660	3215	253	836	609	3869
1992	5547	3374	324	1526	647	4504
1993	5300	3067	354	1606	627	4432
1994	4970	3012	301	1253	705	3940
1995	4502	2898	250	870	733	3575
1996	4720	2964	294	1082	674	3859
1997	4962	3133	276	1048	781	4086
1998	5434	3098	285	1675	659	4686
1999	3670	2572	224	531	567	2901
2000	6641	3161	306	2750	730	5782

⁷² Strategija zaštite od požara za period od 2012. do 2017. godine, Službeni glasnik RS, br. 21/2012.

⁷³ Živković S., (2010), Bezbednost, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd, str. 206 – 207.

„Tabela 2:“⁷⁴ Kretanje broja požara i eksplozija u periodu od 2001. do 2009 godine.

Vrsta događaja	2001. godina	2002. godina	2003. godina	2004. godina	2005. godina	2006. godina	2007. godina	2008. godina	2009. godina
Požar	11728	14811	11803	15061	14670	17847	28546	24450	24450
Eksplozija	34	51	19	36	32	39	35	43	43

5. DRUŠTVENI OBLICI UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE

Društvene protivurečnosti, kao posledica materijalnog razvoja i društvene podele rada predstavljaju polaznu osnovu mnogih društvenih nauka u objašnjenju osnovnih oblika ugrožavanja. Savremene društvene odnose karakteriše stanje neravnopravnosti, eksploatacije i dominacije, kako u sveri ekonomskih, političkih i međuljudskih odnosa, tako i u sveri odnosa među državama. Sve to za posledicu ima agresivno, kao i društveno neprihvatljivo ponašanje s ciljem održavanja ili proširenja tih odnosa.

Unutrašnji oblici ugrožavanja bezbednosti u značajnoj meri doprinose ugrožavanju bezbednosti ljudi, njihove imovine, zdravlja i mnogih drugih društveno bitnih vrednosti, a time se odražavaju i na celokupnu bezbednost Republike Srbije.

5.1 KRIMINALITET

Kriminalitet je pojava koja obuhvata širok okvir kriminalnog delovanja i ponašanja bilo da je reč o pojedinaca ili organizovanim grupama. Kriminalitet predstavlja socijalnu devijaciju, koja se ispoljava kao kršenje pisanih zakona. Kada se u nekom društvenom sistemu raširi kriminalno ponašanje i delovanje, pojedinca i organizovanih kriminalnih grupa neposredno je ugroženo funkcionisanje važnih društvenih institucija. Iz navedenog vidi se da je kriminalitet najbolji pokazatelj dezorganizacije određenog društva.

Kriminalitet kao društveno negativna pojava ispoljava se u raznim oblicima i prisutan je u skoro svim fazama razvoja društva. „U najopštijem smislu, kriminalitet predstavlja skup društvenih pojava kojima se ugrožavaju univerzalne društvene vrednosti, a koje su kao takve sankcionisane krivičnim pravom“⁷⁵.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Skakavac Z., Bošković M. (2009), Organizovani kriminalitet – karakteristike i pojavnici oblici, Prometej, Novi Sad, str. 20.

Uzroci kriminaliteta su mnogobrojni, ali se uglavnom ispoljavaju u vidu ekonomskih kriza, suprotnosti između bogatih i siromašnih, ratova i ratnih kriza i nestašice roba na tržištu. Osim navedenog, kao važan uzrok za nastanak kriminaliteta u jednom društvu predstavlja i pojava nacionalizma, transformacija društvene svojine i državnog kapitala, tranzicija i dr., ali se kao njegovi uzroci mogu pojaviti i određene sociopatološke pojave, kao što su alkoholizam, narkomanija, skitničenje, prosjačenje, kocka i slično.

Kriminalitet je jedna od najaktuelnijih problema u većini savremenih zemalja, pa tako i kod nas. Bez obzira o kojem pojavnom obliku kriminaliteta se radi, kriminalitet predstavlja značajan oblik ugrožavanja unutrašnje bezbednosti. „Dinamičnost je jedna od bitnih karakteristika kriminaliteta i ispoljava se u stalnoj prisutnosti i veštom prilagođavanju svim društveno – političkim i ekonomskim uslovima i aktuelnim promenama u društvu“⁷⁶. Razvoj i sposobnost prilagođavanja kriminaliteta najčešće zavisi od geografskih, političkih, ekonomskih, pravnih, moralnih i drugih momenata, kao i od organizovanosti i spremnosti nadležnih subjekata da mu se suprostave. „Masovnost koja se ispoljava u velikom broju izvršenih krivičnih dela, takođe je jedna od značajnih karakteristika kriminaliteta, otvorenost granica, razvoj saobraćaja, turizam i međunarodna razmena dobara sve više dovodi do internacionalizacije kriminaliteta“⁷⁷. Posebna karakteristika, pojava oblika kriminaliteta u novije doba je vezana za pojavu organizovanog kriminaliteta. Kriminalne organizacije u cilju svog opstanka uspostavljaju veze sa predstavnicima državnih i drugih organa i primenjuju nasilje i strah, kako bi ostvarile profit. Za uspostavljanje takvih veza najčešće se služe korupcijom, a veoma često i „pranjem novca“, kako bi kriminalno zarađenom novcu dali legalan karakter. Kriminalitet sve više karakteriše nasilje, upotreba vatrenog oružja, lišavanje života, profesionalizam i sl.

Organizovani kriminalitet je izrazito štetna pojava za društva u bilo kojoj fazi razvoja, a posebno za ona koja se nalaze u fazi tranzicije i izgradnje demokratije. On prodire u sve sfere društva, produkuje i podstiče druge vrste kriminaliteta, uzrokuje osećanje straha, narušava integritet i ugled državnih institucija. „Organizovani kriminal podrazumeva vršenje krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe ili njenih pripadnika.

⁷⁶ Isto, str. 20-22.

⁷⁷ Isto, str. 20-22.

Pod organizovanom kriminalnom grupom podrazumeva se grupa od tri ili više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi sticanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge koristi⁷⁸.

Prema podacim koji su navedeni u Nacionalnoj strategiji za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, procenjuje se da u Republici Srbiji deluje više organizovanih kriminalnih grupa koje su regionalo povezane sa istim takvim grupama u zemljama u okruženju i šire, a najviše sa grupama iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Rumunije, Republike Hrvatske, Republike Makedonije, Republike Bugarske i Republike Albanije.

Organizovane kriminalne grupe ostvaruju veoma štetan uticaj na privredni i ekonomski razvoj Republike Srbije. Jedna od metoda njihovog delovanja je ulaganje velikih suma nelegalno stečenog novca u legalne tokove, kao i za korumpiranje pripadnika državne administracije, kako bi se došlo do određenih informacija. Nemoguće je precizno izračunati materijalno-finansijsku štetu koju Republici Srbiji nanosi organizovani kriminalitet, ali je sasvim sigurno da je ona velikih razmera.

Na teritoriji AP Kosova i Metohije takođe, deluje veliki broj organizovanih kriminalnih grupa. „Pretežno se bave krijumčarenjem opojnih droga i psihoaktivnih supstanci, trgovinom ljudima i ljudskim organima, krijumčarenjem ljudi, međunarodnim krijumčarenjem motornih vozila, krijumčarenjem oružja i eksploziva, akcizne robe i drugih krivičnih dela sa elementima nasilja. Ove grupe su povezane sa pojedinim organizovanim kriminalnim grupama na teritoriji centralne Srbije i AP Vojvodine i drugim grupama u zemljama regiona, a deo ilegalno stečenih sredstava preusmeravaju na finansiranje terorističkih organizacija⁷⁹. Specifičnost aktivnosti organizovanog kriminaliteta u Republici Srbiji je pretnja po državnu bezbednost.

Samo neki od pojava oblika organizovanog kriminaliteta, koji su zastupljeni u Republici Srbiji su: trgovina narkoticima, iznude, otmice, ucene, trgovina ljudima, krijumčarenje ljudi, korupcija, pranje novca, zloupotreba službenog položaja, falsifikovanje novca i drugih sredstava plaćanja, prostitucija, trgovina oružjem i eksplozivnim materijama, međunarodno krijumčarenje vozila, krijumčarenje akcizne robe i visokotehnoški kriminal.

⁷⁸ Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, Službeni glasnik RS, br. 23/09.

⁷⁹ Isto.

Tabela 3:⁸⁰ Struktura krivičnih dela po oblastima u Republici Srbiji za 2011-2012. godinu.

STRUKTURA KD PO OBLASTIMA							
Republika Srbija	Godina	Ukupno KD	Ukupno KD opšteg kriminaliteta	Ukupno KD privrednog kriminaliteta	Ukupno KD visokotehnološkog kriminaliteta	Ukupno KD ekološkog kriminaliteta	Ukupno KD političkog kriminaliteta
	2011	100934	89471	9635	873	888	67
	2012	96695	86353	8683	624	980	51

O zastupljenosti i učestalosti kriminaliteta na teritoriji Republike Srbije najbolje nam potvrđuju statistički podaci procesuiranih krivičnih dela za 2011. i 2012. godinu. Navedeni podaci dobijeni su na zahtev, a na osnovu pozitivnog Zakona o slobodnom pristupu informacija od javnog značaja, Službeni glasnik RS, br. 120/2004, od Ministarstva unutrašnjih poslova RS, Sektora za analitiku, telekomunikacione i informacione tehnologije, Uprave za Analitiku (Tabela 3).

Prema navedenim statističkim podacima, na teritoriji Republike Srbije u toku 2012. godine u oblasti kriminaliteta izvršeno je ukupno 96 695 krivnih dela, što je za 4 239 dela manje nego u 2011. godini, kada je ukupan broj izvršenih krivičnih dela iznosio 100 934. Od ukupnog broja izvršenih krivičnih dela tokom 2012. godine, iz oblasti opšteg kriminaliteta izvršeno je 86 353 krivična dela, što je za 3 118 dela manje u odnosu na predhodnu godinu (89 471), dok je iz oblasti privrednog kriminaliteta izvršeno 8 683 krivična dela, što je za 952 dela manje nego u predhodnoj godini (9 635). Iz oblasti ekološkog kriminaliteta otkriveno je 990 krivična dela, što je za 102 dela više nego u predhodnoj godini (888), iz oblasti visokotehnološkog kriminaliteta otkriveno je ukupno 624 krivična dela, što je za 249 krivičnih dela manje nego u predhodnoj godini (873), dok je iz oblasti političkog kriminaliteta izvršeno 51 krivično delo, što je za 16 dela manje nego u predhodnoj godini.

⁸⁰ Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektora za analitiku, telekomunikacione i informacione tehnologije, Uprava za Analitiku.

5.2 KORUPCIJA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI

Korupcija je pojava koja se javlja uslovno rečeno sa nastankom društva, može se naći ne samo u najširem nego i u najmanjim društvenim grupama, tj. sistemima. To je pojava koja u današnjim uslovima uzima velike razmere i javlja se skoro u svim sferama društva. U današnje vreme korupcija predstavlja najprikriveniji vid kriminalnog ponašanja. Viskok stepen prikrivenosti određen je činjenicom da su i onaj koji je daje i onaj koji je prima zainteresovani da se o tome ništa ne sazna. Korupcija predstavlja aktuelan problem u zemljama širom sveta.

Korupcija kao prateća pojava organizovanog kriminaliteta, predstavlja ozbiljan problem već duži period u Republici Srbiji u njoj su uključeni mnogobrojni i različiti subjekti, koji čine zloupotrebe svog službenog položaja i time doprinose ugrožavanju bezbednosti i egzistencije ljudi. Da bi smo mogli na adekvatan način da predstavimo na koji način korupcija doprinosi ugrožavanju bezbednosti Republike Srbije, neophodno je da izvršimo njeno pojmovno određenje i definisanje. „U tradicionalna shvatanja korupcije ubrajamo Platonovo, Aristotelovo, Polibijevo i Monteskijevo objašnjenje korupcija kao kvarenje vlasti, vladanje koje nije u opštem interesu, tj. interesu političke zajednice – države. Drugi pristup, unutar tradicionalnog shvatanja korupcije, su razvili Makijaveli i Ruso, koji su smatrali da je korupcija moralno kvarenje ljudi, odnosno poništavanje društvenih vrednosti i vrlina kod građana“⁸¹. Analizirajući navedeni pojam, možemo zaključiti da korupcija podrazumeva sticanje materijalne koristi ili privilegija bez pravnog osnova za takvo sticanje. Pojam i konstitutivni elementi korupcije, još uvek nisu na jedinstven i uniforman način definisani. „Do sada korišćena definicija u Republici Srbiji, koju propisuje Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije ("Službeni glasnik RS", br. 97/08, 53/10 i 66/11 - US), određuje korupciju kao odnos koji se zasniva zloupotrebom službenog, odnosno društvenog položaja ili uticaja, u javnom ili privatnom sektoru, u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugoga. U uporednoj praksi u svetu, korupcija se najčešće shvata kao zloupotreba ovlašćenja radi lične koristi“⁸².

⁸¹ <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs>: datum pristupa 20.02.2014. godine.

⁸² Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srbiji za period od 2013. do 2018. godine, Službeni glasnik RS, br. 57/2013.

U literaturi se najčešće navode, manje više slični uslovi koji su pogodovali rastu i razvoju korupcije na teritoriji Republike Srbije, a neki od njih su: struktura i transformacija vlasništva, prekomerna intervencija države u privredi, siromaštvo, zastareli i neodgovarajući ustav, način funkcionisanja političkih stranaka, dugogodišnja međunarodna izolacija, neprimenjivanje ili selektivno primenjivanje propisa, postojanje pravnih praznina i dr.

Međutim, mišljenja sam da najrazorniju konsekvencu čini, postojanje mehanizma „pranja novca“, odnosno nastajanje sprege između organizovanih kriminalnih grupa i delova državnog aparata. Osnovni cilj povezanih organizovanih kriminalnih grupa nije tek puko pribavljanje imovinske koristi kroz nelegalne aktivnosti već "pranje novca", odnosno njegovo prebacivanje u legalne tokove. Ovaj „oprani novac“ često ulazi u kupovinu nekretnina, proces privatizacije ili finansiranje izbornih kampanja. Deo tog novca služi i za „kupovinu zaštite“ - korumpiranje državnih funkcionera, tužilaca i pripadnika policije i dr. „Korupciju u javnom sektoru u velikoj meri olakšava raširena logika i razumevanje javne svojine i interesa kao „Alajbegove slame“, nečeg što za raliu od privatnog nema titulara, što je i ničije i svačije, time i moje“⁸³.

Institucionalizovana ili sistemska korupcija predstavlja mogućnost da se na sistematičan način uspostavlja trajne veze, koje razmenom donose dobit, onima koji u takvoj razmeni učestvuju. „Učesnici u korupcionaškom delovanju, umesto da se oslanjaju na zakonom propisane veze u političkim i ekonomskim kontaktima, oslanjaju se na vaninstitucionalizovane puteve i veze tako što nude ili dobijaju neku dobit. Na taj način ostvaruju se određene prednosti koje se ne bi mogle ostvariti na drugi način. Čest je slučaj da je povezanost učesnika u korupciji jača od legalne povezanosti u političkim i ekonomskim odnosima“⁸⁴. Kao početni impuls za stvaranje korupciju je želja da se stekne prednost nad konkurencijom u najvećem broju slučajeva to je zloupotreba političkih procesa radi lične koristi. Na koji način će ona uticati na ekonomski razvoj zavisi najvećim delom od prirode i stepena korumpiranosti. „Važnost „omekšavanja“ policajaca, ali i političara, za ljude iz kriminalnog miljea je ogromna. Ona im garantuje jednu vrstu virtuelnog monopola zahvaljujući kome se ograničava otvorena konkurencija, a sa time u vezi i potreba da se radi njenog eliminisanja koristi nasilje.“⁸⁵.

Zastupljenost korupcije ima dalekosežne posledice koje ugrožavaju ekonomsku, političku i društvenu moć države, što za posledicu ima stvaranje i rast siromaštva.

⁸³ <http://media.institut-alternativa.org>: datum pristupa 09.12.2014. godine.

⁸⁴ Stajić Lj., Savić A. (2006), Osnovi civilne bezbednosti, USEE, Novi Sad, str. 135-136.

⁸⁵ Ignjatović Đ., Škulić M. (2010), Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, str. 55.

Pored siromaštva, korupcija stvara i jedan sloj bogatih ljudi koji na nezakonit način dolaze do svog bogatstva, a jedan od načina ovakvog bogaćenja naziva se i kriminalitet „belog okovratnika“. Ovaj oblik kriminaliteta obuhvata kriminal u oblasti privrednog poslovanja, čije se pojave najčešće ispoljavaju u mahinacijama sa kupoprodajom raznih akcija, fiktivnog sponzorstva i dr. „Korupcija razara supstancu svake države, pa je njeno suzbijanje do granice prihvatljivosti prema standardima sveta u kome živimo, uslov bez koga se država ne može legitimisati kao država vladavine prava“⁸⁶.

Posledice korupcije po društveni sistem su višestruke: ugrožavanje tržišne ekonomije, smanjenjem društvenog proizvoda, umanjeње investicija, porast siromaštva građana, ugrožavanje demokratskih institucija, širenje organizovanog kriminaliteta, razaranje moralnih vrednosti društva i dr.

Takođe važno je ukazati na to da korupcija u velikoj meri krši mnoga ljudska prava. „Kada je reč o korupciji, verovatno da ne postoji društvena pojava koja u većoj meri, na više mesta i u više slučajeva od nje ugrožava ljudska prava“⁸⁷. Recimo, mito ponuđeno sudiji neposredno utiče na nepristrasnost tog sudije i time krši pravo na pravično suđenje. „Korupcija može neposredno da krši ljudska prava i kada država (ili neko ko nastupa sa službenog položaja) postupi ili propusti da postupi na način koji sprečava pojedinca da ostvari svoje pravo“⁸⁸. Recimo kada pojedinac mora da podmiti doktora da bi mogao da se leči u državnoj bolnici ili da podmiti učitelja u državnoj školi, kako bi mogao da upiše dete u tu školu, u tim slučajevima korupcija krši pravo na zdravlje, odnosno obrazovanje.

Prema rezultatima istraživanja koje je sprovedla „Agencija za borbu protiv korupcije, svaki peti građanin smatra da davanje poklona službeniku, kako bi uradio nešto što je inače njegov posao – nije „greh“. Završavanje obaveza „preko veze“, odnosno korišćenja poznanstva za 19 % ljudi nije korupcija. Najmanje tolerancije građani imaju prema direktnom davanju novca službenicima, jer to podržava samo 9 % građana. Od ukupnog broja ispitanika, njih 77 %, navodi da je upravo korupcija trenutno najveći problem u Republici Srbiji, a smatraju da je najviše ima u zdravstvu, među političarima, političkim strankama i pravosuđu. Da su u poslednjih godinu dana jednom ili više puta dali mito, priznalo je 18% ljudi, a svakom petom je službenik direktno tražio „poklon“. Preko posrednika je mito tražen od 38 % ispitanika, dok je njih 42 % izjavilo da su sami dali „ponudu“, a da je službenik samo prihvatio.

⁸⁶ Begović B., (2007), Ekonomska analiza korupcije, Centar za liberalno demokratske studije, Beograd, str. 18.

⁸⁷ Jelenčić J., (2010), Korupcija i ljudska prava – uspostavljanje veze, Fond za otvoreno društvo, Beograd, str. 13.

⁸⁸ Isto, str. 13-15.

Kao najvećeg krivca za pojavu korupcije, građani (njih 21 %) navodi tajkune i njihov uticaj na rad državnih institucija, dok 18 % smatra da se sve dešava zbog uticaja političke samovolje na institucije. Koren korupcije građani vide u velikim ovlašćenjima službenika, njihovim malim platama i komplikovanim procedurama. Više od polovine ispitanika (55 %) navelo je represiju, odnosno kažnjavanje počinitelaca kao najefikasniji metod borbe protiv korupcije, dok je 36 % njih navelo da treba raditi na prevenciji. Samo 19 % građana smatra da ima dovoljno informacija o pojavi korupcije⁸⁹.

Sve u svemu, korupcija ima izuzetno štetne posledice po ljude koji žive u siromaštvu u poređenju sa dugim društvenim grupama, koje imaju viša primanja. Ova društveno negativna pojava ne samo što utiče na ekonomski rast i obeshrabrije strane investicije, pa samim tim indirektno utiče na ljude koji pripadaju siromašnim društvenim grupama, već umanjuje i neto prihode onih koji žive u siromaštvu, deformiše politike, strategije i programe čiji je cilj da podmire osnovne potrebe siromašnih.

5.3 PRANJE NOVCA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI

U teoriji se najčešće termin pranje novca povezuje sa SAD u periodu prohibicije 30-ih godina XX veka, kada su kriminalci poput Al Kaponea i Bagzija Morena svoj novac zarađen od proizvodnje, krijumčarenja i prometa alkoholnih pića, prostitucije, iznuda i raznih vidova kriminaliteta prikazivali kao legalno stečen profit u lancima perionica za pranje veša. „S obzirom da domaćinstva u tom vremenu nisu imala mašine za pranje veša, to je bio sjajan paravan za pranje novca jer je veliki broj ljudi plaćao pranje veša u tim perionicama, a profitu ostvarenim u njima dodat je i profit ostvaren kriminalnim radnjama“⁹⁰.

Pranje novca predstavlja legalizaciju kapitala stečenog kriminalnom delatnošću, tj. na nezakonit način. Najčešće ga čine finansijske transakcije radi prikrivanja stvarnog porekla novca. „Pranje novca je proces prikrivanja nezakonitog porekla novca ili imovine stečene kriminalom“⁹¹. Može se definisati i kao „protivpravni postupak legalizacije kapitala stečenog kriminalnom delatnošću, ili skup radnji (najčešće bankarskih i finansijskih) kojima se prikriva poreklo ilegalno stečenog novca, te se takav novac prikazuje kao legalan, a finansijske transakcije imaju za cilj stvaranje privida da se do novca došlo zakonskim putem“⁹².

⁸⁹ <http://www.novosti.rs>: datum pristupa 21.02.2014. godine.

⁹⁰ <http://pt.uninp.edu.rs/wp-content/uploads/2014/01/KRIVICNOPRAVNI-ASPEKT-PRANJA-NOVCA.pdf>: datum pristupa 14.12.2014. godine.

⁹¹ Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, Službeni glasnik RS, br. 89/08.

⁹² Bošković M., Skakavac Z. (2009), Organizovani kriminalitet – karakteristike i pojavi oblici, USEE, Novi Sad, str. 280.

U društvima sa značajnim prisustvom sive ekonomije, a pogotovu kriminalnih aktivnosti podstiče se potreba da tako pribavljen novac bude unesen u legalne tokove, što predstavlja ključni moment koji se naziva pranje novca. Učesnici u procesu pranja novca ne nastoje da ostvare najvišu stopu dobiti na novac koji operu, već im je važnije mesto ili investicije koje će im omogućiti najlakšu uslovno rečeno „preradu“ novca.

Krivični zakon Republike Srbije u članu 231. pod krivičnim delom pranje novca podrazumeva: „ko izvrši konverziju ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine, ili prikrije ili lažno prikaže činjenice o imovini sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, ili stekne, drži ili koristi imovinu sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od krivičnog dela“⁹³.

Pranje novca predstavlja prateću pojavu organizovanog kriminaliteta, ali i drugih oblika kriminalnog delovanja koje učinocima donosi nezakonitu imovinsku dobit, prisutno je u zemljama širom sveta. Postoje različiti primeri pokušaja da se iz raznovrsnih postupaka polaganja i legalizacije nelegalno stečenih sredstava ustanove ključne faze realizacije transakcija radi pranja novca. Sve te etape transakcija imaju za cilj da se složenim postupcima što više izgubi trag dokumenata, prikrije poreklo, obezbedi legalnost vlasništva, a novac od kriminalnih radnji vrati u legalni promet. „Da bi sve to obezbedili, organizatori se koriste falcifikovanjem dokumentacije, lažnim prikrićivanjem finansijskih tokova, lažnim završnim računima, fiktivnim prikazivanjem zaliha robe i drugim nezakonitim delatnostima. Jedan od čestih načina pranja novca predstavlja sistem „dvostrukih faktura“, što uključuje pravljenje paralelnih ili duplih računa“⁹⁴. Prema stavovima „Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, Misije u Srbiji“⁹⁵, proces pranja novca se sastoji od tri faze, i to:

1) faza „ulaganja“ koja predstavlja prekidanje direktne veze između novca i nezakonite aktivnosti kojom je on stečen. U njoj se nezakonito stečeni novac uvodi u finansijski sistem. Novac se uplaćuje na bankarske račune, najčešće u vidu neke zakonite aktivnosti u kojoj se plaćanje vrši u gotovom novcu. Jedan od načina je osnivanje fiktivnog privrednog društva koje nema poslovnih aktivnosti, već služi isključivo za polaganje „prljavog“ novca ili usitnjavanje velikih suma novca, a potom njegovo polaganje na račune u iznosima koji nisu sumnjivi i nisu predmet prijavljivanja nadležnim organima.

⁹³ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2009, 121/2012 i 104/2013.

⁹⁴ Ignjatović Đ., Škulić M. (2010), Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, str. 185.

⁹⁵ Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji, Tipologija pranja novca u Republici Srbiji, str. 9.

2) faza „raslojavanja“ ili „prikriivanja“, u ovom koraku novac koji je ušao u legalni finansijski sistem, prebacuje se sa računa na koji je položen na druge račune privrednih društava s ciljem da se prikaže kao neka fiktivna poslovna aktivnost ili da se obavi neki legalan posao sa određenim privrednim društvom koje obavlja legalne poslovne aktivnosti.

3) faza „integracije“ u njoj se prljav novac javlja i prikazuje kao novac koji potiče iz legalne delatnosti. Uobičajeni način „integracije“ prljavog novca u legalne finansijske tokove je kupovina nekretnina ili investiranje u privredna društva sa finansijskim teškoćama, koja nakon toga nastavljaju uspešno da rade.

Pranje novca kao i drugi oblici organizovanog kriminaliteta, odnosno nezakonite aktivnosti, uslovljavaju regresivnu distribuciju dohodkom i stvaranjem velike potrošačke moći pojedinaca u uslovima opšte krize koja je trenutno zahvatila skoro čitav svet. „Posledica takvog stanja u jednom društvu – državi je iskrivljena struktura potrošnje, pogotovu među bogatim i preobražava se postojeća socijalna stratifikacija nastajanjem društvenih grupa „novih bogataša“. Takođe, jedna od posledica velike zarade pranjem novca je i uticaj na veću potrošnju za luksuznim proizvodima, povećanju cena nekretnina i nekih potrošačkih dobara, što može da doprinese inflaciji“⁹⁶. Pranje novca izaziva niz posledica koje negativno utiču na društveno – ekonomski i politički sistem i koji štetno deluje na celokupnost društvenih odnosa, stvarajući kod građana nezadovoljstvo i nepoverenje prema organima vlasti i političkim strankama. Ova negativna pojava predstavlja globalni problem i kao kriminalna delatnost direktno se negativno odražava na finansijski sistem jedne zemlje. Posledice pranja novca ispoljavaju se i u vidu slabljenja stabilnosti i efikasnosti finansijskog sistema, izazivanja određenih ekonomskih poremećaja, smanjenja investicija i dr. „Ono podstiče narko dilere, teroriste, krijumčare oružija, korumpirane javne službenike i druge na primenu i širenje kriminalnih aktivnosti“⁹⁷. Takođe, pranje novca može izuzetno loše uticati na devizni kurs i kamatne stope. „Pranje novca umanjuje prihode od poreza i na taj način direktno nanosi štetu redovnim poreskim platišama, osim toga takav gubitak poreskih prihoda uglavnom uzrokuje povećanje poreskih stopa“⁹⁸.

Pranje novca ugrožava pokušaje mnogih država, među njima i Republiku Srbiju da privatizacijom rekonstruišu svoju ekonomiju.

⁹⁶ <http://www.apml.gov.rs>: datum pristupa 14.12.2014. godine.

⁹⁷ <http://repec.mnje.com>: datum pristupa 07.03.2014. godine.

⁹⁸ <http://pt.uninp.edu.rs>: datum pristupa 07.03.2014. godine.

Slikovito opisano, kriminalne organizacije raspolažu ogromnim finansijskim sredstvima i samim tim mogu nadjačati sve legitimne kupce preduzeća koja se nalaze u vlasništvu države, tako da privatizacija koja je u dosta slučajeva ekonomski korisna može poslužiti i kao paravan za pranje novca.

5.4 NARKOMANIJA I TRGOVINA NARKOTICIMA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI

Narkomanija ili zavisnost od droga predstavlja snažnu vezanost osobe za neku psihoaktivnu supstancu, i koja se ispoljava kao strast za njenim konzumiranjem. Na samom početku treba reći da osnovni sociopatološki problem narkomanije proističe iz zdravstvenih i socijalnih posledica. Ona je prisutna svuda kako kod primitivnih naroda, tako i u modernim civilizacijama. Postoje mnogi podaci da su ljudi od najranijih vremena uzimali razne prirodne sastojke kako bi sebe doveli u stanje „boljeg raspoloženja“. Brojni istorijski zapisi, predanja i motivi ukazuju na to da čovekova potreba za „boljim raspoloženjem“ nije nova, već da seže čak u praistoriju. Postoje brojne definicije narkomanije, od opštih - „da je to bolestna navika trajnog uživanja opijata – kompleksnih, kojima se obuhvataju društveno i fizičko stanje narkomana, zdravstvene i socijalne posledice“⁹⁹. U literaturi uglavnom dominira medicinsko pojmovno određenje narkomanije, čiji je smisao u objašnjenju posledica. Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije, „narkomanija je periodična ili hronična intoksikacija, štetna po ličnost i društvo, prouzrokovana unošenjem prirodnih ili sintetičkih droga zbog kojih ličnost ima neodoljivu želju ili potrebu da nastavi sa uzimanjem droge, ispoljavajući tendenciju da dozu poveća, postajući tako psihički i fizički zavisna od toga“¹⁰⁰. Drogu i njeno dejstvo možemo objasniti kao bilo koju hemijsku supstancu, koja prilikom unošenja u ljudski organizam menja prirodni tok funkcionisanja ljudskog tela i psihe. Narkomaniju kao oblik zavisnosti od određenih hemijskih ili dr. sredstava karakteriše: „neodoljiva žudnja za nastavljanjem uzimanja droge – psihoaktivne supstance koje menjaju stanje svesti, raspoloženja i ponašanja, dugim uzimanjem droge dolazi do porasta tolerancije, pa se na taj način količina povećava radi postizanja odgovarajućeg psihološkog efekta, psihička ili fizička zavisnost ili i jedna i druga, apstinencioni sindrom tj. nakon uzimanja droge, štetne posledice za pojedinca i društvo“¹⁰¹.

⁹⁹ Petrović P. P., (2003), Droga i ljudsko ponašanje, Partenon, Beograd, str. 14.

¹⁰⁰ <http://www.zavisnost.rs>: datum pristupa 10.03.2014. godine.

¹⁰¹ Backović A., (2003), Narkomanija, Žarko Albulj, Beograd, str. 17.

Narkomanija doseže razmere univerzalne pojave u svetu i mnogi stručnjaci iz ove oblasti ocenjuju je kao zabrinjavajuću pojavu. Narkomanija se širi u skoro svim zemljama sveta, a nažalost ni naša zemlja nije pošteđena ove pojave. „Drogu najviše koriste mladi uzrasta između 14 i 25 godina“¹⁰². Kao najčešći povod za uzimanje droge možemo navesti: radoznalost, dosada, želje za avanturom, kao i nedostatak dovoljno čvrste veze sa porodicom. Drogu još uvek shvataju kao dobru zabavu, bežanje u nestvarni svet, pa čak i kao „modu“. „Najučestalija droga koju koriste mladi na našem ilegalnom tržištu su proizvodi indijske konoplje – marihuana, hašiš i hašišovo ulje. Prema podacima Zavoda za bolesti zavisnosti, u Beogradu živi oko 35.000,00 narkomana. Predpostavlja se da na teritoriji Republike Srbije ima oko 80.000,00 zavisnika od droge“¹⁰³.

Neophodno je ukazati da je svaka droga opasna. Svojim delovanjem smanjuje sposobnost za rad i koncentraciju, aktivira sklonosti ka samoubistvu i sl. Nakon dužeg uzimanja „lakših“ droga javlja se potreba za „težim“ drogama, kao što su kokain i herojin. Treba reći da narkomani u društvu žive kao parazit, sve uzimaju a ništa ne daju, njihovi interesi su usko vezani samo za drogu, tj. samo na to kako je i gde nabaviti.

Posmatrano sa zdravstvene tačke gledišta svako narkotičko sredstvo, nakon određenog vremena uživanja ostavlja trajne posledice za sobom na ljudski organizam. „Recimo „Ekstazi“ povišuje krvni pritisak i ubrzava puls, a takođe povišuje i temperaturu tela. Stimulans u ekstazi ubrzava centralni nervni sistem, dok istovremeni halucinogeni sastojci utiču na svest i dr. „ICE“ je jedna od „najgorih“ droga koje postoje, nakon kratkog vremena korisnici bukvalno „ostare“, ubrizgavanjem stvara ožiljke, apsece, oštećenje vena i povećava mogućnost od zaraze mikro organizmima koji se prenose putem krvi, utiče na mentalno zdravlje i kognitivnu funkciju, kod teških korisnika dolazi do oštećenja zuba, lezije kože, neuhranjenosti, smanjenja funkcije pluća, opštih bolova i grčeva“¹⁰⁴. Marihuana uzrokuje teškoće sa koncentracijom, poremećaje koordinacije, problemi sa potencijom, gubitak pamćenja i dr. „Kokain – psihoza izazvana kokainom karakteriše nasilničko i agresivno ponašanje, poremećaj sna, zatim upotreba kokaina izaziva poremećaje seksualne sposobnosti, moždani udar, konvulzije i insuficijencija bubrega, oštećenja membrane u nosu što može da dovede do kolapsa nosne pregrade.

¹⁰² <http://www.psihologijanis.org>: datum pristupa 10.03.2014. godine.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ <http://www.drugs.health.gov.au>: datum pristupa 11.03.2014. godine

„Spid“ – kako i kod svih amfetamina, spid izaziva osećaj ushićenosti, povećanje energije, a sa druge strane gubitak apetita, poremećaj srčanog ritma, oštećenje zuba i mnogobrojne druge posledice“¹⁰⁵.

Kao česte pojave kod narkomana javljaju se: promene u ponašanju, izražena sklonost laganju, varanju, krađe, problemi sa policijom, napuštanje prijatelja, nasilničko ponašanje, razdražljivost, nedostatak energije, smanjenje zanimanja za ranije aktivnosti i hobije, pomeranje ritma spavanja, umor...

Osim navedenog, važno je navesti činjenicu da uzimanje droge i stvaranje zavisnosti od nje uslovljava reakciju društvene sredine na tu pojavu. Stav društva, koji se izražava u obliku represije posledica je sukoba narkomana sa okolinom. Dakle, iz svega iznetog se lako zaključuje da narkomanija predstavlja socio-patološku pojavu koja često uzrokuje i mnogobrojne kriminalne posledice. Prema tome, narkomaniju ne možemo posmatrati samo kao socijalni problem nego sve češće i kao „kriminogeni faktor“. Od svih sociopatoloških pojava narkomanija je u nješnjoj vezi sa kriminalitetom. „Problem odnosa narkomanije i kriminaliteta može se tumačiti sa nekoliko stanovišta, prvenstveno kao nedozvoljena proizvodnja i promet opojnih droga, iz čega proizilaze ostala značajna pitanja. U vezi sa tim kriminalitet narkomana možemo posmatrati kao direktni i indirektni kriminalitet. Direktni se ogleda u raznim formama delikventnog ponašanja, da bi se pribavila droga, dok se indirektni odnosi na kriminalne radnje kojima se pokušava doći do sredstava pomoću kojih bi se kupila droga“¹⁰⁶. Takođe, kriminalitet narkomana može se posmatrati i kao kriminalna radnja i vrsta delikata narkomana da bi došli do droge ili kao kriminalitet narkomana pod uticajem droge. Zavisnost od droge koja dominira ličnošću narkomana ima za posledicu objektivnu potrebu za pribavljanjem narkotika i na nelegalan način ako već legalno nije moguće. Otuda su narkomanija i kriminalitet uvek bili u uskoj vezi. Iz navedenog možemo zaključiti da zavisnost svakog narkomana čini potencionalnim delikventom. Kriminalitet narkomana najčešće počinje nakon određenog perioda, kada narkoman iscrpi sredstva i mogućnosti za kupovinu droge. Oblici kriminalne aktivnosti narkomana zavise od više faktora, kao što su vrste droge koju koristi, tj. konzumira, stepena stečene zavisnosti i ličnosti narkomana.

Proizvodnja opojnih droga i njen ilegalan promet je najčešće kriminalna delatnost organizovanog kriminaliteta ili organizovanih kriminalnih grupa. Slobodno možemo reći da krijumčarenje spada u osnovnu delatnost organizovanog kriminaliteta.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Živojin A., (2004), Kriminalistika – 5. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Dositej, Beograd, str. 243.

Proizvodnja i ilegalna trgovina drogom predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda organizovanog kriminaliteta. Treba imati u vidu činjenicu da se pojedine terorističke organizacije finansiraju iz prihoda dobijenih krijumčarenjem droge. „U tom kontekstu treba naglasiti, da su nove države, nastale na prostorima bivše SFRJ, ranije uglavnom predstavljale područije u sklopu poznatog balkanskog puta droge, dok se danas droga sve više u njima zadržava i sve je više njenih korisnika, tako da ova područija više nisu isključivo tranzitnog karaktera“¹⁰⁷. Put od proizvođača droge do krajnjeg potrošača je dug i zahteva određeno vreme, iz razloga što se droga često proizvodi na jednom, a prodaje na drugom kontinentu. „Geografski položaj naše zemlje je takvog značaja da preko nje prelazi glavni put krijumčara droge na liniji Istok – Zapad“¹⁰⁸, s tim što to više nije samo tranzitno područije, već i kao što smo rekli i važno tržište. U praksi su zapaženi različiti načini snabdevanja opijnim drogama. Najučestaliji vid snabdevanja je krijumčarenje i preprodaja, odnosno nedozvoljena trgovina, a postoje i slučajevi ilegalnog gajenja. Osim toga, do sintetičkih droga dolazi se provalama i obijanjem zdravstvenih ili farmaceutskih ustanova.

Iz svega navedenog dolazi se do zaključka da je uticaj droga na društvo razarajući jer izaziva porast kriminala, naročito delikvenciju, nezaposlenost, siromaštvo, ugrožava zdravlje stanovništva, porodice i društva. „Prema podacima Organizacije Ujedinjenih nacija 200 miliona ljudi je, bar jedanput probalo drogu, pritom je broj korisnika u stalnom porastu“¹⁰⁹. Republika Srbija je u predhodnim decenijama bila izložena ratu u okruženju, raspadu bivše države, kao i dolasku oko 400.000 izbeglica i interno raseljenih lica, NATO agresiji i ekonomskim sankcijama, što je u znatnoj meri doprinelo zastupljenosti narkomanije. „Ekonomski gubici zbog trgovine drogama, ilegalnih tokova i transakcija su ogromni (prema nezvaničnim podacima u Republici Srbiji na ilegalnom tržištu droge dnevno cirkuliše milion evra)“¹¹⁰.

Sadašnju situaciju karakteriše trend istovremenog korišćenja različitih vrsta droga, prisustvo različitih vrsta droga na ilegalnom tržištu, pomeranje starosne granice ka mlađem uzrastu, porast korišćenja svih vrsta droga, prisutnost u svim društvenim slojevima, nacionalnim i verskim zajednicama, zastupljenost u svim sredinama, a ne samo u velikim gradovima.

¹⁰⁷ <http://studenti.rs/skripte/vojska-policija-kriminalistika/trgovina-narkoticima/>: datum pristupa 16.12.2014. godine.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Strategija za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine, Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05-ispravka, 101/07 i 65/08.

¹¹⁰ Isto.

5.5 TRGOVINA LJUDIMA KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI

Trgovina ljudima je globalna pojava i jedn od najsloženijih međunarodnih problema, koji pogađa i razara države u političkoj i ekonomskoj tranziciji, ratnim ili drugim konfliktnim situacijama. Iako je reč o savremenoj pojavi, trgovina ljudima je istovremeno i istorijska kategorija sa dosta dugom istorijom, njenu osnovu su najpre činili ropstvo i eksploatacija. Bez obzira na nove pojavne oblike, pojedini oblici ropstva i eksploatacije zadržali su se kroz istoriju i do danas. Ovaj fenomen, pored siromašnih, najčešće pogađa tranzitne, kao i ekonomski razvijene zemlje. „Uticaj globalizacije, siromaštvo, nezaposlenost, loši uslovi života, nasilje prema ženama i deci, diskriminacija žena, korumpiranost vlasti, organizovani kriminalitet, politička nestabilnost, oružani i međuetnički sukobi, privlačnost boljeg života u nekoj drugoj zemlji, visoka profitna stopa zarade i mnogi drugi činioci, osnovni su uzroci trgovine ljudima“¹¹¹.

Širom Evrope, trgovina ljudima je oblik unosnog „profesionalnog“ – organizovanog kriminaliteta. Trgovina ljudskim bićima, kao oblik kriminaliteta, predstavlja organizovanu kriminalnu delatnost, koja se sastoji od čitavog niza raznovrsnih i međusobno povezanih radnji. Posmatrajući ovaj fenomen kao deo razgranate mreže organizovanog kriminaliteta i kao kontinuirani proces, dolazimo do zaključka da trgovina ljudima obuhvata niz različitih kriminalnih radnji, kao što su: vrbovanje i regrutacija žrtava, prebacivanje i smeštaj žrtava, posredovanje između prodavaca i kupaca, dovođenje žrtve u stanje ropstva, sistematsko podvrgavanje žrtve najsurovijim oblicima prinudnog rada i seksualne eksploatacije, a sve to radi sticanja što veće zarade.

Vžno je ukazati da kriminalne radnje, koje čine trgovinu ljudima, mogu biti preduzete unutar granica jedne države, ali se veoma često preduzimaju na teritoriji dveju ili više država, tj. mogu imati transnacionalni ili međunarodni karakter.

U međunarodnim okvirima, trgovina ljudima je postala predmet razmatranja tokom devedesetih godina dvadesetog veka, kada je međunarodna zajednica intenzivirala rad na iznalaženju adekvatnih mehanizama za borbu protiv ove opasne društvene pojave.

Proces globalizacije koji je obeležio poslednje dve decenije inicirao je krupne promene u ekonomiji, kulturi ali i u ostalim segmentima društva.

¹¹¹ <http://www.osce.org/sr/serbia/36213?download=true>: datum pristupa 17.12.2014. godine.

Posledica globalnih promena „izronile“ su nejednakosti po polnoj, rasnoj, etničkoj, nacionalnoj, klasnoj i ekonomskoj osnovi unutar i između država, podrivajući mogućnost jednakog i održivog razvoja za sve. Takav pravac razvoja je uticao na porast migracija stanovništva, posebno među tzv. marginalizovanim grupama koje spas iz teške ekonomske i socijalne situacije vide u promeni mesta prebivališta unutar jedne države ili pak na teritoriji drugih država, gde postoje veće mogućnosti za zaposlenje, višu zaradu i bolje uslove života. Talas migracija, pokrenut procesom globalizacije, inicirao je uvođenje raznih mera za ograničavanje priliva stanovništva u zemljama destinacije, što je sa druge strane uticalo na porast ilegalnih migracija.

Trgovina ljudima predstavlja kontinuiranu delatnost i ispoljava se u drastičnom kršenju ljudskih prava. Prema članu 388. KZ R. Srbije, pod trgovinom ljudima se podrazumevaju sledeće radnje: „ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropškog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima”¹¹².

Prema definiciji Ujedinjenih nacija, trgovina ljudima predstavlja „vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije”¹¹³. Iz navedenih definicija može se zaključiti da je ključni elemenat trgovine ljudima eksploatacija koja obuhvata, eksploataciju u vidu prostitucije prinudnog rada, ropstva ili odnos sličan ropstvu.

Takođe, bitno je praviti razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja. U slučaju krijumčarenja ljudi glavna svrha je ilegalan ulaz u određenu zemlju. Po pravilu, krijumčarena osoba je saglasna sa ovakvim načinom ulaska u zemlju i za to plaća određenu naknadu osobi koja se bavi krijumčarenjem.

¹¹² Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, Službeni glasnik RS, br. 111/2006.

¹¹³ Dimitrijević P., Kostić M., Knežević S. (2010), Trgovina ljudima – Pravna zaštita u međunarodnim i nacionalnim okvirima, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, str. 150-154.

Sa ekonomskog stanovišta, krijumčarenje podrazumeva sticanje određene materijalne koristi i ne obuhvata eksploataciju krijumčarenih osoba. Trgovina ljudima predstavlja najgrublje kršenje osnovnih prava čoveka i uvek uključuje teške oblike eksploatacije. Za razliku od krijumčarenja ljudi koje se završava dopremanjem ljudi na željenu destinaciju, trgovina ljudima se nastavlja njihovom daljom eksploatacijom. Iako se ne može osporiti korisnost ovog razlikovanja, treba imati u vidu da u praksi nije tako lako povući granicu budući da su ovi oblici kriminalnog ponašanja međusobno povezani. Naime, moguće je da osoba dobrovoljno uđe u krijumčarske kanale radi prebacivanja u zemlju destinacije, ali da na kraju bude podvrgnuta eksploataciji.

U domaćoj literaturi sa najšehće mogu sresti podele na sledeće pojavne oblike trgovine ljudima:

- **“ trgovina belim robljem:** u belo roblje svrstavaju se osobe ženskog pola koje se na prisilan ili prevaran način odvođe iz jednih država, a zatim prodaju i prevode u druge radi izrabljivanja, zabave ili prostitucije;
- **trgovina decom:** trgovina decom najšehće se vrši radi usvajanja, radi sklapanja braka ili radne eksploatacije;
- **trgovina ljudskim organima:** osim trgovine ljudima i trgovina ljudskim organima je deo u kojim je kriminalni profit našao pogodno tlo, „robu i tržište”, savremena medicina je toliko napredovala da su neke transplatacije, posebno kada su u pitanju bubrezi, postala rutinski hiruški posao;
- **krijumčrenje i trgovina migrantima:** ilegalna migracija podrazumeva nelegalan ulazak lica u stranu zemlju, zasnovana na dobrovoljnoj osnovi, ilegalana migracija ne podrazumeva (osim u prevarenim slučajevim) eksploataciju, prinudu ili nasilje nad migrantima”¹¹⁴.

U pokušaju da se da odgovor na pitanje zbog čega trgovina ljudi opstaje i pored koordinirane akcije na nacionalnom i međunarodnom planu u literaturi se navode brojni razlozi. Jedan od mogućih odgovora je teško ekonomsko stanje ljudi u siromašnim delovima sveta (siromašne zemlje Afrike, Azije, neuspešne tranzicione zemlje, kao i zemlje zahvaćene ratom). „Težak prinudni rad je, u stvari, negacija slobode rada. To je rad koji se vrši pod fizičkom prinudom, odnosno pretnjom od primene sankcije. Dakle, to je rad koji lice nije samo dobrovoljno prihvatilo, nego mu je nametnut jednim od oblika prinude”¹¹⁵.

¹¹⁴ Skakavac Z., Bošković N. (2009), Organizovani kriminalitet, Prometej, Novi Sad, str. 308 – 323.

¹¹⁵ <http://wp2008.ius.bg.ac.rs>: datum pristupa 02.02.2014. godine.

Ako se trgovina ljudima pažljivo analizira u svim svojim fazama, od zemlje porekla, preko tranzitnih zemalja, do zemlje odredišta, onda je sasvim jasno na kakva sve iskušenja i potencionalne rizike naileze upravo osnovna ljudska prava. Recimo, u procesu eksploatacije ugrožavaju se sledeća prava i slobode: “pravo na život, pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, pravo na imovinu, pravo na slobodno sklapanje braka, pravo na slobodu rađanja dece, pravo na slobodu kretanja, pravo na slobodu i bezbednost, pravo dostojanstva, pravo svojine, pravo na odgovarajuću zaradu i uslove rada, pravo na seksualno opredeljenje i seksualnu slobodu, pravo na privatnost i mnoga druga prava”¹¹⁶.

Pojedina svetska zbivanja, globalizacija, migraciona kretanja, oružani sukobi, promena društvenog, političkog i ekonomskog sistema i mnogobrojni drugi faktori uticali su i na situaciju u našoj zemlji. „Početak tranzicinih procesa, ratni sukobi u širem regionu, uvođenje ekonomskih sankcija, hiperinflacija nagli pad životnog standarada, ekspanzija terorizma na područjima nekadašnjih ratnih sukoba, NATO bombardovanje, kriza institucija države, neefikasnost državnog aparata, znatno su doprineli ekspanziji svih vrsta kriminaliteta”¹¹⁷. U takvim uslovima svoje mesto našla je i trgovina ljudima koja je postala nezaobilazni deo organizovanog kriminaliteta na područje Republike Srbije. Prisustvo međunarodnih vojnih trupa u širem ili bližem okruženju (Bosna i Hercegovina, Kosovo i Metohija i dr.) značajno je pospešilo trgovinu ženama, prvenstveno radi seksualne eksploatacije.

Prema zvaničnim statističkim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, policija je u vremenskom periodu od 2000. do 2008. godine, podnela ukupno 305 krivičnih prijava protiv 532 lica zbog izvršenih 357 krivičnih dela u vezi sa seksualnom eksploatacijom žena/dece i trgovinom ljudima (Tabela 4), dok su statistički podaci podnetih krivičnih prijava u vremenskom periodu od 2009. do 2012. godine predstavljeni u Tabeli 5.

Na osnovu iznetog, možemo zaključiti da se među oblicima kršenja ljudskih prava i deliktima organizovanog kriminaliteta, zločini trgovine ljudima izdvajaju po visini nelegalne dobiti koju donose, a na nesreću i po pogubnosti štetnih posledica.

¹¹⁶ Bošković M., Skakavac Z. (2009), Organizovani kriminalitet, Prometej, Novi Sad, str. 303.

¹¹⁷ Isto, str. 303-305.

„Tabela 4.“¹¹⁸ Podnete krivične prijave Ministarstva unutrašnjih Poslova Republike Srbije u vezi sa seksualnom eksploatacijom žena/dece i trgovine ljudima u vremenskom periodu od 2000. do 2008. godine.

Godina	Podnete k. prijave	Broj osumnjičenih lica	Broj žrtava	Broj izvršenih krivičnih dela
2000	41	57	-	52
2001	72	49	-	75
2002	31	47	-	62
2003	14	46	30	18
2004	24	51	35	24
2005	20	43	26	20
2006	37	84	56	37
2007	34	74	96	34
2008	32	81	55	35
Ukupno	305	532	298	357

„Tabela 5.“¹¹⁹ Podnete krivične prijave zbog osnovane sumnje da je izvršeno krivično delo trgovine ljudima u vremenskom periodu od 2009. do 2012. godine.

PODNETE KRIVIČNE PRIJAVE ZBOG OSNOVANE SUMNJE DA JE IZVRŠENO KRIVIČNO DELO TRGOVINA LJUDIMA IZ ČLANA 388. KZ REPUBLIKE SRBIJE				
2009. GODINA	2010. GODINA	2011. GODINA	2012. GODINA	2013. GODINA
51	47	32	36	30

5.6 KOMPIJUTERSKI KRIMINALITET I PEDOFILIJA NA INTERNETU KAO OBLIK UGROŽAVANJA

Savremena kompijuterska tehnologija je u velikoj meri uticala na promenu načina funkcionisanja skoro u svim društvenim sverama. Pored pozitivnih i korisnih novina kompijuterska tehnologija je sa sobom donele i niz problema vezanih za pojavu i širenje kriminaliteta različitih pojava oblika, kao i vidova ispoljavanja. U današnje vreme kompijuterska tehnologija se koristi u mnogobrojnim sverama: snadbevanje vodom, strujom i dr. Rasprostranjenija upotreba računarske tehnologije doprinela je lakšem obavljanju mnogih poslova, ali je sa druge strane omogućila razne vidove zloupotrebe.

¹¹⁸ <http://www.mup.gov.rs>: datum pristupa 22.04.2014. godine.

¹¹⁹ Isto.

„Kompjuterski kriminalitet je pre svega noviji oblik vršenja krivičnih dela, koji karakterišu svojstva velike dinamike i izuzetnih formi pojava oblika i vidova ispoljavanja“¹²⁰. Karakteristike ove vrste kriminaliteta su različite i svode se na uništenje, oštećenje, otuđenje, neovlašćenu izmenu, pribavljanje, korišćenje i „upad“ u programe računarskog sistema. „Velike mogućnosti koje pruža savremena visokosofisticirana kompijuterska i informatička tehnologija sa sobom nose i opasnosti od širenja i masovne upotrebe elektronskog prisluškivanja, krađe poslovnih i drugih tajni, kao i različitih oblika intelektualne svojine, zatim ozbiljnog narušavanja privatnosti i drugih ljudskih prava i sloboda“¹²¹. Posledice kompijuterskog kriminaliteta mogu biti izuzetno velike, pre svega zbog brojnosti delikata koji se njime mogu počiniti u osetljivim oblastima privredne, kao i u nastupanju materijalne štete. „Kompjuter se pojavljuje i kao objekt kriminalnog napada“¹²². Načini korišćenja kompijutera su različiti: kao objekt napada, kao sredstvo za izvršenja, kao sredstvo za planiranje i prikrivanje kriminala, kao sredstvo prevare, kao sredstvo za ometanje istrage i dr. „Takva tehnika je u potpunosti potisnula klasične sisteme špiunaže – prikupljanja i dostavljanja podataka“¹²³.

Imajući u vidu činjenicu da kompijuterski kriminalitet nije sveobuhvatno definisan, pa samim tim ni fenomenološki određen, u literaturi postoje mnogobrojne podele zasnovane na različitim kriterijumima. Međutim, ni jedna od njih nije univerzalno prihvaćena. „Najzastupljenije podele su na: haking kriminalitet, kompijuterske zloupotrebe, kompijuterske prevare, kompijuterska piraterija, kompijuterske sabotaže, kompijuterski vandalizam i kriminalitet vezan za kompijuterske mreže“¹²⁴.

Haking kriminalitet - podrazumeva krivična dela kojima se vrši neovlašćen pristup, elektronski „upad“ tzv. „provaljivanje“ u kompijuterske sisteme („u našem krivičnom zakonodavstvu krivično delo: Neovlašćen pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka“¹²⁵).

¹²⁰ Bošković M., Skakavac Z. (2009), Organizovani kriminalitet – karakteristike i pojava oblici, Prometej, Novi Sad, str. 388.

¹²¹ <http://www.prafak.ni.ac.rs>: datum pristupa 10.04.2014. godine.

¹²² Simonović B., (2004), Kriminalistika, Pravni fakultet, Kragujevac, str. 666.

¹²³ Bošković M., (2007), Kriminologija, Pravni fakultet, Novi Sad, str. 456.

¹²⁴ <http://www.infoteh.rs.ba>: datum pristupa 11.04.2014. godine.

¹²⁵ Isto.

Kompjuterska zloupotreba - predstavlja „unos, izmenu, brisanje ili potiskivanje računarskih podataka ili programa, kao i ostale vrste mešanja u obradu podataka koje utiču na njen rezultat, čime se izaziva ekonomski ili imovinski gubitak drugog lica s namerom da se stekne ekonomska ili druga korist za sebe ili treće lice“¹²⁶.

Kompjuterske prevare - po motivima su istovetne s deliktima kompjuterske zloupotrebe – tj. „namera pribavljanja protivpravne imovinske koristi, stim što se razlikuju po načinu izvršenja, jer se kod ovog dela, kao i što sam naziv kaže, delikt vrši na prevaren način, tj. unošenjem netačnih podataka ili se na bilo koji drugi način računar koristi za ostvarenje prevare u krivično pravnom smislu“¹²⁷.

Kompjuterske sabotaze - se sastoje u unosu, izmenama, brisanju ili potiskivanju računarskih podataka ili upad u računarski sistem s namerom da se onemogući funkcionisanje računara ili dr. sistema.

Kompjuterska piraterija - obuhvata oblast protivzakonitog kopiranja intelektualnih dobara, softvera, diskova i drugih video materijala. Ova pojava je, kako kod nas, tako i drugim zemljama veoma zastupljena i raširena.

Kompjuterski vandalizam - svodi se na namerno oštećenje računarskih podataka ili programa. „Najčešći način izvršenja ove nezakonite radnje je unošenje „virusa“ koji mogu sami sebe reprodukovati, izmeniti računarske podatke, izbrisati baze podataka, usporavati rad raznih vrata programa i dr“¹²⁸.

Kriminalitet vezan za kompjuterske mreže - kriminalitet ove vrste vezan je za „oblik protivpravnog ponašanja kod koga se kompjuterska mreža javlja u trostrukoj ulozi: kao sredstvo izvršenja krivičnih dela, kao cilj – objekt izvršenja, te kao socijalni i tehnički ambijent izvršenja krivičnog dela“¹²⁹.

Kompjuterski kriminalitet ima svoje specifičnosti u odnosu na druge vrste kriminalnih radnji, neke od njih ogledaju se u velikoj dinamičnosti, konstantnom širenju na nove oblasti, težini posledica, velika tamna brojka, otežano otkrivanje i dokazivanje.

Osim navedenih društveno negativnih pojava vezanih za upotrebu računara kao sredstvo kriminalne radnje, veoma je važno ukazati i na problem seksualnog zlostavljanja dece putem računara i računarskih mreža, što ostavlja trajne posledice na dečiju psihu. Ova vrsta zlostavljanja svoju ekspanziju je doživela pojavom Interneta.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Isto.

Internet je uspeo svojim širanjem razbiti tradicionalnu komunikacijsku barijeru i učinio je dostupnost svih vrsta informacija svakome u bilo koje vreme i na bilo kojem mestu. Internet je danas velika industrija i sredstvo pomoću kojeg se zarađuju ogromne količine novca, a taj novac se u određenom broju slučajeva zarađuje upravo preko dece. Jedan od fenomena je i dečija pedofilija (pornografija). Svedoci smo pojave pedofilije u gotovo svim zemljama sveta, dok nam broj otkrivenih slučajeva sugerise na ozbiljnost problema.

Iz navedenog, možemo zaključiti da je internet osim pozitivnih strana, svojom pojavom i širanjem doneo i negativne elemente. Recimo Internet je u mnogome pomogao kod razvoja i širenja pedofilije, na taj način što se pomoću njega vrše transakcije dečije pornografije, njeno objavljivanje i širenje. Pristupačnost takvim materijalima na „pedofilskim“ web-stranicama može pogrešno voditi mlade na zaključke da nema ničeg lošeg u pornografskim aktivnostima u kojima su uključene maloletne osobe, jer deca odrastaju u sredini gde ih reklame i trendovi „uče šta je dobro a šta loše“. Internet je postao veoma zastupljeno mesto za one koji proizvode pornografske materijale i one koji „konzumiraju“ dečiju prnografiju, iz razloga što je ovaj mediji brži i jeftiniji od svih ostalih.

Pedofilija podrazumeva poremećaj ličnosti gde dolazi do pogrešnog izbora seksualnog objekta. „Pedofilija je naklonost seksualnom iskorišćavanju dece, istog, suprotnog ili oba pola“¹³⁰. Može biti heteroseksualna i homoseksualna, i važno je reći da se ovaj poremećaj dosta ređe javlja kod žena. Pedofilija predstavlja seksualno zlostavljanje mladih od 18 godina od strane starije osobe. „Ono može da obuhvata telefonske razgovore, traženje od maloletnog lica da pokaže intimne delove tela ili pokazivanje intimnih delova tela od strane punoletne osobe detetu ili maloletnom licu, milovanje, snimanje pornografskih fotografija nastalih seksualnim zlostavljanjem dece i prikazivanje pornografskog materijala, pokušaj izvršenja seksualnog odnosa nad maloletnim licem, incest sa detetom i slično“¹³¹.

Kod nas se kao izvršioci ovih krivičnih dela javljaju lica iz svih društvenih struktura tako da ne možemo govoriti o posebnom profil izvršioca. Maloletnici kao žrtve ovih krivičnih dela, često nisu ni svesna šta im se dešava, pošto izvršioci koriste njihovo poverenje. Izvršioci ove vrste krivičnih dela, dela vrše na specifičan način i mogu biti iz bliskog kruga porodice, rodbine ili prijatelja u kojoj se dete nalazi.

Pojava interneta omogućila je da materijal nastao iskorišćavanjem maloletnih lica u pornografske svrhe bude dostupan široj javnosti, tj. čitavom svetu u samo nekoliko sekundi.

¹³⁰ <http://www.mup.gov.rs>: datum pristupa 29.04.2014. godine.

¹³¹ <http://www.6yka.com>: datum pristupa 29.04.2014. godine.

„Iza ovakvih sadržaja često stoje i kriminalne grupe koje na ovakav način pokušavaju da dođu do zarade, koristeći „tražnju“ za ovakvim materijalom i ukoliko se pokaže da mogu da zarade novac vršenjem ovih krivičnih dela, krug maloletnih lica koja postaju žrtve sve više se širi“¹³². Sve veći problem postaje i uznemiravanje dece putem servisa za druženje kao što su „Facebook, Twitter i dr“, iz razloga što izvršiocima na različite načine ulaze u komunikaciju sa decom, kako bi nakon toga razmenili fotografije sa pornografskim sadržajem npr., da dete samo sebe slika. Na Internetu postoje i servisi koji pružaju mogućnost vizuelne komunikacije kao što su „MSN“ ili „Skayp“, koji izvršiocima nevedenih krivičnih dela omogućuju da se lakše upoznaju sa potencionalnim žrtvama. „Kao jedan od novih oblika izvršenja ovih krivičnih dela javlja se i pravljenje slika i audio-vizuelnog materijala korišćenjem mobilnih telefona, a potom i razmene putem MMS poruka“¹³³. Kod navedenih krivičnih dela postoji velika tamna brojka, odnosno postoji veliki broj neprijavljenih izvršenja ovih krivičnih dela. Kao dominantni razlozi za neprijavljivanje su patrijahalna sredina, strah od roditelja, strah od pretnji izvršioca...

Problem ove vrste sa kojim smo danas suočeni je i više nego ozbiljan, jer potražnja za dečijom pornografijom vodi ka mnogo širem seksualnom iskorišćavanju maloletnika. Nažalost, mnogi događaji u našoj bližjoj prošlosti pokazuju da pedofili postoje i među sveštenicima, prosvetnim radnicima i svim drugim profesijama koje bi trebale da se bave obrazovanjem i usmeravanjem dece u pravom smeru.

5.7 SOCIOPATOLOŠKE POJAVE (ALKOHOLIZAM, KOCKANJE I PROSTITUCIJA) KAO OBLIK UGROŽACANJA BEZBEDNOSTI

Alkoholizam, kockanje i prostitucija predstavljaju ozbiljan socijalni problem u Republici Srbiji. Kockanje i alkoholizam su bolesti od kojih pati i pojedinac i društvo, i na koje ne obraćamo dovoljno pažnje iako je njihova rasprostranjenost i štetnost na pojedinca i društvo veoma značajna.

Alkoholizam, tj. alkohol nerazdvojinu su pratioci čoveka od davnina. Alkoholna pića se koriste se u različitim situacijama i prilikama: kao lek, kao sredstvo za „opuštanje“ i u dr.slučajevima. U najopštijem smislu „alkoholizam je socijalno - medicinska bolest zavisnosti koja nastaje dugotrajnim i prekomernim pijenjem, te dovodi do zdravstvenih, porodičnih i širih društvenih problema.

¹³² Bošković R., (2003), Zloupotreba interneta – predatori na decu, Obrazovni sistem, Beograd, str. 14.

¹³³ <http://kliknibezbedno.wordpress.com>: datum pristupa 29.04.2014. godine.

Alkoholičar je ona osoba koja prekomerno konzumira alkoholna pića duži niz godina, tako da joj je pijenje postalo sastavni deo života i ponašanja¹³⁴. Alkoholizam je ujedno i socijalni problem koji permanentno ugrožava osim zdravlja i socijalne funkcije porodice, iz razloga što je dovoljno da samo jedan član bude alkoholičar pa da je kompletna struktura porodice razgrađena, a njeni članovi i odnosi među njima ugroženi. Alkoholizam nije zaseban fenomen, on je problem svih onih koji su suočeni sa njegovom razornom moći i uža i šira porodica, prvenstveno bračni partner, a potom i deca. Recimo ako je u jednoj porodici otac alkoholičar, on pije u okviru nje i ne može biti alkoholičar negde drugde, iz tog razloga zajedno sa njim kroz sve faze alkoholizma prolazi i porodica. „Kada alkoholisanost ne bi imala nikakve posledice u porodici, kada ne bi ugrožavala njenu strukturu, kada alkoholičar ne bi bio to što jeste, onda alkoholizam ne bi ni bio društveni problem“¹³⁵. Neki od razloga za široku zastupljenost alkoholizma kriju se u činjenici da je u današnje vreme alkohol lako dostupan.

Alkoholizam uzrokuje mnogobrojne probleme: zdravstvene, poremećaje ponašanja, sukobe unutar porodice, ugrožavanje bračnog partnera i dr., iz tog razloga porodica koja ima alkoholičara je na neki način „bolesna porodica“. Ona više nije sposobna za vršenje bioloških, ekonomskih, ni svojih psiho-socijalnih funkcija na društveno prihvatljiv način. Alkoholičar najčešće zapostavlja prijateljstva i rodbinske odnose, jer se okreće pijenju, a samim tim i prijatelji počinju da jedan po jedan zaobilaze članove porodice zbog njegovog pijenja. Događa se da su članovi takvih porodica često socijalno neizgrađene ličnosti i emocionalno nezrele.

Kao i narkomanija i alkoholizam predstavlja veliki društveni problem koji je povezan sa mnogim drugim negativnim pojavama kao što su: nezaposlenost, skitničenje, napuštanje porodice, vršenje prekršaj i krivičnih dela. Alkoholizam je u tesnoj vezi sa kriminalitetom i u nekim slučajevima ima odlučujuću ulogu u izvršenju krivičnog dela, dok u drugim slučajevima daje veći ili manji doprinos nastanku kriminalnog ponašanja.

Alkoholizam predstavlja medicinski problem koji nastaje kao posledica zloupotrebe alkoholnih pića. „Shodno tome, mogu se smatrati alkoholičarima samo ona lica kod kojih se zbog nekontrolisane i dugotrajne upotrebe alkoholnih pića manifestuju razna telesna oštećenja ili društveni poremećaji, moralne, etičke ili karakterne promene, gubitak osećaja za porodicu ili pak narušavanje vlastitog blagostanja“¹³⁶.

Osim toga, „alkoholna pića deluju na nervni sistem, parališući njegove više nervne funkcije koje obezbeđuju fizičku i psihičku kontrolu rada i ponašanja čoveka.

¹³⁴ Stanković Z., (2009), Alkoholizam, Žarko Albulj, Beograd, str. 31.

¹³⁵ <http://www.alkoholizam.com/posledice13.htm>: datum pristupa 22.12.2014. godine.

¹³⁶ http://www.netdoctor.co.uk/health_advice/facts/alcoholism.htm: datum pristupa 25.01.2014. godine.

Dolazi do oslobađanja nižih centara, što dovodi do dobrog raspoloženja, osećanja snage, doživljaja nečeg lepog, itd¹³⁷. Zbog pomenutog efekta alkoholna pića se upotrebljavaju u umerenim količinama, ako dođe do prekomerne upotrebe od strane konzumatora onda se kritičnost kod istog sasvim smanjuje, pa počinje grubo i socijalno neprihvatljivo ponašanje.

Kockanje je vid socijalne patologije u kome učestvuju milioni ljudi širom zemaljske kugle. „Podrazumeva igru za novac ili druge vrednosti, na osnovu određenih pravila. Prisutno je u svim zemljama a naročito je rašireno u velikim gradovima, ispoljava se u različitim vidovima, počev od neorganizovanih do organizovanih oblika“¹³⁸.

Kockanje se javljau u različitim oblicima, kao na primer: igre sa brojevima, kartanje, igre na kockarskim mašinama, klađenje (trke pasa, konjičke trke, sportska kaladionica) iz tog razloga kockanje je zajednički naziv za različite igre. Kockanje postoji dugi niz godina i u kulturama gotovo svih civilizacija. „Koreni kockanja datiraju još iz drevne Kine (dve hiljade i tristote godine pre nove ere), ali se sreću i u Indiji, Egiptu i Rimu. Set železnih kockica datira od hiljadu petstote godine pre nove ere, verovatno iz Tebe, a specifičan zapisi o kockanju nađeni su i u Keopsovoj piramidi. Najstarija kockarska igra je igra kockicama. Bacali su ih Marko Polo, Džingis Kan, stari egipatski igrači, stari Grci i drugi“¹³⁹. „Kockanje, zajednički je naziv za skup raznovrsnih igara, ponašanja i aktivnosti, koje uključuju ulaganje novca, uz rizik i nadu u očekivanje pozitivnog ishoda, tj. igrač „reskira“ i nada se da će povratiti uloženo ili dobiti više od toga“¹⁴⁰.

Prema podacima fonda za prevenciju i lečenje od zavisnosti kocke "Herc", „u Republici Srbiji ima više od 200.000,00 patoloških kockara. Ovaj broj se svakodnevno povećava s obzirom na to da ne postoje konkretni zakoni u vezi sa kockanjem“¹⁴¹, kao što postoje za igre na sreću.

U Zakonu o igrama na sreću ističe se razlika u igrama na sreću, a one se dele na „klasične i posebne“. U prvu grupu svrstavaju se igre na sreću Državne lutrije Srbije (loto, fonto, bingo, ali i kladionice), dok posebnim pripadaju aparati, igre koje se obavljaju na posebnim vrstama stolova, poput pokera i ruleta. O klasičnim igrama na sreću postoje jasno propisani zakoni, koji navode da pravila donosi Državna lutrija Srbije u sporazumu sa Ministarstvom finansija“¹⁴².

¹³⁷ <http://www.alkoholizam.com>: datum pristupa 25.01.2014. godine.

¹³⁸ Bošković M., (2007), Kriminologija, Pravni fakultet, Novi Sad, str. 403.

¹³⁹ <http://www.zavisnost.rs/tipovi/Kocka/Kocka.php>: datum pristupa 22.01.2014. godine.

¹⁴⁰ Koić E. (2009), Problematično i patološko kockanje, Zavod za javno zdravstvo, Sveti Rok, Zagreb, str. 8.

¹⁴¹ <http://www.petplus.rs>: datum pristupa 22.01.2014. godine.

¹⁴² Zakon o igrama na sreću, Republike Srbije.

Ipak, u vezi sa kladionicama postoji zabrana koja se odnosi na to da koja je posećiju moraju biti isključivo punoletna i da se takva vrsta objekata ne sme nalaziti bliže od 200 metara od osnovne ili srednje škole. „Prvi pisani tragovi o postojanju kocke u Srbiji datiraju još iz 1907. godine kada su, ukoliko bi došlo do sukoba među seljacima, teritoriju birali pomoću "ždrebe", odnosno kockice“¹⁴³.

Kockanje predstavlja patološku pojavu koja šteti finansijama, narušava ugled pojedinca, uzrokuje probleme u porodici ili sa prijateljima, narušava mentalno ili fizičko zdravlje. Problematično i patološko kockanje jesu globalni društveni problemi i nisu aktuelni samo kod nas. Kockanje ne znači samo gubljenje novca, kockanje može da nanese štetu porodici na više načina, recimo:

- **Problemi sa novcem:** članovi porodice mogu da se osećaju uplašeno, ljuto i prevareno kada saznaju da su ušteđevina, imovima ili stvari u privatnom vlasništvu izgubljeni.
- **Emotivni problemi i izolacija:** problemi sa kockom mogu da izazovu snažna osećanja kod članova porodice što samo otežava rešavanje problema. Često, partneri osobe koja ima problem sa kockom ne žele emotivnu ni fizičku bliskost sa osobom koja ih je povredila.
- **Uticaaj na decu:** kada roditelj ili staratelj ima problema sa kockom, deca mogu da se osećaju zaboravljeno, deprimirano i ljuto. Deca mogu da pomisle da su uzrok problema i da će problem nestati ako budu „dobri“. Postoje i slučajevi u kojima deca lošim ponašanjem pokušavaju da skrenu pažnju roditelja koji ima problema sa kockom.
- **Fizičko i mentalno zdravlje:** stres uzrokovan kockanjem ponekad donosi zdravstvene probleme i osobi koja se kocka i njegovoj porodici.
- **Iscrpljenost:** mnoge se porodice pod stresom teško nose sa problemima. Jedan član može da pokuša da drži stvari pod kontrolom, tako što preuzima na sebe više zaduženja, što može da dovede do iscrpljenosti.
- **Fizičko i emotivno zlostavljanje:** porodično nasilje je češća pojava kod porodica koje su u krizi. Problemi sa kockom mogu da dovedu do fizičkog i emotivnog zlostavljanja partnera, starijeg roditelja ili deteta.

Pored navedenog važno je ukazati da je stopa samoubistva veća kod osoba zavisnih od alkohola i kockanja, kao i kod članova njihovih porodica.

¹⁴³ <http://www.petplus.rs>: datum pristupa 28.01.2014. godine.

Prostitucija se najčešće posmatra kao oblika devijantnog ponašanja, i smatra se da je zastupljena od najstarijih perioda razvoja društva. Označavana se kao moralni problem i kao porok, pri čemu se društvena reakcija svodi najčešće na socijalno odbacivanje žena, ali sve češće i muškaraca koji se bave prostitucijom. Prostitucija je društveni fenomen globalnih razmera, koja je rasprostranjena među različitim društvima i kulturama. Prostitucija je vrlo kompleksan fenomen koji poprima različite oblike u različitim delovima sveta i u različitim vremenskim epohama. Takođe, čak i na istom mestu i u istom vremenu prostitucija je toliko raznolika u svojim pojavnim oblicima da ju je veoma teško definisati i pojmovno odrediti.

Po definiciji „prostitucija je pružanje određenih seksualnih usluga drugim osobama koje mogu da budu različitog ili istog pola. Zbog toga prostitucija može da bude heteroseksualna prostitucija žena sa muškarcima ili muškaraca sa ženama i ženska homoseksualna ili muška homoseksualna prostitucija. Bitan elemenat u definisanju prostitucije jeste povezivanje svakog seksualnog odnosa sa novcem ili nekim drugim vidom seksualnog nagrađivanja“¹⁴⁴.

Analizirajući mišljenja različitih autora koji se bave problematikom bezbednosti, možemo uočiti da je bavljenje prostitucijom, kao oblikom devijantnog ponašanja sa stanovišta bezbednosti veoma značajno, jer postoji dokazana veza između prostitucije i drugih oblika ugrožavanja unutrašnje stabilnosti društva. Važnost ove pojave je u tome što su prostitutke, najčešće zbog reakcije okoline, primorane da traže zaštitu, pomoć i ohrabrenje od drugih devijanata. Osim toga, nije retka pojava da su prostitutke i sami narkomani, alkoholičari ili kriminalci, bilo da se pridružuju tim grupama ili samostalno. Veza između kriminaliteta kao nezaobilaznog vida ugrožavanja stabilnosti društva i prostitucije može biti višestruka, recimo: prostitutka može da bude podstrekač ili saučesnik kriminalne delatnosti, prostitutka može da bude „rasturač“ ukradene robe, prostitutka može da bude mamac za navođenje žrtve i dr. Isto tako, postoji velika korelacija između prostitucije i narkomanije, alkoholizma i kockanja sa različitim štetnim dejstvom po društvo.

Osim navedenog, prostitucija je veoma opasna kriminalna delatnost organizovanog kriminaliteta, jer uključuje i korumpiranje, najčešće onih organa u čiju nadležnost spada suzbijanje prostitucije. Prostitutke se uglavnom regrutuju iz siromašnih slojeva društva, ali je u poslednje vreme zapažena i pojava da prostituciju prihvataju neke žene koje ne pripadaju tom, već naprotiv, bogatom sloju ljudi (različiti oblici „poslovne pratnje).

¹⁴⁴ Zlatković J., (2013), Prostitucija u Srbiji, Udruženje građana, Novi Sad, str. Str. 6.

Takođe, u sklopu osnovnih razmatranja prostitucije, treba reći da su poslednjih godina osnovane mnoge agencije za pružanje raznih erotskih i drugih usluga, poslovne pratnje, zajedničkih izleta, poznanstva i sl., pri čemu posrednici ubiraju značajan prihod.

5.8 NASILJE (HULIGANIZAM) NAVIJAČKIH GRUPA NA SPORTSKIM PRIREDBAMA U REPUBLICI SRBIJI

Fudbal kao sportska disciplina zaslužuje posebnu pažnju, naročito zbog svoje masovnosti i zbog činjenice da ja navijanje za neki klub nešto što se u našoj sredini od svakog očekuje i podrazumeva. Retke su prilike da se na jednom mestu okupi toliki broj ljudi, kao što je to slučaj na fudbalskim utakmicama. Nasilje na sportskim manifestacijama može biti izraženo u različitim oblicima, od tolerantnih oblika do vandalizma, pa i kriminalnih oblika složenije prirode. Nasilno ponašanje navijačkih grupa ili pojedinih gledalaca, prihvaćeno i poznato kao „huliganizam“ svetski je fenomen. „Huliganizam se ne svodi samo na nasilje na sportskih navijača, njegovo značenje može biti mnogo šire. U našem kolokvijalnom govoru, huligan može biti naziva za propalicu ili nasilnika, a ne podrazumeva nužno nasilje koje korespondira sa sportskim događajem“¹⁴⁵. U tom smislu huliganizam možemo posmatrati u užem i širem smislu reći. „Šire shvatanje huliganizma ukazuje na ponašanje koje je nedolično, obično vezano za uličarski stil, koji implicira nasilje. U užem smislu, reč huliganizam je određena kao nasilno ponašanje sportskih fanova, tj. ekstremnih navijača, koje se poklapa sa određenim sportskim događajem, najčešće fudbalskim utakmicama“¹⁴⁶. Postoji veći broj definicija huliganizma, ali kod većine njih je zajedničko, da je pojam nasilja u korelaciji sa pojmom sporta, u okviru čega se ukrštaju ideološki i politički elementi. Tako na primer, u Enciklopediji britanskog fudbala stoji: „Huliganizam je povezan sa osećajem identiteta sa fudbalskim klubom, ili nacionalnim timom i manifestuje se kroz rasizam i ksenofobiju, predstavljajući osnovnu tačku za periodično učestvovanje desničarskih političkih grupa, uključujući Nacionalni front i Britanski front“¹⁴⁷. Samatramo da je navedena definicija prilagođena prvenstveno britanskom društvu. Kao primer navodimo definiciju koja govori o potrebi huligana za pripadanjem huligana nekoj grupi:

¹⁴⁵ Milojević S., Simonović B., Janković B., Otašević B., Turanjanin V. (2009), Mladi i huliganizam na sportskim priredbama, Organizavija za evropsku bezbednost i saradnju, Beograd, str. 5-12.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Isto.

„Huligan je član određene navijačke grupe koji prihvata određene zajedničke vrednosti, od kojih je mrženja prema članovima drugih navijačkih grupa, najdublji zajednički koren, daje mu osećaj sigurnosti, osrednji smisao života, gde biti huligan, znači biti slobodan i živeti život na najbolji mogući način“¹⁴⁸. Iz pomenute definicije vidi se da je individualni huliganizam gotovo nemoguće pojmovno odrediti, izvan konteksta grupe kojoj pripada.

Posledice „divljanja“ navijača su brojne, a materijalna šteta koja se pri tome prouzrokuje je ogromna. Gotovo nezaobilazne pojave su lakše i teže povrede, pa i smrt navijača. Osim ekstremnih navijača stradaju i redari, mirni navijači, policajci, gledaoci na tribinama koji ne pripadaju navijačkim grupama, ali i slučajni prolaznici zbog toga što se nasilje odvija pre i posle utakmice. U svom bahatom nasilju, ekstremni navijači pred sobom ruše sve, a iza sebe ostavljaju „pustoš“, polomljena, pa i zapaljena putnička i teretna vozila, polomljene trafike i prodavnice, prevrnuti kontejnere i dr. Postoje slučajevi gde se izazivanje haosa i opšte pometnje koristi za vršenje brojnih krivičnih dela, kao što su krađe iz trgovinskih i drugih objekata. Ovakvu sliku prenose mediji. Mediji, međutim, često u cilju povećanja prodaje tj. profita, izveštavaju o nasilju na sportskim terenima, gotovo veličajući ne(dela) navijačkih grupa. „Takođe, ono što čini problem nasilja u sportu u Srbiji višestruko složenim jeste postkonfliktni kontekst u kome se ono manifestuje. Naime, vreme ozbiljnog navijačkog organizovanja nastupilo je krajem osamdesetih godina i poklopilo se sa evolucijom nasilja, gde su se prvi ozbiljni šovinistički ispadi sa stadiona preselili u političku arenu. Ono što nije bilo dozvoljeno u javnom diskursu, moglo je biti izgovoreno na tribinama“¹⁴⁹. Uostalom, kako utvrditi ko je odgovoran ako skandira „davedeset hiljada duša, četrdeset hiljada dlanova“.

Kako bi smo na pristupačniji način govorili o nasilju na sportskim priredbama, neophodno je reći nešto o pojmu i karakteristikama ekstremizma. Profesor doktor Dragan Simeunović je odredio ekstremizam kao „kompleksnu dušvenu pojavu zasnovanu na prenoglašenim biološkim potrebama samozaštite i ksenofobičnoj varijanti identitetnog mehanizma, koje služe formiranju i opravdanju teško dozvoljenih stavova i agresivnog ponašanja koima se, kao neprijateljska, ugrožava neka rasna, verska, etnička ili druga skupina.

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ Savković M., Đorđević S. (2010), Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama – predlog regionalnog okvira saradnje, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, str. 15.

Ekstremizam odlikuju vigilantni formalno zaštitni stav prema sopstvenoj grupi koji podrazumeva preteranu revnost u iznalaženju neprijatelja i „pravo“ na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju, kao i tendenciju preuzimanja vođstva u svojoj grupi ili skupini radi njenog mobilisanja sa namerom sistemskog prelaska granica društveno dozvoljenog ponašanja, a sve u ime očuvanja vrednosti, identiteta i perspektive svoje grupe¹⁵⁰. Takođe, pomenuti profesor napomine da je grupni identitet bitno svojstvo svakog ekstremizma.

Nasilje na sportskim priredbama, nažalost nije zaobišlo ni Srbiju, kao ni većinu država u svetu. „U Srbiji mladi su sve više frustrirani i njihovo nezadovoljstvo nemaštinom, besperspektivnošću i osećanjem nemoći vrlo često se ispoljava nasilničkim ponašanjem i ekcesima na sportskim priredbama. I umesto da se nasilje smanjuje, zbog donošenja novih, strožih zakonskih propisa i efikasnijeg rada policije i pravosudnih organa, bezbednosna situacija na sportskim priredbama je lošija“¹⁵¹.

Najbrojnije i naj nasilnije navijačke grupe najpoznatijih klubova su: Crvena Zvezda (Beograd), Partizan (Beograd), Dinamo (Zagreb), Hajduk (Split), Sloboda (Tuzla) i dr. Ovi a i drugi klubovi, na svoja gostovanja vode čitave „paravojne formacije“ čije se putovanje najčešće finansiraju iz budžeta kluba. Nisu retki slučajevi da se na čelu ovih navijačkih grupa često ili uvek nalaze lica iz kriminalne sredine, pa i vode organizovanih kriminalnih grupa i izvršioci najtežih krivičnih dela. Zato se verovatno klubovi „plaše navijača – huligana“. „Sa huliganima se solidarišu i sami navijači. Primer za to su fudbaleri Crvene Zvezde koji su pred jednu od svojih utakmica izašli na teren sa majicama na kojima je pisalo „Pravda za Uroša“ solidarisanje sa navijačem ovoga kluba Urošem Mišićem kome se u to vreme sudilo zbog pokušaja ubistva pripadnika žandarmerije na utakmici Crvena Zvezda – Hajduk iz Kule 2007. godine. Na ovaj način neguje se kultura u kojoj je sve dozvoljeno“¹⁵².

Za vreme utakmice, osim sportske, između klubova na terenu odvija se i druga utakmica – utakmica između navijača na tribinama. „Ona nije ni malo prijatna i ne završava se bez posledica, na taj način sport postaje utakmica koju više prate novinari crne hronike nego sportski.

¹⁵⁰ Simeunović D., (2009), Terorizam, Pravni fakultet, Beograd, str. 158.

¹⁵¹ <http://www.jura.kg.ac.rs>: datum pristupa 15.04.2014. godine.

¹⁵² <http://prezentacije.mup.gov.rs>: datum pristupa 10.01.2015. godine

Na to upućuju brojni primeri: ubistvo navijača Crvene Zvezde Aleksandra Radovića u tuči između navijača derbija Crvena Zvezda – Partizan, oktobra 1999. godine, ubistvo navijača Partizana Aleksandra Panića u oštroj tuči na stadionu Žarkova u Beogradu, ubistvo Francuskog državljanina Brisata Tona koga su huligani, na očigled brojnih prolaznika u popodnevnim satima ubili u centru Beograda¹⁵³.

Zabeleženi su i slučajevi gde su se navijačke grupe zloupotrebljavane pri masovnim protestima i u političke svrhe, iz tog razloga je nasilje navijačkih grupa često motivisano nacionalnom i verskom mržnjom i netrpeljivošću. Na utakmicama reprezentacija u regionu, osim uobičajenog zviždanja suparničkim himnama i povika: četnici, ustaše i dr., mogu se čuti i brojne nacionalističke parole uvredljivog sadržaja, koje često predstavljaju ruganja žrtvama poslednjih ratova. Na ovim utakmicama skandiraju se i imena „okorelih“ ratnih zločinaca. Ima i poziva na linč novinara i političara koji su se zamerili navijačima negativno govoreći ili pišući o njima (skandiranje navijača Partizana na tribinama stadiona upućena novinarki televizije B92). Ovi i brojni drugi primeri navode na zaključak da su u sve to umešane i neke druge strukture čiji se interesi i ciljevi razlikuju od interesa i ciljeva klubova i njihovih navijača.

5.9 TERORIZAM KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI

Danas je terorizam ozbiljan faktor destabilizacije nacionalne i međunarodne sigurnosti. Uticaj ovog fenomena zahvata celokupan tj. globalni svet. Terorizam je postojao u gotovo svim društveno – političkim sistemima i u svim njegovim fazama razvoja je opstajao i prilagođavao se aktuelnim političkim interesima. Razni oblici i sistemi demokratije ili diktature do sada nisu sami po sebi bili dovoljni da zaštite društvo od pojava terorizma. Terorizam je sve rasprostranjeniji, pojavljuje se u novim pojavnim oblicima i može se slobodno reći da nema zemlje u svetu kojoj ne pretila opasnost od terorističke aktivnosti. „Terorizam je izrazito politička pojava, on uvek nastaje sa političkim namerama i uvek egzistira u polju politike, i u koliko ne postoji politička motivisanost odnosno politički cilj, ne može se govoriti o terorizmu. Takođe, nasilje je trajno i bitno svojstvo terorizma. Svaki vid terorizma se služi silom u formi pretnje silom. Terorizam podrazumeva organizovano, što znači i plansko delovanje“¹⁵⁴.

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ Simeunović D., (2009), Terorizam, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 68-69.

Jednu celovitu i po mom mišljenju, sveobuhvatnu i naj prihvatljiviju definiciju pojma terorizam dao je prof. dr Dragan Simeunović. „*Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao: složeni oblik organizovanog grupnog, i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obeležen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano – tehnološkim metodima političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistemski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi“ na morbidno spektakularan način, a ne primereno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima, onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju.* Kao vid individualnog, nelegitimnog i neinstitucionalnog nasilja terorizam je uvek okrenut protiv određenih institucija nekog društva, odnosno neke države“¹⁵⁵.

Analizirajući mišljenja različitih autora, možemo reći da su uzroci terorizma u globalnim društvenim promenama u političkoj, ekonomskoj, socialnoj i moralnoj sveri društvenog života koje su nastale u poslednje dve decenije. Osim navedenih, kao bitni uzroci koji dovode do pojave terorizma mogu se pronaći u svetskoj politici, socialnom položaju i ekonomiji, globalno tržište, slabe i nestabilne vlade sa promenljivim političkim i ekonomskim uslovima koji podstiču korupciju, povećan broj imigranata, napredna tehnologija, „slabe“ granice, globalni separatizam i etnički nemiri... Sve dosadašnje forme ispoljavanja terorizma imaju višedimenzionalni i razarajući karakter. Naročito stoga što se nosioci terorizma danas koriste najsavremenijim tehničko – tehnološkim sredstvima. U današnje vreme nosioce terorističkih aktivnosti najšestće odlikuje naglašena profesionalizacija, globalizacija, saradnja između različitih terorističkih organizacija, s težnjom korišćenja bioloških, hemijskih, nuklearnih i dr. energenata za izvođenje dejstava.

U našoj ne tako dalekoj prošlosti teritorija Kosova je više puta menjela svoga gospodara i nalazila se u sastavu više država. Danas je Kosovo sporana teritorija, koju Republika Srbija još uvek smatra svojom Autonomnom pokrajinom, a sa druge strane delimično priznata je kao nezavisna država. Iz tog razlog, kako bi smo objasnili nastanak i delovanje pojedinih terorističkih organizacija na tlu Kosova i Metohije moramo se vratiti u period 90-ih godina.

Mnogobrojni politički zahtevi albanskih separatista praćeni periodičnim nasiljem prouzrokovali su stvaranje autonomne pokrajine Kosovo u kojoj su Albanci u poslednjih nekoliko decenija „igrali glavnu ulogu“.

¹⁵⁵ Isto, str. 80.

U pomenutom periodu oni su na razne načine vršili pritisak na srpsko stanovništvo u cilju njegovog iseljavanja sa prostora Kosova i Metohije i stvaranja etnički čiste albanske teritorije. „Otpori Srba iseljavanju prouzrokovali su reaktivni nacionalizam i kod Srba, i kod Albanaca. Počele su i bivale sve brojnije i intenzivnije otvorene provokacije nasiljem na koje je srpska država odgovarala takođe nasiljem. U drugoj polovini 90-ih godina je stvorena etnoseparatistička albanska teroristička organizacija „Oslobodilačka vojska Kosova“ (OVK), koja je imala za cilj da isprovocira sukob velikih razmera u koji bi se onda uključile velike sile, u čemu je i uspela. Separatistički albanski pokret je na razne načine i relativno brzo stekao podršku međunarodne zajednice zahvaljujući između ostalog u velikoj meri nepopularnosti i neprihvatljivosti politike Slobodana Miloševića na Zapadu“¹⁵⁶. Osim toga podrška Zapada albanskim separatistima je i dovela do bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine. Kumanovskim sporazumom prihvaćeno je odsustvo svih oblika prisustva srpske države na Kosovu i Metohiji. „Nakon pada Slobodana Miloševića 2000. godine, manjina nastanjena van Kosova i Metohije na jugu Srbije pokušala je da silom izvrši separaciju i tog dela Srbije radi priključenja teritoriji Kosova i Metohije, što je sprečeno naporima srpske države i međunarodne zajednice. U tom periodu se javlja i teroristička organizacija „Albanska nacionalna armija“ (ANA) koja je stvorena radi podrške pobunjenim Albancima u Makedoniji koji su tražili više prava. ANA je bila ništa drugo do OVK u novom ruhu, a uporedno s njom je neko vreme na jugu Srbije egzistirala i „Oslobodilačka vojska Preševa, Bujanovca i Medveđe“ (OVPBM), koja je takođe bila ništa drugo do teroristička filijala OVK“¹⁵⁷.

Terorizam albanskih pripadnika na Kosovu i Metohiji, kao i u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, povezan sa mnogobrojnim pojavnim oblicima organizovanog kriminaliteta. Kao takav predstavlja opasnost za bezbednost građana i političku stabilnost naše zemlje i drugih zemalja u regionu. Učesnici takvog delovanja imali su cilj da obezbede legalizaciju svojih kriminalnih delatnosti, a time i da izdejstvuju stvaranje „Velike Albanije“ kako bi zaokružili teritoriju koju smatraju albanskim etničkim prostorom. Nakon uspostavljanja uzajamnog odnosa sa pripadnicima kriminalnih struktura, nosioci terorističkog delovanja osnažili su svoju političku poziciju, koju koriste za pritiske na celokupno albansko stanovništvo. Kao bitan preduslov za bavljenje organizovanim kriminalitetom albanci su razvili osećaj kolektivnog identiteta. Upravo je ovaj preduslov, zasnovan na pripadnosti grupi, povezao je albanski organizovani kriminal sa albanskim idealima, politikom i terorizmom.

¹⁵⁶ Isto, str. 181-183.

¹⁵⁷ Isto.

Skoro univerzalni model funkcionisanja terorizma u svetu, koji se po pravilu većim delom finansira iz kriminalnih aktivnosti, prihodima od trgovine drogom, ljudima, akciznom robom i dr., primenila je i Oslobodilačka vojske Kosova i Albanska nacionalna armije. „Na taj način ostvaren je nesmetan i stalan priliv sredstava za terorističke aktivnosti, a vodeće ličnosti OVK i ANA, kao i najglasnije albanske patriote, za kratko vreme došli su do enormnog ličnog bogatstva u uslovima duboke socijalne i ekonomske krize“¹⁵⁸. Ujedno to je dalo dodatni podsticaj širenju kriminalnih aktivnosti, koje i dalje, predstavljaju izvor tzv. „prljavog novca“, kao osnove za obezbeđivanje kontinuiteta terorističkih aktivnosti.

Na tlu naše sadašnje i bivše teritorije, osim militantnog islama, onovana je i organizacija Mladi muslimani, najverovatnije po uzoru na organizaciju Muslimanske braće. „U vreme postojanja SFRJ, nastajale su i trajale razne ekstremne emigrantske muslimanske organizacije delujući najčešće u sprezi sa ustaškom emigracijom, ugrožavajući njene građane i materijalna dobra. U tome su se posebno isticale: Hrvatski islamski centar, Udruženje bošnjaka, Udruženje bošnjačko-sandžaških muslimana, Džemijet el Islam, koje su tesno sarađivale sa Hrvatskim narodnim većem, a najviše podrške imale su od islamske terorističke organizacije Muslimanska braća. Na tlu sadašnje Srbije uticaj islamskog fanatizma je preko vahabita najprisutniji u Sandžaku“¹⁵⁹.

Vahabizam je islamski ekstremni pokret, odnosno fundamentalistički pravac islama, zasnovan na učenju Muhameda ibn Abdul Vahaba. Vehabistički pokret je za većinu islamskih vernika neprihvatljiv. To je učenje koje je u suprotnosti sa islamskim učenjem i koje je upereno i protiv samih muslimana. Vahabističko rigorozno tumačenje vere, ovu grupu udaljava od današnjeg islama. U Saudiskoj Arabiji vahabizam je državna religija i praktično postoji samo u tri oblasti u svetu od kojih je jedna i Balkan. „U BiH vahabiti su svojom agresivnošću odbili vernike od sebe, ali novac koji im šalje Saudijska Arabija omogućava im da se održe. Ko pristupi vahabitima dobija mesečnu novčanu platu, kao i žene za nošenje feredža. Pored očiglednog dugogodišnjeg postojanja vahabija na balkanskim, pa i prostorima Srbije, kod nas se sve do početka 2007. godine, negirala njihova prisutnost. Kada su vahabije počele da se od 2006. godine agresivno ponašaju izazivajući česte incidente i to obično u džamijama koje su pokušavali da preotmu vernicima Islamske verske zajednice na tlu Bosne ili u Sandžaku, napadajući na imena i njihove pristalice, vahabizam je ozbiljno shvaćen kao ekstremizam.

¹⁵⁸ ¹⁵⁸ Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, Službeni glasnik RS, br. 89/08.

¹⁵⁹ Simeunović D., (2009), Terorizam, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str 223.

Da je terorizam samo realizovani eksteremizam pokazaće otkrivanje kampa za obuku vahabita u ataru sela Žabrna na planini Ninaji, tačnije između Novog Pazara i Sjenice u aprilu 2007. U sukobu sa policijom poginuo je vođa vahabijske grupe, a jedan vahabit je ranjen. Ta grupa je planirala terorističke napade na lokalne muslimanske sveštenike, škole i ambasade u Beogradu. Ima ih na tlu Srbije u Novom Pazaru, Sjenici, Tutinu, Prijepolju, Brodarevu, Priboju, a u Crnoj Gori u Bjelom Polju, Rožaju, Plavu i Gusinju¹⁶⁰.

Sobzirom da je islamističkog terorizma bilo i ranije, „sve je ozbiljnije započelo dolaskom mudžahedina iz islamskih država na prostor Bosne i Hercegovine početkom 90-ih godina. Tek tada su na Balkanu udareni ozbiljni temelji islamskog terorizma, okrenutog tada samo protiv Srbije, a u budućnosti najverovatnije i protiv Zapada“¹⁶¹.

Terorizam je jedna od najvećih pretnji za globalnu, regionalnu i nacionalnu bezbednost. Važno je ukazati na činjenicu da Republika Srbija može biti meta terorističkog delovanja, kako neposredno tako i korišćenjem njene teritorije za pripremu akcija. Sa stanovišta bezbednosnih rizika i pretnji sa kojima se suočava Republika Srbija, posebno je značajna veza terorizma sa svim oblicima organizovanog kriminaliteta. Oružja za masovno uništenje predstavlja potencionalno najveću pretnju globalnoj bezbednosti, a samim tim i realnu pretnju bezbednosti Republike Srbije. Postoji opasnost da takvo oružje dođe u posed terorističkih grupa.

Terorističke aktivnosti su usmerene protiv vlasti, društvenog uređenja, a motivisane su rušenjem predstavnika vlasti i izmenom društvenog sistema. „Terorizam i terorističke aktivnosti se pojavljuju u miru, vandrednom stanju i ratnim prilikama“¹⁶². „Cilj njihovih dela su ubijanje ljudi i uništavanje materijalnih dobara društva protiv kojeg se bore, bilo da su u pitanju njihovi ili tuđi motivi“¹⁶³.

Prilikom izvođenja teroristikih aktivnosti upotrebom oružja, eksploziva i eksplozivnih naprava, izvršioci terorističkih aktivnosti predstavljaju opasnost po bezbednost predstavnika vlasti, njihovih saradnika u okruženju, članova njihovih porodica i dr. koji se zateknu u blizini akta nasilja. Prema tome, terorizam kao specifičan i zločinački oblik nasilja, motivisan zastrašivanjem stanovništva i predstavnika vlasti, predstavlja pretnju i opasnost po bezbednost zdravlja i života ljudi, materijalnih vrednosti, društvenog poretka i sistema bezbednosti u celini.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ Isto.

¹⁶² Zirojević M., (2008), Terorizam kao nekonvencionalna pretnja bezbednosti, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 15.

¹⁶³ Keča R., (2012), Terorizam – globalna bezbednosna pretnja, Evropskadevendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, str. 33.

5.10 DESTRUKTIVNE SEKTE KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDNOSTI DRŽAVE I DRUŠTVA

Kao bitan uslov za stabilno i zdravo društvo, neophodna je pravilno formirana svest. Izvan pravilno formirane, uobičajene kolektivne svesti, koja se smatra pokretačem države i društva, postoje i patološki oblici kolektivne svesti. Takvi oblici se rađaju kao nametnuti pojedincima ili grupama. Ljudi sve svoje vrednosti usvajaju procesom obrazovanja, socijalizacije, tj. preko porodice, škole i dr., pa se napad i ugrožavanje osnovnih vrednosti društva obavlja upravo preko tih institucija. Recimo ako je populacija zemlje prepuštena uticaju stranih sredstava informisanja, ona postaje pasivan objekt kojim se može manipulirati prema tuđoj volji.

Sekte predstavljaju sredstvo psihološko – propagandnog delovanja. Socijološku definiciju sekti dala je Biljana Đurđević Stojković, ona pod verskim sektama podrazumeva: „oblik verskih zajednica čija je doktrina, način organizovanja sledbenika i tretman u društvu, u velikoj meri razlikuju u odnosu na postojeće religije. Suština njihove doktrine sastoji se u oponiranju, delimično ili u potpunosti, vladajućim teološkim, ideologijskim i etničkim sudovima u društvu. U početku ih karakteriše veći aseptizam, samodisciplina, ali i fanatizam u odnosu na matične vere“¹⁶⁴.

Pored opasnosti i rizika kao što su organizovani kriminal, terorizma, korupcije i dr., značajan bezbednosni rizik na teritoriji Republike Srbije zauzima i destruktivno delovanje pojedinih verskih sekti.

U današnje vreme život se vodi prilično užurbano, ljudi su usredsređeni na karijeru i posao. Stoga i ne čudi pojava organizovanih grupa istomišljenika koji nude „rasterećenje“. Ovakve grupe svojim obećanjima zavele su veliki broj ljudi. Prema mišljenju Đurđević Stojković Biljane, većina sekti koristi iste ili slične metode radi vrbovanja njihovih članova kao što su: „neposrednost tj. neposredan kontakt pripadnika sekte sa licem koje planiraju da zavrnuju, lažno predstavljanje, agresivnost u nastupu i korišćenje nevolje“¹⁶⁵. Sekte se najčešće koncentrišu na društvene grupe koje se nalaze u kriznim situacijama. Mnoge sekte su u vreme građanskog rata u bivšoj Jugoslaviji svoje aktivnosti usmeravale na izbegličke kampove gde su delili pomoć u hrani, odevnim predmetima i kućnim potrebštinama, uz zahtev da bi trebalo da se pridruže sekti.

¹⁶⁴ Stajić Lj., Savić A. (2006), Osnovi civilne bezbednosti, USEE, Novi Sad, str. 139.

¹⁶⁵ Đurđević Stojković B., (2002), Verske sekte, Narodna knjiga, Beograd, str. 68.

Po Maksu Veberu, sekte nastaju unutar marginalnih društvenih grupa. „Društveni slojevi koji su izvan matice ekonomskog, političkog i kulturnog života imaju osećaj da su odbačeni, da su potcenjeni. Ovi ljudi su podložni delovanju raznih sekti, jer u njihovoj ideologiji i organizaciji nalaze ono što u društvu nemaju“¹⁶⁶. Sekte pridaju izuzetnu važnost moralno ispravnom načinu života. Treba imati na umu da istorija sekti pokazuje da sve sekte nisu nastale samo u siromašnim slojevima. Poznate su sekte koje okupljaju ljude srednje i više klase.

Analizirajući različita mišljenja, došli smo do zaključka da sekte odbacuju mnoge norme i vrednosti globalnog društva, zamenjujući ih nekim „neobičnim“ verovanjima. Organizacija sekte počiva na malim i intimnim zajednicama, bez hijerarhije, gde nacionalna pripadnost nije značajna. „Unutrašnji odnosi u sekti su formalno demokratski, a stvarno manipulativni. Po pravilu, nema postavljenih funkcionera. Svaki član sekte je na neki način sveštenik, propovednik. Neki pojedinci su religiozno nadahnutiji i angažovaniji, pa kao takvi imaju i veći uticaj. U nekim sektama postoje organizatori za rešavanje određenih zadataka i problema unutrašnjeg života, ali najčešće to nisu postavljeni niti plaćeni funkcioneri. Međutim, postoje i sekte koje su organizovane po modelu piramide - koji garantuje mogućnost raspolaganja profitom jednom licu (guruu) i/ili ograničenoj eliti“¹⁶⁷.

Ta pojava verskih grupa koje sebi daju različita imena i pripisuju različite epitete se „poslednjih godina sve više širi i sve više uzima danak u psihičkom zdravlju sve većeg broja žitelja Srbije i time razorno deluje i na njihove porodice“¹⁶⁸. Treba reći da nisu sve te verske grupe sekte po definiciji. Negde je to guru pokret, negde psiho-kult, negde zaista sekta.

Posmatrano sa stanovišta bezbednosti, treba reći da delovanje verskih sekti vodi ka razbaštinjenju, a time i dehomogenizaciji i uopšte destabilizaciji društva. Destruktivno delovanje pojedinih verskih sekti i kultova na porodicu i društvo postaje sve izraženiji problem. Delovanje verskih sekti uzima danak u psihičkom zdravlju svojih sledbenika, uzrokuje brojne posledice, počev od asocijalnog ponašanja, ugrožavanja javnog reda i mira, sknavljenja sakralnih objekata i grobalja. Osim pomenutog, nisu retki sličajevi seksualne izopačenosti, brojnih krivičnih dela, sve od onih najtežih kao što su ubistva, otmice, razbojništva i silovanja.

¹⁶⁶ http://www.antikvarne-knjige.com/knjige/detail-item_id-14496: datum pristupa 17.02.2014. godina.

¹⁶⁷ Isto, str. 68-69.

¹⁶⁸ <http://www.vidovdan.org/arhiva/print851.html>: datum pristupa 01.02.2014. godine.

Verske sekte novog doba, nisu samo jeretički pravci izdvojeni od matice religije, nego i profitabilne organizacije, grupe sa političkim, psihoterapeutskim i kriminalnim pretenzijama. Sektama se više ne bave samo matične verske zajednice, nego i zdravstveni radnici, pedagozi, pripadnici organa bezbednosti i mnogi drugi.

Iskustvo Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije ukazuje na porast sektaškog delovanja u Srbiji. „Osim registrovanih šezdesetak, najmanje još toliko organizacija postoji prikrivenih pod različitim imenima, kao što su psihoterapeutske, humanitarne, sportske, zatim razna udruženja – misionara i drugih naziva takvih organizacija. Takođe je primetan povećan broj pojedinaca, samozvanih isceljitelja, poroka, vidovnjaka, čudotvoraca¹⁶⁹. Negativan uticaj navedenih parareligijskih grupa i pojedinaca manifestuje kroz ugrožavanje osnovne ćelije društva tj. porodice. „Po pravilu, posledično, strada i porodica člana sekte. Obzirom, da im se najčešće sugerise da se izdvoje iz svog "demonskog" okruženja, članovi sekti sve svoje interese svode na interes sekte. Tako deca gube roditelje ili roditelji decu u zavisnosti samo od toga ko je u sekti. Istvoreneno preduzeće gubi odgovornog radnika, škola pedagoga, institut stručnjaka, fakultet profesora..., a problem nije samo lični i porodični, već i šire društveni¹⁷⁰.

Sa aspekta bezbednosti društava, bitno je napomenuti da pojedine sekte sprovede i terorizam. U knjizi „Terorizam“ profesora dr Dragana Simeunovića, navodi se da je sekta „Amu Shinrijo“ što u prevodu znači Vrhovna istina, jedna od takvih. „Ova eshatološka sekta je nastala kao začudna mešavina budizma, hinduizma, Nostradamusovih apokaliptičnih proročanstava i kulta ličnosti njenog osnivača i vođe Šoko Asahare. Na vrhuncu svoje karijere ova sekta je brojala preko 100.000,00 članova¹⁷¹. Prema navodim prof. dr Simeunovića vođa sekte se svojim sledbenicima predstavljao kao reinkarnacija boga Šive, tvrdeći da samo ako ga besprekorno slede mogu doći do odgovora na pitanje o neposrednoj predstojećoj apokalipsi i kraju sveta, pošto samo on zna vrhovnu istinu. Podučavo ih je levitaciji i telepatiji. Za donaciju koju bi mu davali dozvoljavao bi im da piju vodu u kojoj se kupao ili čak i da piju njegovu krv. „U ranim 90-im sekta je pokušavala da dođe do bojnih otrova u količini kojom bi moglo da bude ubijeno nekoliko miliona ljudi. Takvu količinu otrova sarina (nekoliko stotina tona) je policija pronašla prilikom pretresa glavnog sedišta sekte. Sarin je inače veoma otrovan gas koga su proizveli nacisti tokom Drugog svetskog rata.

¹⁶⁹ <http://www.mup.gov.rs/domino/saveti.nsf/p11?OpenPage>: datum pristupa 01.02.2014. godine.

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ Simeunović D., (2009), Terorizam, Pravni fakultet, Beograd, str. 235-236.

Sekta je bila od strane policije potpuno rasturena i uništena, ali je obnovljena na čelu sa novim šefom Fumihito Joyu¹⁷². „Na suđenju koje je trajalo 13 godina, proglašena je krivim za napad gasom sarinom na putnike tokijske podzemne železnice dana 20.03.1955. godine, kada je umrlo dvanest, a teško povređeno 5.500 ljudi, kao i za napad istom vrstom gasa u gradu Matsumoto kojom prilikom je umrlo sedmero ljudi. Cilj njegove akcije bio je izazivanje haosa nakon čega bi usledilo obaranje japanske vlade i osvajanje vlasti, prvo u Japanu, a posle u celom svetu. U tom smislu je izdao naređenje svojim članovima da „osvoje svet“ pri čemu je izvršio sve potrebne organizacione pripreme, računajući i ulazak u sajber prostor. Smatrao je da svet treba očistiti od svih ljudi, sem onih koji nisu članovi njegove sekte. Osuđen je na smrtnu kaznu vešanjem¹⁷³.

5.11 UGROŽAVANJE BEZBEDNOSTI DRUMSKOG SAOBRAĆAJA

Drumski saobraćaj je postao osnovni i najzastupljeni vid transporta, pre svega zahvaljujući prednostima koje ima u odnosu na druge grane i sredstva saobraćaja. Neke od osnovnih karakteristika koje mu daju prednost u odnosu na druge vidove transporta su efikasnost, slobodan izbor puta i vremena putovanja, udobnost, brzina, ekonomičnost i dr. Savremeni način života nameće potrebu sve veće upotrebe motornih i drugih vozila kojima se brzo i ekonomično vrši prevoz robe i putnika. „Svake godine u saobraćaju na našim putevima se uključuje stotine „novih vozila“, uz napomenu da se iz godine u godinu povećavaju i efekti iskorišćenja životnog veka vozila. Međutim, ovakav razvoj drumskog saobraćaja „nije bio u svim svojim fazama praćen povećanjem i poboljšanjem putne infrastrukture“¹⁷⁴. Proteklih godina u Republici Srbiji više pažnje je posvećivano modernizaciji i obnavljanju postojeće putne mreže, pri čemu svi njeni nepovoljni elementi nisu menjani. „Ovakav odnos u razvoju drumskog saobraćaja i njegove infrastrukture neminovno je doveo do pogoršanja uslova pod kojima se odvija saobraćaj, a samim tim i do pogoršanja uslova pod kojima se odvija drumski saobraćaj“¹⁷⁵. Posledica ovakvog stanja je smanjenje bezbednosti drumskog saobraćaja koja se ogleda u velikom broju saobraćajnih nezgoda sa izuzetno teškim posledicama, pre svega po ljudske živote i materijalna dobra.

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Isto.

¹⁷⁴ Dragač R., (1989), Bezbednost drumskog saobraćaja, Saobraćajni fakultet, Beograd, str. 3.

¹⁷⁵ Isto.

Kako bismo u daljem izlaganju govorili o saobraćajnim udesima – nezgodama, neophodno je da izvršimo njihovo pojmovno određenje. „Saobraćajna nezgoda ili udes je događaj na putu ili drugom mestu otvorenom za javni saobraćaj ili koji je započeo na takvom mestu u kome je učestvovalo najmanje jedno vozilo u pokretu u kome je jedno ili više lica povređeno, poginulo ili je nastala materijalna šteta“¹⁷⁶.

Pored ljudskih žrtava i materijalnih gubitaka, koji nastanu u udesima na putevima možemo izdvojiti i neka druga negativna dejstva. Porast i sve veća koncentracija stanovništva u urbanim sredinama uslovljavaju sve veću potrebu za savremenim prevoznim sredstvima, zbog čega se usavršava tehnologija i povećava proizvodnja savremenih saobraćajnih sredstava. Uvećavanjem broja vozila, uvećava se i emisija ispuštanja štetnih gasova, a sami tim dolazi i do povećanja buke i vibracija.

Pod opštim pojmom saobraćaja podrazumevaju se različiti oblici organizovanog savladavanja prostora. Dok saobraćajna aktivnost podrazumeva „proces prevoženja izvesnog broja ljudi ili težine tovara na neku udaljenost. Transportni rad je merljiv po ostvarenim putničkim kilometrima u prevoženju ljudi ili po tonskim kilometrima u prevoženju tovara“¹⁷⁷. Ukupna dužina puteva u Republici Srbiji „iznosi oko 38.000,00 km, putna mreža je uglavnom dobro razvijena, mada je njen kvalitet smanjen zbog nedostatka investicija održavanja u periodu od 1990. do 2001. godine“¹⁷⁸. Nedostatak sredstava za modernizaciju putne mreže uz zastareo vozni park uticao je na značajno smanjenje bezbednosti saobraćaja na putevima. Uz stopu motorizacije u „Republici Srbiji od oko 224 vozila na 1000 stanovnika 2005.godine broj poginulih u saobraćajnim nezgodama je pet na 10.000,00 registrovanih vozila“¹⁷⁹.

Saobraćajni udesi u Republici Srbiji postali su svakodnevica i „predstavljaju jedan od najopsanijih oblika pretnji i opasnosti po bezbednost vozača, učesnika u saobraćaju, pešaka i stanovnika čije se kuće i drugi objekti nalaze u blizini puteva i ulica“¹⁸⁰. Takođe, saobraćaj kao i saobraćajni udesi u znatnoj meri utiču i na zagađivanje životne sredine, o čemu ćemo opširnije govoriti u drugom delu rada. Posledice saobraćajnih nezgoda su mnogobrojne: smanjenje broja radno sposobnog stanovništva i povećanje onih koji padaju na teret države, narušavanje zdravstvenog bilansa stanovništva, psihičke traume i dr.

¹⁷⁶ <http://www.vtsnis.edu.rs>: vreme pristupa 09.02.2014. godine.

¹⁷⁷ Pantazijević S., (1994), Bezbednost saobraćaja, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, str. 15.

¹⁷⁸ Strategija razvoja železničkog, vodenog, vazdušnog i intermodelarnog transporta u Republici Srbiji od 2008. do 2015. godine, Službeni glasnik RS br. 55/05, 71/5, str. 7.

¹⁷⁹ Isto, str. 7.

¹⁸⁰ Pejanović Lj., Đurković Lj. (2011), Vandredne situacije – pretnje i zaštita, Prometej, Novi Sad, str. 64.

Posmatrano sa materijalne strane, neke od posledica saobraćajnih nezgoda su: štete na vozilima, teretu, putu i putnim objektima, troškovi sahrane, rehabilitacije tj. lečenja, troškovi procesuiranja (MUP, sud, tužilaštvo, veštaci, osiguranje i td.), gubici transportnog učinka vozila i dr.

Ukoliko meri je ugrožena bezbednost drumskog saobraćaja na području teritorije Republike Srbije najbolje nam govore statistički podaci (Tabela 6, Tabela 7 i Grafikon br. 1), u kojima je predstavljen broj saobraćajnih nezgoda, broj povređenih lica i broj poginulih u vremenskom periodu od 2008. do 2012. godine.

„Tabela 6“¹⁸¹: Broj saobraćajnih nezgoda

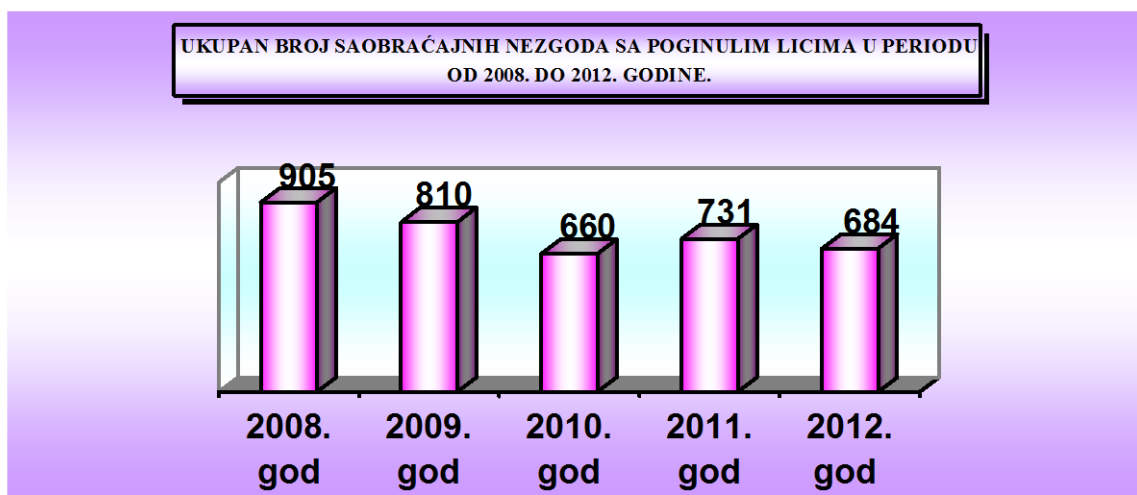
BROJ SAOBRAĆAJNIH NEZGODA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE U PERIODU OD 2008. DO 2012. GODINE	
2008. godina	67786. nezgoda
2009. godina	64877. nezgoda
2010. godina	47757. nezgoda
2011. godina	42438. nezgoda
2012.godina	37559. nezgoda

„Tabela 7“¹⁸²: Broj povređenih lica

BROJ POVREĐENIH LICA U SAOBRAĆAJNIM NEZGODAMA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE U PERIODU OD 2008. DO 2012. GODINE	
2008. godina	22297. lica
2009. godina	21511. lica
2010. godina	19326. lica
2011. godina	19312. lica
2012.godina	18406. lica

^{181 181} Agencija za bezbednost saobraćaja, (2012), Statistički izveštaj o stanju bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji za 2012, godinu

¹⁸² Isto.

Grafikon 1: Broj poginulih lica

Pored navedenog, važno je skrenuti pažnju i napomenuti da su deca najranjiviji članovi svakog društva, a time i učesnici u saobraćaju. Njihova ranjivost u saobraćaju posledica je neznanja, nepotpune informisanosti, nedovoljnog iskustva i dr. „Saobraćajne nezgode spadaju u pet najčešćih uzročnika smrti dece u svetu. Konkretno u Republici Srbiji u vremenskom periodu od 2003. do 2012. godine u saobraćajnim nezgodama smrtno je stradalo 307 dece, dok je 17.019 njih bilo povređeno“¹⁸³.

Posledice stradanja dece za jedno društvo su nesagledive, pre svega u društvenom, ali i u ekonomskom pogledu. „U prvoj deceniji XXI veka, broj poginule dece prilično je varirao iz godine u godinu, s tim da je stradanje posebno bilo izraženo sredinom gore navedenog perioda“¹⁸⁴. U 2012. godini, na putevima i ulicama Republike Srbije u saobraćajnim nezgodama „život je izgubilo 16-oro dece, što ujedno predstavlja najmanje stradanje od kada se statistika saobraćajnih nezgoda vodi. Deca u Republici Srbiji su u 2012. godini, najčešće stradala kao putnici u vozilu. Iz tog podatka može se zaključiti da je odnos roditelja prema bezbednosti dece dosta loš, što ujedno predstavlja jedan od najbitnijih pravaca, u narednom periodu treba usmeriti mere prevencije, ali i represivne mere. Druga najbrojnija kategorija učesnika po učestalosti stradanja su deca pešaci. Taj podatak ukazuje na potrebu neprestanog obrazovanja dece o pravilnom i bezbednom učešću u saobraćaju, a sa druge strane i obrazovanju vozača o merama koje treba preduzeti kako bi izbegli rizične situacije koje dovode do teških posledica.

¹⁸³ Agencija za bezbednost saobraćaja, (2012), Statistički izveštaj o stanju bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji za 2012. godinu.

¹⁸⁴ Isto.

Starosna raspodela dece nastradale u saobraćaju prilično je ravnomerna kod dece putnika, što govori u prilog ranije istaknutoj tezi da roditelji nedovoljno ozbiljno shvataju značaj korišćenja bezbednosnih sedišta i pojaseva. Ipak, nešto izraženije je stradanje kod uzrasta od tri godine i uzrasata od 12 i 13 godina¹⁸⁵, što je kod većine dece početak puberteta. Sa druge strane, najugroženiji uzrast za decu pešake je 8 godina, uzrast kada deca najčešće počinju samaostalno da odlaze do prodavnice, škole i dr.

5.12 ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE KAO OBLIK UGROŽAVANJA EKOLOŠKE BEZBEDNOSTI

Životna sredina je sve ugroženija i njeno sadašnje stanje ugroženosti nas opominje i ukazuje na moguće posledice. Te posledice mogu se odraziti ili su se već odrazile na zdravlje i život ljudi, kao i na opstanak pojedinih biljnih i životinjskih vrsta. Stepenn ugroženosti životne sredine, a time i ekološke bezbednosti je povećen iz razloga što je vazduh sve zagađeniji, biljni svet je ugrožen negativnim dejstvom kiselih kiša. Skoro svakim danom nestaju pojedine biljne i životinjske vrste. Zemljište je sve više izloženo raznim vrstama i tipovima degradacije.

U cilju zadovoljavanja svojih osnovnih životnih potreba, čovek na razne načine nastoji da menja prirodu, a time je najčešće deformiše i degradira, vodeći skoro isključivo računa o sopstvenim potrebama. Sobzirom da životna sredina održava odnose između čoveka i sredine u kojoj on živi, pomenuti problem se može posmatrati na globalnom i lokalnom nivou. Zagađivanje životne sredine je globalni i lokalni problem iz prostog razloga jer se nikakvim granicama ne može zaustaviti širenje zagađujućih supstanci koje ugrožavaju životnu sredinu, tako da su na velikom prostoru Zemlje zagađeni vazduh, voda, zemljište i šume.

Pre nego što odredimo pojam životne sredine, treba reći da ona predstavlja celokupnu sredinu sa kojom je ljudski rod suočen i doveden u uzajamni odnos. „Pod opštim pojmom životne sredine podrazumevaju se svi oni faktori koji omogućavaju opstanak i reprodukciju živih bića, odnosno svega onog što okružuje čoveka“¹⁸⁶. „Životna sredina je isto što i priroda i u životnu sredinu spadaju površine planete kao i prostor i obradive površine, elementi vazduha, voda, biljni i životinjski svet i pri nedostatku samo jednog od navedenoh elementa život postaje nemoguć i nezamisliv“¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Isto.

¹⁸⁶ Ristevski K., Davidkovski B. (1984), Ekološko pravo, Studenski zbor, Skoplje, str. 24.

¹⁸⁷ Georg L., (1984), Jedna planeta je opljačkana, Prosveta, Beograd, str. 148.

Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srbije životnu sredinu definiše kao: „Skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnos čine okruženje, odnosno prostor i uslov za život“¹⁸⁸.

Kada govorimo o opštem zagađenju životne sredine, pa i opstanku ljudi, biljnog i životinjskog sveta treba sagledati rizike od prirodnih katastrofa i posledica tehničko – tehnoloških akcidenata. Potrebno je uzeti u obzir realnu stvarnost, gde svakodnevna industrijska proizvodnja, korišćenjem raznih prljavih tehnologija i nepoštovanjem ekoloških standarada, direktno utiču na zagađivanje resursa prirode. Pored navedenog, prisutni su i razni izvori jonizujućeg zračenja, prekomerna buka u radnoj sredini, kao i problem bezbednog skladištenja radioaktivnog otpada. „Radiaktivan otpad predstavlja otpadne materije nastale nuklearnim reakcijama ili materije kontaminirane radionukleidima i izvor su jonizujućeg zračenja“¹⁸⁹. Na celokupnu ekološku bezbednost utiču i posledice uništenja ozonskog omotača, efekti staklene bašte, kiselih kiša, proizvodnje nuklearne energije, odlaganje otpada, neadekvatne primene hemijskih sredstava u poljoprivredi i dr.

Životna sredina može biti ugrožena prirodnim katastrofama ili tehničko tehnološkim akcidentima. Iz tog razloga možemo reći da „ugrožavanje životne sredine predstavlja postupke pojedinca i zajednica ljudi koji dovode do promena i ostavljaju posledice na živi svet. Sve neželjene promene fizičkih, hemijskih i bioloških svojstava životne sredine predstavljaju zagađenje životne sredine koje može biti : a) prirodno izazivanje usled prirodnih procesa i b) veštačko izazivanje, tj, izazivanje ljudskom aktivnošću“¹⁹⁰.

Rizici od prirodnih katastrofa koji mogu da za posledicu imaju ljudske žrtve, materijalnu štetu, uništenje biljnog sveta, zagađenje voda i zemljišta, prisutni su u Republici Srbiji i različito se ispoljavaju u pojedinim delovima njene teritorije. Tehničko tehnološki akcidenti su veoma značajni izvori ugrožavanja životne sredine. Najkarakterističniji oblici ovih akcidenata ispoljavaju se u vidu požara i eksplozija koje mogu da nastanu u naftnoj i hemijskoj industriji, na elektroenergetskim postrojenjima, hidrotehničkim objektima, u transportu i skladištenju eksplozivnih i radioaktivnih materijala.

Voda kao izvor života je svakim danom sve zagađenija. Nažalost u mnogim sredinama naše zemlje vode se smatraju najpogodnijim mestom za bacanje jednog dela otpada koje čovek proizvodi.

¹⁸⁸ Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004.

¹⁸⁹ Tomić M. N., (2003), Nuklearna energija – rizici i kontrola, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 15.

¹⁹⁰ <http://sanjaan.wordpress.com>: datum pristupa 01.04.2014. godine.

„Zagađenje voda pre svega izaziva nagla industrializacija, neadekvatno prostorno i urbanističko planiranje, nekontrolisani transport nafte i naftnih derivata u delu vodenog saobraćaja. Pored toga, zagađenje voda može biti uzrokovano i komunalnim otpadom, vodama iz naselja i od industrijske proizvodnje, od raznih hemijskih agenasa koji se koriste u poljoprivredne svrhe“¹⁹¹.

Analizirajući dostupne informacije, kada je u pitanju zagađenje voda u Republici Srbiji, kao ključne izvore zagađenja možemo izdvojiti netretirane industrijske i komunalne otpadne vode, ocedne i procedne vode iz deponija, kao i zagađenja vezana za plovidbu rekama i rad termoelektrana. „Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, procenat domaćinstava priključenih na javnu komunalnu mrežu je 2012. godine iznosio 33%, 2008. godine 35,03%. U odnosu na broj domaćinstava priključenih na javni vodovod, samo 43,02% je priključeno i na javnu kanalizaciju. U Republici Srbiji je oko 75% gradskog stanovništava povezano na javni kanalizacioni sistem, dok taj pokazatelj iznosi samo 9% za seosko stanovništvo. Procenata domaćinstava priključenih na kanalizacionu mrežu koja ima odgovarajući sistem za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda 2002. godine iznosio je 5,30%, a 2008. godine 6,00%. Količine industrijskih otpadnih voda ispuštenih direktno u vodotoke Republike Srbije, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u 2007. godini iznose oko 3072 miliona m³ godišnje. Od toga se prečišćava 204 miliona m³ otpadnih voda iz industrije i oko 54 miliona m³ otpadnih voda iz domaćinstava. Sliv reke Dunav prima 80 % industrijskih otpadnih voda“¹⁹². Takođe, značajno mesto u zagađivanju voda zauzimaju prostori deponovane jalovine nastale u procesu rudarsko – prerađivačke industrije (jalovišta Bora, Majdanpeka, Velikog Majdana, Raške i dr.).

Zagađenje vazduha je jedan od najstarijih vidova zagađenja životne sredine, koji se pojavljuje uporedno sa pojavom prvih zanatskih delatnosti. Vazduh je danas ugrožen raznim vidovima zagađenja koja prevazilaze njegove kapacitete u određenom prostoru i vremenu, veoma često sa ostavljenim posledicama. „Glavne izvore zagađivanja vazduha čine: termoenergetski objekti (termoelektrane, toplane), rafinerije nafte, objekti hemijske, metaloprerađivačke i mineralne industrije, saobraćaj, individualne kotlarnice i ložišta, neodgovarajuće skladištenje, deponije otpada i dr“¹⁹³.

¹⁹¹ Bošković M., Bošković D. (2010), Ekološki kriminalitet, Univerzitet Singerija- Fakultet za bezbednost i zaštitu, Banja Luka, str. 19-22.

¹⁹² Nacionalni program zaštite životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 98/06.

¹⁹³ Isto.

Zastarela tehnologija, nedostatka postrojenja za prečišćavanje dimnih gasova i niske energetske efikasnosti postrojenja za prečišćavanje dimnih gasova i lošeg kvaliteta goriva za grejanje, smo su neki od izvora zagađivanja vazduha. Uzrok problema krije se i u nedovoljnoj primeni tehničkih sredstava za prečišćavanje raznih emisija gasova.

Vžno je ukazati na činjenicu da je zagađivanje zemljišta sve izraženije. Posebno je karakteristično zagađivanje poljoprivrednog zemljišta, gde su specifični određeni destruktivni procesi koji doprinosi njegovoj degradaciji. „U novije vreme dolazi u cilju povećanja stepena otpornosti i dobijanja većeg prinosa, do obimnije primene raznih vrsta hemijskih materija, među kojima prednjače veštačka đubriva, pesticidi, uvozna fosvorna đubriva snadbevena raznim vrstama hemikalija, kao i druga sredstava namenjena stimulisanju rasta i razvitka biljaka, a koje materije zagađuju zemljište“¹⁹⁴. Kao značajne zagađivače zemljišta možemo navesti industrijske vode, deponije smeća i raznog drugog materijala, otrovne gasove iz industrijskih postrojenja i neodgovarajuće odlaganje radioaktivnog otpada. „Na prostoru Republike Srbije od ukupne površine 86,4% teritorije pogođeno je degradacijom zemljišta različitog tipa i inteziteta“¹⁹⁵. Posebna vrsta degradacije zemljišta dešavala se za vreme NATO bombardovanja u vidu mehaničkog oštećenja zemljišta, zagađenja osiromašenim uranijumom, zagađenja zemljišta naftnim derivatima i dr. o čemu ćemo detaljnije govoriti u narednom izlaganju.

S obzirom da šumske površine imaju najznačajniju ulogu u prečišćavanju zagađene atmosfere, smatramo da je neophodno obratiti kratku pažnju i na ovaj segment životne sredine. „Pod šumom se podrazumeva površina koja je obrasla šumskim drvećem, odnosno na kojoj se uzgaja šumsko drveće zbog njenih prirodnih osobina i ekonomskih uslova, ali isto tako pod šumom se može smatrati i površina koja je u neposrednoj prostornoj i ekonomskoj vezi sa šumom u čijem korišćenju služi, a prostornim planom je određena za te namene“¹⁹⁶. Prema Prostornom planu Republike Srbije prisutan je nedovoljan stepen šumovitosti u odnosu na višefunkcionalno korišćenje šuma Republike Srbije i potrebu obezbeđivanja što potpunije zaštite životne sredine i njenih kvaliteta. Nedovoljna šumovitost na nivou Republike Srbije predstavlja jedan od značajnih limitirajućih faktora kvaliteta životne sredine. Poremećaje globalne i lokalne stabilnosti šumskih ekosistema u značajnoj meri uzrokuje preterana seča radi korišćenje ovog resursa u raznim vidovima proizvodnje.

¹⁹⁴ <http://svemir.wordpress.com>: datum pristupa 02.04.2014. godine.

¹⁹⁵ Nacionalni program zaštite životne sredine.

¹⁹⁶ Bošković M., Bošković D. (2010), Ekološki kriminalitet, Univerzitet Singerija- Fakultet za bezbednost i zaštitu, Banja Luka, str. 28.

Pored korišćenja u drvoprerađivačkoj industriji, šume imaju izuzetan značaj i ekološku funkciju. „U tom smisli, šume pozitivno utiču na podzemne vode, atmosferske padavine, ublažavanje ekstremnih temperatura, sprečavanje erozija, umanjeње vetra, sprečavanje nastajanja bujica i poplava“¹⁹⁷.

5.13 POSLEDICE NATO BOMBARDOVANJA KAO OBLIK UGROŽAVANJA EKOLOŠKE BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE

Bombardovanje SRJ od strane NATO tokom 77. dana, tj. od 24.03.1999. do 10.06.1999. godine, pored ogromnih žrtava i materijalnih razaranja, nanelo je životnoj sredini ogromne štete.

Samo delimični podaci o bilansu razornih efekata NATO bombi bačenih na postrojenja industrijskih objekata, lociranih na teritoriji Pančeva pokazuju da se radi o posledicama katastrofalnih razmera. Uništene su prirodne i radom stvorene vrednosti, uništena je ogromna količina sirovina, polufabrizanata, kao i finalnih proizvoda koji su bili od posebnog značaja za ekonomski i industrijski razvoj zemlje. Bombardovanjem Petrohemije, Rafinerije nafte, Fabrike aviona „Utva“, izliveno je i izbačeno u atmosferu, vodu i zemlju ili izgorelo tone sirovina, polufabrizanata i gotovih proizvoda, što je izazvalo ekološku štetu širokih razmera. „Već prilikom prvog bombardovanja Pančeva iz Fabrike aviona u Tamiš se izlilo oko 880 kg natrijum hidroksida, 680 kg sredstava za odmašćivanje, 1000 kg hromne kiseline i 900 litara koncentrovane azotne kiseline. Iz bombardovane Petrohemije iscurilo je 1400 litara – etil dihlorida koji je preko industrijskog kanala dospelo u Dunav. Pogođen je i rezervoar sa 20 tona hlora, a u Dunav se izlilo 800 tona hlorovodonične kiseline kao i tri hiljade tona natrijumhidroksida i velike količine žive. Iz pogona Azotare izlila se sirovina za dobijanje NPK đubriva“¹⁹⁸. „Najmanje osam tona metalne žive iz hloroalkalnog postrojenja, koji je deo petrohemijskog kompleksa, posle eksplozije našlo se u vazduhu, vodi i zemljištu. Na lokaciji oko razorenog postrojenja nađeno je oko 200 kg metalne žive“¹⁹⁹. Ostali deo žive, kade se nađe u životnoj sredini, prelazi u organski oblik žive, koja se akumulira u nekim ćelijama vitalnih organa i prouzrokuje teške posledice po zdravlje. U biljnim i životinskim ćelijama prisutna organska jedinjenja žive ulaze u lanac ishrane i tako postaju opasne po ljudsko zdravlje.

¹⁹⁷ <http://sylva.rs/doc/suma>: datum pristupa 03.04.2014. godine.

¹⁹⁸ Vuković Ž. (2000), Nato bombardovanje Jugoslavije i ugrožavanje prava na zdravu životnu sredinu, Radnička štampa, Beograd, str 57.

¹⁹⁹ <http://ieer.org/wp/wp-content>: datum pristupa 03.04.2014. godine.

„Jedan od najozbiljnih zagađivača vinil hlorid monometar, u industrijskoj zoni Pančeva u količini od 460 tona izgoreo je i stvorio trajne zagađivače. Kao posledica višednevnih udara po Rafineriji, procenjeno je da je izgorelo oko 80.000 tona nafte i derivata“²⁰⁰, što je značilo prisustvo sumpor dioksida, azotovih oksida i olova. Sve navedene hemikalije spadaju u grupu trajnih zagađivača globalno opasnih po ozonski omotač.

Sve ove materije i niz drugih iz procesa proizvodnje, gotovo bez izuzetka najpre su kontaminirale atmosveru, a potom i druge elemente od bitnog značaja za život i opstanak čoveka. Za Pančevo, a time i mnogo širu okolinu presudnu ulogu u izazivanju ekološke katastrofe imale su materije koje su izbačene iz hemijskih postrojenja, što je u znatnoj meru ugrozilo biljni i životinjski svet i zdravlje stanovništva. Uticaj ovih zagađenja koja nisu atmosverska na biljni svet bio je očigledan. Direktan mehanizam delovanja zagađivača na rastinje manifestuje se preko uticaja na organe rastinja koji regulišu funkcionalnu delatnost. Ovi zagađivači sposobni su da prodiru u ćelije i učestvuju u hemijskim reakcijama sa pojedinim komponentama rastinja. Posledice mogu biti različite, od zastoja u rastu do delimičnog ili potpunog sušenja tj. uništavanja. Životinjski svet i čovek, su takođe, izloženi uticaju atmosverskih zagađivača. Od zagađenja atmosverskog vazduha najpre stradaju organi za disanje. Bolesti gornjih disajnih puteva, emfizam pluća, angina, pneumonija, bronhitis, astma, tuberkuloza i rak su propratne pojave ovakvog zagađenja vazduha.

Bombardovanje i razaranje mostova, administrativnih, stambenih i drugih objekata infrastrukture Novog Sada, koje je izazvalo ogromne materijalne štete, prouzrokovalo je i značajne ekološke štete, karakteristične za sva područja koja su bila izložena bombardovanju od strane NATO alijanse. Ovakva razaranja imala su za posledicu stvaranje ogromnih oblaka prašine, dima i čađi, ali i aerosoli sa hemijskim jedinjenjima iz boje, nameštaja, tekstila, plastike, sintetičkih i drugih materijala od kojih je azbest poznat kao kancerogena materija. Glavna dejstva u Novom Sadu sa teškim ekološkim posledicama bila su višestruka gađanja postrojenja Rafinerije nafte. „Procenjeno je da je uništeno oko 73.000,00 tona nafte i derivata, od čega je 90 % izgorelo i odnelo u atmosveru zagađujuće materije i čađ, a 10 % rasuto po okolnom zemljištu, kanalima i Dunavu“²⁰¹. Izlivanje nafte u Dunav izazvane bombardovanjem nije predstavljalo samo lokalni problem, već i problem za ostale zemlje kroz koje protiče ova reka.

²⁰⁰ Isto.

²⁰¹ <http://www.doiserbia.nb.rs>: datum pristupa 03.04.2014. godine.

Takođe, industrijski centri u Kragujevcu i u Boru pretrpeli su znatne ekološke štete, ali se kao posebna specifičnost označava kontaminacija životne sredine nastala ispuštanjem piralenskih ulja koja su našla široku primenu naročito u industriji. „Piralen predstavlja grupu jedinjenja iz klase polihlorovodnih bifenila. U upotrebu je ušao zbog niza korisnih osobina koje su mu omogućile upotrebu u veoma različitim oblastima privrede: kod proizvođača izolacionih materijala, boja, lakova, maziva, ulja i dr“²⁰². Nažalost, pored dobrih osobina, piralen karakteriše toksičnost i kancerogenost, što ga svrstava u grupu izuzetno štetnih i kancerogenih materija.

U toku bombardovanja SRJ od strane NATO korišćene su takozvane „grafitne bombe“ za izazivanje kratkih spojeva i havarija na elektroenergetskim i transformatorskim stanicama, koje su bačene na veliki broj dalekovoda u cilju njihovog onesposobljavanja. Glavna namena tz. „mekih bombi“ je dejstvo na prenosnu mrežu elektroenergetskog sistema. „Kontejneri se izbacuju iz aviona, na određenoj visini se aktivira eksplozivno punjenje i oslobađaju kasete koje izbacuju kalemове sa vlaknima. Kalemovi se odmotavaju formirajući paučinaste oblake koji padaju na visokonaponske kablove, transformatore i drugu opremu, uzrokujući kratke spojeve. Kratak spoj je praćen isparavanjem vlakana, jonizacijom vazduha i formiranjem intezivnog toka struje između žica dalekovoda, sa pratećim manifestacijama kao što su temperatura iznad 4000 C što dovodi do lančanih požara i eksplozija“²⁰³.

Uticaj ovih vlakana na životnu sredinu je očit. Sa stanovišta uticaja na zdravlje ljudi efekti se mogu očekivati do pražnjenja strujnih udara, požara, blesaka velikog inteziteta, kao kratkoročni, a od dugoročnih efekata treba pomenuti iritiranje disajnih puteva, alergijske reakcije i dr.

Toplana – Termoelektrana „Novi Beograd“ lociran na levoj obali Save na Novom Beogradu. „Snadbeva toplotom oko 100 hiljada objekata, uključujući stambeni i poslovni prostor, škole i bolnice“²⁰⁴. Ova termoelektrana locirana u blizini gusto naseljenih stambenih blokova bombardovana je od strane NATO aviacije. „Direktno je pogođeno šest rezervoara za gorivo. Cevna instalacija za gorivo od pretkomita na reci Savi do zgrade toplane potpuno je uništena“²⁰⁵. U požaru koji je nastao prilikom bombardovanja izgorela je crpna stanica i pretkomite za gorivo na reci Savi. „U uništenim rezervoarima izgorelo je ili se izlilo u zemljište 1.650 t mazuta i 1.410 t sirovog benzina.

²⁰² <http://apeironsrbija.edu.rs>: datum pristupa 07.01.2015. godine.

²⁰³ <http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/t41387.lt.html>: datum pristupa 07.01.2015. godine.

²⁰⁴ <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=215>: datum pristupa 07.01.2015. godine.

²⁰⁵ Isto.

Oblak gustog dima koji je nastao iznad požara kretao se u pravcu jugoistoka, gde su registrovane povećane koncentracije CO₂ u trajanju od nekoliko časova²⁰⁶.

Tokom bombardovanja naše zemlje NATO alijansa je koristila municiju na bazi osiromašenog uranijuma. „Uran je prirodno reaktivni element i spada u kategoriju radioaktivnih materija visoke toksičnosti²⁰⁷. Posmatrano sa zdravstvene strane, osiromašeni uranijum izaziva dugotrajne zdravstvene probleme i kontaminaciju životne sredine. „Eksplozijom OU, uran sagoreva uz oksidaciju i oko 70 % oksida urana stvara mikroskopske aerosolne čestice koje se dimom dižu u atmosferu, a potom iz nje dolaze u obliku radioaktivnih padavina. Ove čestice su dovoljno rastvorljive da kontaminiraju zemljište, podzemne i površinske vode²⁰⁸. Unošenjem, tj. ingestijom čestice se akumuliraju u kostima i bubrezima gde se praktično deponuju, što najčešće izaziva oštećenja bubrega i rast tumora. Za vreme trudnoće kod žena prodiru u posteljicu i oštećuju plod. Inhalacija ovih radioaktivnih i toksičnih čestica izaziva njihovo taloženje u plućima povećavajući rizik od kancera. Kada osiromašeni uran izbačen iz projektila kontaminira životnu sredinu, on u njoj ostaje trajno, jer je „vreme polurasada 238U – 4,5 milijardi godina²⁰⁹. Prema nezvaničnim podacima iz izvora NATO, na ciljeve u Srbiji, pretežno na Kosovu, ispaljeno je 31.000,00 projektila sa osiromašenim uranom kalibra 30 mm.

Ekološke štete sa katastrofalnim razmerama koje su zadesile našu zemlju u toku 77 dana bombardovanja najvećim delom posledica su razaranja vitalnih privrednih objekata i postrojenja od izuzetnog značaja za tehnološki i ekonomski razvoj zemlje. Ekološke katastrofe ranije uglavnom nisu bile planirane i namerne. One su bile rezultat grešaka u tehnologijama u upravljanju postrojenjima ili u prirodnim fenomenima. Upravo bombardovanje naše zemlje i izazivanje ekološke katastrofe učinjeno je ciljano i planski.

²⁰⁶ <http://www.belograd.rs>: datum pristupa 04.04.2014. godine.

²⁰⁷ <http://www.osce.org/me/montenegro/86755?download=true>: datum pristupa 07.01.2015. godine.

²⁰⁸ <http://www.b92.net>: datum pristupa 04.04.2014. godine.

²⁰⁹ <http://www.ache.org.rs>: datum pristupa 04.04.2014. godine.

5.14 LAŽNI AZILANTI KAO OBLIK UGROŽAVANJA BEZBEDOSTI

Sa problemom lažnih azilanata i njihovim velikim prilivom u Evropu susreću se mnoge države. Problem lažnih azilanata je delimično, jedno vreme bio stavljen pod kontrolu, međutim tokom devedesetih godina XX. veka, ovaj problem je postao izuzetno ozbiljan. Paralelno sa pojavom lažnih azilanata, uočeno je i povećanje kriminaliteta. Kao rezultat ilegalnog ulaska emigranata zabeleženo je povećanje ksenofobije i rasizma. Nezaposlenost i povećanje društvenih problema sa kojima se susreće Evropa izazvali su jačanje tih fenomena i još više doprineli stvaranju „bezizlazne situacije“. „Azil (azilant) je pravo na boravak i zaštitu koju ima stranac kome je na osnovu odluke nadležnog organa koji je odlučivao o njegovom zahtevu za Azil u Republici Srbiji odobreno utočište ili drugi oblik zaštite predviđen zakonom“²¹⁰. Prema definiciji UNHCR „tražioci azila (azilanti) su osobe koje su suštinski izbeglice, ali njihov status još uvek nije definitivno odlučeno“²¹¹.

Veoma je lako doći do zaključka da su azilanti na tom putu neizvesnosti i nade izloženi mnogobrojnim opasnostima, kao što su trgovina ljudima i različiti oblici zlostavljanja, žena i dece naročito, kao i da im je potrebna odgovarajuća pomoć i zaštita.

Kao jedna od uzročnih posledica, a koja je izazvana povećanjem nejednakosti u eri globalizacije često se ističe ilegalna imigracija ljudi iz zemalja u razvoju. Možemo reći da je ova forma ilegalnih imigracija, najverovatnije rezultat porasta „razlike između dva sveta“, tj. neravnomernog obrasca razvoja razvijenih i zemalja u razvoju tokom poslednjih nekoliko decenija. Navedena migraciona kretanja delimično i u određenom obimu utiču i na situaciju u Republici Srbiji jer se ona nalazi na kopnenom putu između zemalja Bliskog istoka, Azije i Zemalja Evropske Unije. Problem lažnih azilanata sve više postaje deo domaće realnosti, što nam potvrđuju nagli migracioni pritisci naročito u 2011. godini.

Od 2008. godine, kada je stupio na snagu Zakon o Azilu, pa do danas u Srbiji se beleži porast broja evidentiranih osoba koje traže azil. Koliko ih prolazi kroz našu zemlju, a koji nisu evidentirani (tamna brojka) ili ne traže azil, veoma je teško oceniti. Težak život i nezavidna situacija u zemljama Azije i Bliskog Istoka, kao i ratovi na tlu severne Afrike su doprineli da se znatno poveća broj porodica ili pojedinaca koje/i su u potrazi za boljim životom „zalutali“ u našoj zemlji.

²¹⁰ Zakon o azili, Sl. Glasnik RS, br. 109/2007.

²¹¹ <http://www.unhcr.rs>: datum pristupa 01.06.2014. godine.

U globalnom izveštaju UNHCR prikazani su sumirani statistički podaci iz zemalja bivše Jugoslavije, obuhvatajući i Srbiju, koji pokazuju porast broja tražioca azila sa naglim porastom u 2010. i 2011. godini (Tabela 8).

„Tabela 8“²¹²: Broj tražilaca azila u zemljama bivše SFRJ u periodu od 2006. do 2010. godine.

Region bivše SFRJ	2006	2007	2008	2009	2010	Ukupno	Promena 2009-2010
Br. tražilaca azila	780	1.270	640	800	1.240	4.730	+ 55%

Broja tražilaca azila u Srbiji, kako se vidi iz tabele koja sledi, naglo raste svake godine. Od 52 osobe, koliko ih je bilo 2008. godine, taj broj više od pet puta je porastao u 2009. godini, da bi se zatim udvostručio 2010. godine, i da bi ponovo porastao gotovo pet puta u 2011. godini. (Tabela 9). Podaci za 2011. godinu su zaključno sa 10.10.2011. godine.

„Tabela 9“²¹³: Broj tražilaca azila u Republici Srbiji u periodu od 2008. do 2011. godine.

Godina	2008	2009	2010	2011
Broj tražilaca azila	52	275	522	2418

Nagli porast azilanata proukovao je problem nedovoljnog broja, tj. kapaciteta za prihvatanje emigranata. Osim toga briga o azilantima zahteva i dodatne ljudske napore i materijalne troškove koji trenutno u našoj zemlji ne postoje, mada se pokušavaju pronaći određena rešenja. „U toku 2008. godine, najveći broj tražilaca azila (36,54 %) poticao je iz Obale Slonovače, iz Gruzije (21,15 %), Jermenije (9,61 %), Etiopije (5,77 %), Nigerije, Čada i Šri Lanke, uglavnom zemalja Afrike i Bliskog Istoka. Međutim, 2009. godine, struktura se naglo promenila sa naglim talasom tražioca azila iz Avganistana (78,18 %), Šri Lanke (6,18 %), Irana (5,45 %), i Gvineje (1,45 %). Trend u kome preovlađuju lica iz Avganistana, Iraka i Pakistana, se uz određene promene nastavio i tokom 2010. i 2011. godine“²¹⁴.

²¹² <http://www.apc-cza.org>; datum pristupa 01.06.2014. godine.

²¹³ Isto.

²¹⁴ Isto.

„Tabela 10“²¹⁵: Pol lica koja traže azil u Republici Srbiji u periodu od 2008. do 2010. godine.

Godina	2008	2009	2010
Muški pol	78.85%	92%	90.03%
Ženski pol	21.15%	8%	9.97%

U strukturi tražioca azila u navedenom periodu, kao što se vidi u tabeli br. 10, dominiraju osobe muškog pola, između dvotrećinske većine i dominacije od preko 90 %. Dok punoletni tražioci azila u navedenom periodu čine između 71 % i 96 %.

U današnjim uslovima ekonomske krize, većina zemalja ulaže znatne napore kako bi dodatno pojačala zaštitu svojih granica. Skoro sve zemlje sveta se u određenom stepenu suočavaju sa krizom, pokušavajući na različite načine i uz veoma puno napora da kreiranjem novih migracionih politika i zakona zaustave dalji priliv migranata, kako bi sačuvali tržište rada za sopstveno stanovništvo.

Osima navedenog, važno je ukazati i na to da je znatan broj građana i građanki Republike Srbije shvatio slobodu bezviznog putovanja kao mogućnost da reši svoje socijalne probleme ulaganjem zahteva za azil u nekoj od razvijenih evropskih zemalja. U najvećem broju slučajeva, sistem azila u razvijenim evropskim zemljama ovim ljudima predstavlja jedini dostupan način obezbeđivanja pristojnog života, bez obzira na dužinu boravka i uprkos svim negativnim posledicama. „U pogledu zemalja u koje se upućuju, i dalje su u samom vrhu Nemačka, Belgija i Švedska. Zahtevi za azil se u najvećem broju slučajeva odbijaju i konstantno se sprovodi povratak tih ljudi na osnovu obaveza koje je naša zemlja preuzela potpisujući sporazume o readmisiji“²¹⁶. Međutim, u većini slučajeva povratak u Republiku Srbiju za najveći broj njih je samo privremen jer vrlo često odlučuju da se ponovo upute ka nekoj od zemalja u kojima će podnošenjem zahteva za azil ostvariti pravo i na novčanu pomoć, koju koriste kako bi zadovoljili osnovne životne potrebe. „Prema podacima EUROSTAT-a, 17.715 državljanja Srbije zatražilo je azil u nekoj od zemalja EU u toku 2010. godine, u 2011. godini 13.980 državljana, a u periodu januar- oktobar 2012. godine 15.135. Zbog ovakvog trenda, na nivou EU i zemalja članica postavljaju se zahtevi za preispitivanje bezviznog režima sa Srbijom i drugim zemljama Zapadnog Balkana“²¹⁷.

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ Korićanac I., Petronijević V., Ćirić D. (2013), Tražioci azila iz Srbije – migracije, siromaštvo i rizici od trgovine ljudima, Grupa 484, beograd, str. 10-11.

²¹⁷ Isto.

6. ZAKLJUČAK

Unutrašnja bezbednost Republike Srbije sučava sa konstantnim izazovima, rizicima i pretnjama. Jedan od bitnih oblika ugrožavanja unutrašnje bezbednosti Republike Srbije jeste situacija na Kosovu i Metohiji, koja je opterećena etnički motivisanim aktima nasilja. Navedeni akti nasilja dorinose stvaranju nesigurnosti i straha kod pripadnika srpskog naroda. Spora izgradnja demokratskih institucija na Kosovu i Metohiji, nepoštovanje ljudskih prava, porast organizovanog kriminaliteta, uskraćivanje slobode kretanja, uništavanje privatne i društvene imovine, kao i mnogi dr. problemi pretvaraju ovaj prostor u glavni oblik nestabilnosti Republike Srbije.

Na ukupno bezbednosno stanje u Republici Srbiji u zanatnoj meri utiču posledice višegodišnjeg građanskog rata vođenog na prostorima nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, međunarodna izolacija, kao i znatno izraženi problemi tranzicije.

Sve zemlje u okruženju, a samim tim i Republika Srbija su potencionalno izložene terorizmu i raznim oblicima organizovanog kriminaliteta. Takođe, korupcija, nelegalna trgovina narkoticima, destruktivno delovanje pojedinih verskih sekti, trgovina ljudima, zagađivanje životne sredine, razne socijopatološke pojave, nezaposlenost, problem lažnih azilanata i dr., imaju značajan doprinos u unutrašnjem ugrožavanju bezbednosti RS.

Separatističke težnje, pojedinih nacionalističkih i verskih ekstremističkih grupa predstavljaju oblik stalnog bezbednosnog rizika i direktnu pretnju teritorijalnoj celovitosti Republike Srbije. Separatistička nastojanja dela albanske nacionalne manjine na Kosovu i Metohiji, koja su kulminirala protivpravnim proglašenjem nezavisnosti Kosova, direktna su opasnost po teritorijalnu celovitost Republike Srbije. Određeni ciljevi međunarodne zajednice kao što su poštovanje ljudskih i manjinskih prava, sprovođenje demokratskih standarada, naročito u pogledu zaštite i bezbednosti srpskog i drugog nealbanskog stanovništva, povratak interno raseljenih lica, decentralizacija Kosova i Metohije ne ostvaruju se u skladu sa postavljenim ciljevima. Sveobuhvatan predlog za rešenje statusa Kosova, koji nije prihvaćen u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija, može da dovede do eskalacije nasilja na Kosovu i Metohiji i samim tim postane pretnja bezbednosti Republike Srbije.

Po svom obimu terorizam predstavlja globalnu pojavu, koja je u velikom broju slučajeva povezana sa verskim ekstremizmom, konkretno Republika Srbija može biti meta terorističkog delovanja, kako neposredno tako i korišćenjem njene teritorije za pripremu akcija.

Posmatrano sa stanovišta bezbednosnih rizika i pretnji sa kojima se suočava Republika Srbija, posebno je bitno navesti vezu terorizma (terorista) skoro sa svim pojavnim oblicima organizovanog kriminaliteta.

Korupcija koja je dalekosežno zastupljena skoro u svim segmentima ljudskog delovanja, predstavlja jedan od bitnih unutrašnjih oblika ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije.

Proliferacija oružja za masovno uništenje predstavlja realnu potencionalnu opasnost po globalnu, a time i bezbednost Republike Srbije. Globalna pretnja po bezbednost u savremenom svetu „nisu“ nuklearne snage velikih sila, već rizik od dospevanja navedenog oružja u ruke terorista.

Obaveštajna delatnost koju strane službe sprovode kroz nezakonito i prikriveno delovanje, predstavlja pretnju bezbednosti Republike Srbije. To je planska i kontinuirana aktivnost, koja se sprovodi skoro u svim sverama društvenog života zemlje, ali uvek sa izraženim težištem. Sprovode je i spoljni i unutrašnji činioci ugrožavanja, sa jasnim ciljem da pravovremeno prikupe što veći broj tačnih podataka o stanju društveno-političkih, vojno-policijskih i drugih odnosa u našoj zemlji.

Organizovani kriminalitet na teritoriji Republike Srbije, a posebno na prostoru Kosova i Metohije, ispoljava se naročito u oblastima nedozvoljene trgovine narkoticima, „pranja“ nelegalno stečenog kapitala, trgovine ljudima i ilegalnih migracija, trgovine oružjem i mnogim drugim nedozvoljenim sredstvima. S obzirom na svoj karakter, organizovani kriminalitet predstavlja ozbiljnu pretnju bezbednosti i ukupnom razvoju naše države i društva.

Narkomanija predstavlja socijopatološku pojavu koja često uzrokuje i mnogobrojne kriminalne posledice. Iz tog razloga, narkomaniju ne možemo posmatrati samo kao socijalni problem, nego sve češće kao „kriminogeni faktor“, pogotovu u slučajevima kada proizvodnja, prerada i transport droge u organizovanom obliku jedne državne zajednice, dostigne takav stepen da bitno dovodi do ugrožavanja društva.

Potencionalnu opasnost i rizik predstavljaju pojavljivanje i širenje infektivnih bolesti kod ljudi, a time i kod životinja.

Promena klime na globalnom nivou, posebno globalno zagrevanje negativno se odražava na promenu biodiverziteta u ekosistemima, što dovodi do poremećaja u poljoprivrednoj proizvodnji na prostoru Republike Srbije. Nevedene promene bi mogle da imaju posledice po ukupnu bezbednost i ekonomsku stabilnost. Mnogima može izgledati nerealno da će biti nečeg lošeg u tome što će na planeti biti malo toplije, međutim globalni porast temperature bi mnogo uticao na uslove života na našoj planeti.

Sa povećanjem temperature tropske oblasti bi počele da se šire od ekvatora. Klima bi se totalno promenila, sa promenom klime sledila bi promena flore i faune. Došlo bi do velikih poremećaja u lancima ishrane. Hrane bi bilo sve manje, ali zato vode sve više. Led u polarnim oblastima bi počeo da se topi, a bilo bi i mnogo više padavina. Topljenje lednika bi dovelo do podizanja nivoa svetskog mora, a to ne znači da bi se samo morske obale podigle, već bi porasle i reke i jezera. Ovo bi dovelo do plavljenja područja na kojima živi oko jedna trećina ukupnog stanovništva. Nekontrolisano trošenje prirodnih resursa i ugrožavanje životne sredine već je dostiglo ozbiljne razmere. To se na prvom mestu odnosi na prekomernu seču šuma, nekontrolisano raspolaganje energetske potencijalima, obradivim zemljištem i izvorima pijaće vode, zagađivanje vodenih tokova, vazduha, zemljišta i nekontrolisano odlaganje otpada.

Ekonomski razvoj Republike Srbije, kao što smo već pomenuli, najpre usled višegodišnjih ekonomskih sankcija, a potom i uništenja vitalnih objekata saobraćajne, energetske i dr. infrastrukture usled NATO bombardovanja imaju za posledicu brojne nepovoljne društvene pojave, koje su po svom ukupnom učinku značajan faktor rizika u procesu tranzicije. Nezaposlenost i siromaštvo velikog broja srpskog stanovništva, potencionalna su žarišta socijalnih i političkih nezadovoljstava, koja mogu proizvesti stanje velikog rizika.

Dodatan problem u zemlji stvara i „odliv“ visoko obrazovanog kadra u druge države, najčešće uzrokovan nemogućnošću zapošljavanja i time obezbeđivanje osnovnih egzistencionalnih uslova za život, što za posledicu ima smanjenje mogućnosti ekonomskog oporavka.

Destruktivno delovanje pojedinih verskih sekta na porodicu i društvo postaje sve izraženiji problem i dobija karakter sve značajnijeg bezbednosnog rizika. Pripadnici raznih sekta danas su prisutni na ulicama, u bolnicama, neki od njih su profesori, advokati, a neki i političari.

Posledice elementarnih nepogoda i tehničko-tehnoloških nesreća, kao i ugrožavanje životne sredine i zdravlja građana, usled biološke kontaminacije, stalni su bezbednosni rizici za Republiku Srbiju.

Tendencija povećanog korišćenja informacionih tehnologija praćena je konstantnim rizikom od kompijuterskog kriminala i ugrožavanja informacionih i telekomunikacionih sistema.

7. LITERATURA

A) KNJIGE:

1. Begović B., (2007), Ekonomska analiza korupcije, Centar za liberalno demokratske studije, Beograd.
2. Backović A., (2003), Narkomanija, Žarko Albulj, Beograd.
3. Bošković M., (2007), Kriminologija, Pravni fakultet, Novi Sad.
4. Bošković R., (2003), Zloupotreba interneta – predatori na decu, Obrazovni sistem, Beograd.
5. Bošković M., Bošković D. (2010), Ekološki kriminalitet, Univerzitet Singierija- Fakultet za bezbednost i zaštitu, Banja Luka.
6. Bostron N., Ćirković M. M. (2012), Rizici globalnih katastrofa, Heliks, Beograd.
7. Dimitrijević P., Kostić M., Knežević S. (2010), Trgovina ljudima – Pravna zaštita u međunarodnim i nacionalnim okvirima, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš.
8. Dragač R., (1989), Bezbednost drumskog saobraćaja, Saobraćajni fakultet, Beograd.
9. Gaćinović R., (2008), Bezbednost, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd.
10. Georg L., (1984), Jedna planeta je opljačkana, Prosveta, Beograd.
11. Ignjatović Đ., Škulić M. (2010), Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd.
12. Jelenčić J., (2010), Korupcija i ljudska prava – uspostavljanje veze, Fond za otvoreno društvo, Beograd.
13. Joksić I., (2013), Vojno delo, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd.
14. Kleut N., (2013), Požari i njihova dejstva, AMG Knjiga, Beograd.
15. Koić E., (2009), Problematično i patološko kockanje, Zavod za javno zdravstvo Sveti Rok, Zagreb.
16. Keča R., (2012), Terorizam – globalna bezbednosna pretnja, Evropska defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
17. Korićanac I., Petronijević V., Ćirić D. (2013), Tražioci azila iz Srbije – migracije, siromaštvo i rizici od trgovine ljudima, Grupa 484, Beograd.
18. Milošević M., Dostić S. (2009), Saradnja graničnih policija zemalja evropske Unije – primer SR Nemačke i Poljske, MUP Republike Srbije, Beograd.

19. Milojević S., Simonović B., Janković B., Otašević B., Turanjanin V. (2009), Mladi i huliganizam na sportskim priredbama, Organizavija za evropsku bezbednost i saradnju, Beograd.
20. Pejanović Lj., Đurković R. (2011), Vanredne situacije – pretnje i zaštita, USEE, Novi Sad.
21. Pogačnik B., (2007), Poplave, Mladinska knjiga, Banja Luka.
22. Pantazijević S., (1994), Bezbednost saobraćaja, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd.
23. Petrović P. P., (2003), Droga i ljudsko ponašanje, Partenon, Beograd.
24. Ristevski K., Davidkovski B. (1984), Ekološko pravo, Studentski zbor, Skoplje.
25. Stajić Lj., Savić A. (2006), Osnovi civilne bezbednosti, USEE, Novi Sad.
26. Stajić Lj., Pajković D. (2008), Sistem zaštite ličnosti i objekata, Pravni fakultet, Novi Sad.
27. Simonović B., (2004), Kriminalistika, Pravni fakultet, Kragujevac.
28. Skakavac Z., Bošković M. (2009), Organizovani kriminalitet – karakteristike i pojavni oblici, Prometej, Novi Sad.
39. Stanković Z., (2009), Alkoholizam, Žarko Albulj, Beograd.
30. Simeunović D., (2009), Terorizam, Pravni fakultet, Beograd.
31. Savković M., Đorđević S. (2010), Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama – predlog regionalnog okvira saradnje, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd.
32. Stojković Đurđević B., (2002), Verske sekte, Narodna knjiga, Beograd.
33. Tomić M. N., (2003), Nuklearna energija – rizici i kontrola, Zadužbina Andrejević, Beograd.
34. Tešić V., (2005), Etiologija i prevencija pojava ugrožavanja bezbednosti, Istraživački centar za pitanjabezbednosti Zapadnog Balkana, Beograd.
35. Vuković Ž., (2000), Nato bombardovanje Jugoslavije i ugrožavanje prava na zdravu životnu sredinu, Radnička štampa, Beograd.
36. Zbornik (1987), Elementarne nepogode i katastrofe, Organizacioni odbor jugoslovenskog savetovanja, Beograd.
37. Zlatković J., (2013), Prostitucija u Srbiji, Udruženje građana, Novi Sad.
38. Zirojević M., (2008), Terorizam kao nekonvencionalna pretnja bezbednosti, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
39. Živković S., (2010), Bezbednost, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd.
40. Živojin A., (2004), Kriminalistika – 5. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Dositej, Beograd.

B) DRŽAVNI ZAKONI I STRATEGIJE:

1. Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, Službeni glasnik RS, br. 23/09.
2. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srbiji za period od 2013. do 2018. godine, Službeni glasnik, RS, br. 57/2013.
3. Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, Službeni glasnik RS, br. 89/08.
4. Nacionalni program zaštite životne sredine, Službeni glasnik RS, 05 br. 353-459/2010-1.
5. Strategija zaštite od požara za period od 2012. do 2017. godine, Službeni glasnik RS, br. 21/2012.
6. Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, Službeni glasnik RS, br. 111/2006.
7. Strategija za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine, Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05-ispravka, 101/07 i 65/08.
8. Strategija razvoja železničkog, vodenog, vazdušnog i intermodelarnog transporta u Republici Srbiji od 2008. do 2015. godine, Službeni glasnik RS br. 55/05, 71/5.
9. Statistički izveštaj o stanju bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji za 2012, godinu, (2012), Agencija za bezbednost saobraćaja.
10. Zakon o zaštiti državne granice, Službeni glasnik RS, br. 97/2008.
11. Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 135/2004.
12. Zakon o zaštiti od požara, Službeni glasnik RS, br. 111/2009.
13. Zakon o azili, Službeni glasnik RS, br. 109/2007.
14. Zakon o igrama na sreću, Službeni glasnik RS, br. 84/2004 i 85/2005 i dr. zakon.
15. Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2009, 121/2012 i 104/2013.

C) INTERNET STRANICE:

1. <http://www.defendologija.com>
2. <https://www.google.rs/#q=pojam+ugro%C5%BEavanja>
3. <http://www.mup.gov.rs>
4. <http://www.ilo.org>
5. <http://www.unecem.org>

6. <http://georgije.ekof.bg.ac.rs>
7. <http://www.wbrc.rs>
8. <http://www.seismo.gov.rs>
9. <http://www.meteoplaneta.rs>
10. <http://www.portalanalitika.me>
11. <http://www.seismo.gov.rs>
12. <http://www.hidmet.gov.rs>:
13. <http://www.meteoplaneta.rs>
14. <http://klima.hr/SPI/info/Meteoroloska-susa-Opcenito.pdf>
15. <http://www.hidmet.gov.rs>
16. <http://www.meteoplaneta.rs>
17. <http://www.planeta.rs>
18. <http://www.geologija.org>
19. <http://www.vecernji.hr>
20. <http://www.vesti.rs>
21. <http://www.kurir-info.rs>
22. <http://www.zzps.rs>
23. <http://krize.medijskestudije.org>
24. <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs>
25. <http://www.novosti.rs>
26. <http://repec.mnje.com>
27. <http://pt.uninp.edu.rs>
28. <http://www.zavisnost.rs>
29. <http://www.psihologijanis.org>
30. <http://www.drugs.health.gov.au>
31. <http://wp2008.ius.bg.ac.rs>
32. <http://www.prafak.ni.ac.rs>
33. <http://www.infoteh.rs.ba>
34. <http://www.6yka.com>
35. <http://kliknibezbedno.wordpress.com>
36. http://www.netdoctor.co.uk/health_advice/facts/alcoholism.htm
37. <http://www.alkoholizam.com>
38. <http://www.zavisnost.rs/tipovi/Kocka/Kocka.php>
39. <http://www.petplus.rs>

40. <http://www.jura.kg.ac.rs>
41. http://www.antikvarne-knjige.com/knjige/detail-item_id-14496
42. <http://www.vidovdan.org/arhiva/print851.html>
43. <http://www.mup.gov.rs/domino/saveti.nsf/p11?OpenPage>
44. <http://www.vtsnis.edu.rs>
45. <http://sanjaan.wordpress.com>
46. <http://svemir.wordpress.com>
47. <http://sylva.rs/doc/suma>:
48. <http://ieer.org/wp/wp-content>
49. <http://www.doiserbia.nb.rs>
50. <http://www.beograd.rs>
51. <http://www.b92.net>
52. <http://www.ache.org.rs>
53. <http://www.unhcr.rs>
54. <http://www.apc-cza.org>
55. www.beograd.rs/cms/view.php?id=215
56. <http://www.osce.org/me/montenegro/86755?download=true>
57. <http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/t41387.lt.html>
58. <http://apeironsrbija.edu.rs>
59. <http://www.alkoholizam.com/posledice13.htm>
60. <http://www.wbrc.rs/wp-content/uploads/2012/11/Etiologija-i-prevenција-pojava-ugrozavanja-bezbednosti>
61. http://ekospark.com/info/09_hemija/hemijski_otpad/hemijski_otpad.html
62. <http://pt.uninp.edu.rs/wp-content/uploads/2014/01/KRIVICNOPRAVNI-ASPEKT-PRANJA-NOVCA.pdf>
63. <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=36>
64. <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/cms/view.php/1017.print.html>
65. <http://www.osce.org/sr/serbia/36213?download=true>
67. <http://www.apml.gov.rs>
68. <http://www.meteoplaneta.rs>
69. <http://media.institut-alternativa.org>
70. <http://www.eco-ist.rs/Ekoloska%20Istina%2007%20-%20Zbornik%20radova.pdf>
71. <http://www.obnova.gov.rs/doc>
72. <http://www.eko.vojvodina.gov.rs>